

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BİR OSMANLI ŞEHİRİ BURSA’DA ŞEHİR MERKEZİ
/ HANLAR BÖLGESİ SORUNALI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Hancısı Kere m KIRAYOĞLU
502001641**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 22 Aralık 2003
Tezin Savunulduğu Tarih: 12 Ocak 2004**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cengiz GİRİTLİ OĞLU

Diğer Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Mte ÜNÜGÜR (İ. K. Ü.)

Prof. Dr. Mehmet OCAKCI (İ. T. Ü.)

OCAK 2004

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezini hazırlamak için yaptığım çalışma, benim için içinde yaşadığım mekanları anlamak, ve onlara anlam katmakla uğraşmamı sağladı. Bu süreçte bilgisini ve anlayışını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Cengiz Giritlioğlu'na, bir de özellikle teslim dönemindeki özveriyle desteği için eşim Burcu'ya teşekkür ederim.

Ocak 2004

Kerem Kırayoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
1. GİRİŞ	1
2. OSMANLI DEVLETİ VE BURSA	5
2.1. Bursa	5
2.1.1. Kuruluş – Bizans Dönemi	5
2.1.2. Roma Dönemi	8
2.1.3. Bizans Dönemi	8
2.2. Osmanlı Beyliği'nin Yapısı	9
3. OSMANLI BURSA'SI	16
3.1. Fetih Sonrası Bursa	16
3.2. Osman Bey Dönemi	16
3.2.1. Ticaret Yollarının Kontrolü	20
3.2.2. Vakıflar	23
3.3. Mirat Bey Dönemi	24
3.4. Yıldırım Bayezid Dönemi	29
3.5. Dağılma ve Yeniden Toparlanma	34
3.6. Mehmet Çelebi ve II. Mirat Dönemleri	36
3.7. 15. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Bursa	38
3.8. 19. Yüzyıl Bursa'sı	43
4. TİCARET YAPILARI VE KENT İÇİNDEKİ YERLERİ	48
4.1. Kent Morfolojisi	48
4.2. Hanlar, Kervansaraylar	55
5. BURSA'DA PLANLAMA DÖNEMLERİ	58
5.1. 19. Yüzyıldan Cumhuriyet'e	59
5.2. Cumhuriyet Dönemi	61
5.2.1. 1923 – 1960 Arası Dönem	61
5.2.1.1. 1923-1940 Arası – Lörcher Planı	61
5.2.1.2. 1940-1960 Arası – Prost Planı	61
5.2.2. 1960 – 1970 Arası Dönem – Puccinatolo Planı	62
5.2.3. 1970 – 1978 Arası Dönem	65
5.2.3.1. Nazım Plan Bürosu Çalışmaları	65
5.2.3.2. 1976 İmar İskan Bakanlığı Planı	65

5.2.4. 1979 GEEAYK Kararları	65
5.2.5. 1984 Nâzım Planı	67
5.2.6. 1990 – 2000 Arası Dönemi	67
5.2.6.1. 1995 Nâzım Planı Revizyonu	67
5.2.6.2. 1998 Strateji Planı	70
5.2.6.3. Merkez Planlama Bölgesi Nâzımî Harita Planı	70
5.3. Değerlendirme	70
6. HANLAR BÖLGESİ VE KORUMA PROJELERİ	73
6.1. Bursa Şehri Koruma Konsepti	73
6.1.1. Bursa Kültür Haritası	73
6.1.2. Tarihi Yaya Aksı	75
6.2. Tarihi Kent Merkezi'nde Özel Proje Alanları	75
6.3. Örnek Proje: Fidan Han – Geyve Han Koruma ve Çevre Düzenleme Projesi	78
6.4. Koruma Projeleri ve Katılım	81
7. SONUÇ	83
KAYNAKLAR	86
EKLER	91
ÖZGEÇMİŞ	126

TABLO İSTESİ

Tablo 2.1	Osmanlı Beyliği'nde İşlevler Şeması	12
Tablo A1	Balibey Hanı Envanter Fişi	91
Tablo A2	Bedesten Envanter Fişi	92
Tablo A3	Bezir Hanı Envanter Fişi	94
Tablo A4	Doğan Gözü Hanı Envanter Fişi	95
Tablo A5	Enir Hanı Envanter Fişi	96
Tablo A6	Eski Yeni Han Envanter Fişi	99
Tablo A7	Galle Hanı Envanter Fişi	100
Tablo A8	Hıdan Hanı Envanter Fişi	101
Tablo A9	Geyve Hanı Envanter Fişi	102
Tablo A10	İpek Hanı Envanter Fişi	105
Tablo A11	Kapan Hanı Envanter Fişi	108
Tablo A12	Katır Hanı Envanter Fişi	109
Tablo A13	Koza Hanı Envanter Fişi	110
Tablo A14	Kütahya Hanı Envanter Fişi	112
Tablo A15	Prinç Hanı Envanter Fişi	113
Tablo A16	Yoğurt Hanı Envanter Fişi	114
Tablo A17	Tuz Pazarı Hanı Envanter Fişi	115

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	Anadolu Haritası	7
Şekil 2.2	Osmanlı Beyliği	10
Şekil 2.3	Osmanlı Devleti'nde Üretimlişkileri	13
Şekil 2.4	Daire-i Adliye	14
Şekil 3.1	Bursa Suriçi	17
Şekil 3.2	1. Mirat Zamanını Anlatan Mınyatür	25
Şekil 3.3	İpek Yolu Güzergahları	26
Şekil 3.4	1. Mirat Külliyesi ve Çekirge'den Bursa Ovası'na Bakış	27
Şekil 3.5	Kuruluş Döneminde Fetihleri	30
Şekil 3.6	Bursa Şehri Mikrofornu	33
Şekil 3.7	Koza Hanı	40
Şekil 3.8	Osmanlı İmparatorluğu ve Çevresi 1570	43
Şekil 3.9	Fabrika-i Humayun ve Çevresindeki Sanayi Yapıları	45
Şekil 3.10	Bursa Şehri Anıtsal Yapıları	47
Şekil 4.1	Bursa Eski ve Yeni Kent Dokusu	50
Şekil 4.2	Hanlar Bölgesi Hava Fotoğrafı	53
Şekil 4.3	Uucami ve Hanlar Bölgesi Görünüş	54
Şekil 4.4	Hanlar Bölgesi Görünümü	57
Şekil 5.1	1960 Hccinat o Planı	63
Şekil 5.2	Hccinat o Hanlar Bölgesi Projesi	64
Şekil 5.3	İmar İskan Bakanlığı Planı 1976	66
Şekil 5.4	1984 Nazı mİ nar Planı	68
Şekil 5.5	1995 Nazı mİ nar Planı Reviyonu	69
Şekil 5.6	Bursa 2020 Strateji Planı	71
Şekil 5.7	1999 1/25000 Öçekli Çevre Düzeni İmar Planı	72
Şekil 6.1	Bursa Kültür Haritası	74
Şekil 6.2	Fidan Han, Geyve Han ve Çevresi Milkiyet Durumu	79
Şekil 7.1	Bursa Kent Merkezleri Şeması	84
Şekil A.1	Bedesten Kat Planı	93
Şekil A.2	Emir Hanı Kat Planları	97
Şekil A.3	Emir Hanı Cephe Görünüşü	98
Şekil A.4	Geyve Hanı Zemin Kat Planı	103
Şekil A.5	Geyve Hanı 1. Kat Planı	104
Şekil A.6	İpek Hanı Zemin Kat Planı	106
Şekil A.7	İpek Hanı Üst Kat Planı	107
Şekil A.8	Koza Hanı Kat Planı	111
Şekil B.1	Bursa Kent Merkezi'nde Planlama Çalışmaları ve Kentsel Dokuya Etkileri	116
Şekil C.1	Tarihi Yaya Aksı	117
Şekil D.1	Hanlar Bölgesi Projeleri	118
Şekil E.1	Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı	119
Şekil F.1	Hanlar Bölgesi Kadastral Haritası	120

Şekil G1	Hıdan Han – Geyve Han Çevre Düzenleme Projesi 6.00 Kotu Planı	121
Şekil G2	Hıdan Han – Geyve Han Çevre Düzenleme Projesi 3.59 Kotu Planı	122
Şekil G3	Hıdan Han – Geyve Han Çevre Düzenleme Projesi Kesit ve Görünüşler	123
Şekil G4	Hıdan Han – Geyve Han Çevre Düzenleme Projesi Kesit ve Görünüşler	124
Şekil G5	Hıdan Han – Geyve Han Çevre Düzenleme Projesi Perspektif	125

Bİ R OS MANLI ŞEHİRİ BURSA’ DA ŞEHİR MERKEZİ / HANLAR BÖLGESİ SORUNSA LI

Özet

Bu çalışmanın konusu, bir Osmanlı başkenti olan Bursa’nın kent merkezi, ve aynı zamanda dönemin önemli bir uluslar arası ticaret merkezi olan Hanlar Bölgesi’nin, ne gibi sosyal, ekonomik ve siyasi koşullara bağlı olarak oluştuğunun, ne şekilde günümüze aktarıldığının incelenmesi, bu gün ve gelecek için ortaya bir kentsel kimlik konmasıdır.

Birinci bölümde çalışmanın konusu, kapsam ve amacı açıklanmıştır.

İkinci bölümde Osmanlı öncesi Bursa bölgesine ve Osmanlı Devleti’nin yapısına değinilerek, kentin oluşumunu hazırlayan koşullar ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde tarihsel dönemler bağlamında Hanlar Bölgesi’nin oluşumu ve Cumhuriyet’e kadar geçirdiği evreler işlenmiş, sosyal koşullarla mekan oluşumunun birbirine bağlanması çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde Bursa şehri bölgeler bazında incelenmiş, Hanlar Bölgesi bu bütün içerisinde yerine oturtulmuştur. Ardından Hanlar Bölgesi’nin kendisi ve bölgeyi oluşturan yapılar mekansal olarak incelenmiştir.

Beşinci bölümde Bursa ve Hanlar Bölgesi ile ilgili yapılmış planlama ve kentsel tasarımı çalışmaları incelenmiş, bu çalışmaların bölgeye etkileri ortaya konmuştur.

Altıncı bölümde Bursa kent merkezi ve Hanlar Bölgesi ile ilgili koruma çalışmaları incelenmiş, bu çalışmaların çeşitli girdileri, sorunları ve olası çözüm yolları tartışılmıştır.

Yedinci bölümde ise önceki bölümlerde yapılan çalışmalar ışığında, çağdaş Bursa kentinde Hanlar Bölgesi’nin kimliğinin ve rolünün ne olduğu ve gelecekte ne olabileceği ortaya konmuştur.

THE CITY CENTER IN BURSA: AN OTTOMAN CITY / THE PROBLEMATIC OF HANLAR DISTRICT

Summary

The subject of this study is the exploration of Hanlar District, the city center of a former Ottoman capital, and also an international commercial center. Social, economic and political conditions that affected its formation and its evolution are explored to define an urban identity for present and future.

In the first chapter, the subject, the contents and the purpose of the study are explained.

In the second chapter, Bursa region before Ottoman period and the structure of Ottoman State are explained in order to understand the conditions that formed the city.

In the third chapter, as historical periods, the formation and changes of Hanlar District in Ottoman era are studied. Social conditions and spatial transformations are related.

In the fourth chapter, the city of Bursa is explored by districts and the center's place in this integrity is explained. After that, Hanlar District itself and the buildings within are observed as urban spaces.

In the fifth chapter, urban planning and urban design processes of Bursa and Hanlar District are observed, their effects in the region are explained.

In the sixth chapter, the preservation projects for Bursa city center and Hanlar District are observed. Different inputs of these studies, problems and potential solutions are discussed.

In the seventh chapter, an urban identity based on the studies of precedent chapters for Hanlar District is defined. Its role in the contemporary city of Bursa is discussed.

1. GİRİŞ

Ortaçağ'ın son dönemleri, tüm Dünya'da 'kopuş'un, 'bölünme'nin, 'parçalanma'nın çağı olarak tarihe geçti. Büyük birlikler, imparatorluklar devri sona ererken, küçük krallıklar, prenslikler, derebeylikler, giderek savaş lordlarının komutasında, meşruyeti kendinden menkul, akıncı, savaşkan ve 'toplayıcı' gruplar, yıkılan ülkelerin bıraktığı boşluğun büyük kısmında hâkim oldu. İnsanlar, biraraya gelerek uygarlık denen büyük projeyi başlatmış oldukları şehirlerin aydınlığından uzaklaştılar. Kırsal alandaki köylerine, çiftliklerine, müstahkem mevkiilerine çekilerek, ne üretebiliyorlarsa onunla yaşamaya çalışarak, kendilerini Dünya'nın geri kalanından mümkün olduğunca yalıtarak hayatta kalmaya uğraştılar. Antik sitelerde yaratılmış olan heşehrilik müessesesi sona erdi. İnsanlar kentleri terk ederek, artık toprağa ve büyük toprak sahiplerine bağlı kölelere dönüşmüş olan, bir zamanların özgür ya da yarı özgür çiftçilerine katıldılar. Antik toplumların güçlü yurttaşları, kendilerine kalenin inşa ederek, kendi silâhlı güçlerini oluşturarak, merkezi otoriteden kopuk, toplumsal anlaşmadan uzakta, kendi yasalarını uygulamaya çalıştılar. Bu dönemde, kalelerin dışında, kırsal alanda ve yollarda güvenlik diye bir şey kalmadı; ticaret korkulu bir macera haline geldi. Teknolojinin ilerleyişi, durma noktasına gelinceye dek yavaşladı. Bilgi üretimi kısıtlanırken, bilgi paylaşımı sıfırlandı. Keşifler sekteye uğradı. İnsanlar birbirine yabancılaştı. Savaş, farklı toplumlar arasında başlıca iletişimi maracı oldu.

Ancak, yine bu dönemde, bu kez doğudan batıya, yeni bir güç yükseldi. Kuzey-batı Anadolu'da, antik devirler boyunca hep büyük, güçlü devletler çıkararak bir coğrafyada, eskini yıkmakta olan imparatorluklarından birine, Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'na bağlı küçük bir akıncı uç beyliği önderliğinde, yeni bir toplum projesi oluştu. Antik devlet organizasyonlarının bıraktığı boşluğu doldurmaya, antik ticaret yollarını yeniden işler hale getirmeye, Roma'nın sönmüş meşalesini yeniden tutuşturmaya talip oldu.

Her ne kadar, merkezî gücü kendi üzerinde toplayan hanedan, belli bir ırk (türk, türkmen) ve belli bir din (müslüman, sünî) mensubu olsa da, kurulan devlet organizasyonu, yani, gücünün doruğundaki haliyle, Osmanlı İmparatorluğu, sözcüğün tam anlamıyla çok kültürlüydü.

Hatta, bünyesindeki farklı etnik grup, din, mezhep ve dilleri, bir 'imparatorluk vatandaşı' üst kimliği çerçevesinde, eritmeden birarada tutmasıyla, imparatorluk tanımını içini, örneğin bir ortodoks Bizans'tan (ya da sünî Selçuklu'dan) daha iyi doldurduğu, bu bağlamda, bölünmeden önceki haliyle Roma'nın gerçek mirasçısı olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin, özellikle 'klasik dönem' adı verilen, aşağı yukarı 17. yüzyıl sonlarına kadar götürülebilecek devrede başarıyla gerçekleştirdiği işlevleri, haki miyeti altında bulunan bölgede üretimi denetlemek, artık ürünü güvence altına almak, artık ürünün dağıtım sistemini oluşturmak ve kontrol etmek, ticarî metallerin üretimi ve dolaşımını sağlamak için gereken kurumları oluşturmak ve güvence altına almaktı. Bu bağlamda geçmiş dönemin ticaret yollarında güvenliğin yeniden sağlanması, gereklilikler ya da devletin çıkarları doğrultusunda yeni ticaret güzergâhlarının oluşturulması temel fonksiyonlardan biri ise, bir diğer temel fonksiyon da bu güzergâhlar üzerinde, tüccarlar için hem güvenli konaklama, hem mal değiş-tokuşu, yani kâr, hem de piyasayı kontrol etmek, diğer piyasa unsurları ile ilişkide bulunma olanağı sağlayan durak noktalarının oluşturulmasıydı.

Ana ticaret yolları üzerinde bulunan önemli durak noktaları, zamanla, dönemi için çok büyük bir ticaret hacmine sahip, yüksek miktarda para dolaşımının mekânsal yansımaları sayesinde hızla gelişen, giderek yükselen refah seviyesi ile toplumsal refahın da kaynağı olan büyük kentsel merkezlere dönüştüler.

Bu bağlamda, çalışma konusu Bursa Şehri, Osmanlılar tarafından fethedildiği 1326 yılından, İstanbul'un alındığı 1453 yılına kadar olan dönemde, zamanın en önemli ticaret yolu olan İpek Yolu güzergâhının ortasındaki konumuyla, ve Osmanlı Devleti'nin siyasî, ekonomik, kültürel merkezi olma niteliğiyle, sözü geçen kentsel merkezlerin en önemlisi, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde de gerçek anlamda tek uluslararası ticaret merkezi durumundaydı.

Bu durumun getirdiği büyük ekonomik biriki mden faydalanarak, döne min Osmanlı yöneticileri, görü l nemi ş bir kentleş me ha mlesi ne i mza attılar. Bizans'ın kale-kenti ni Osmanlı'nın Dünya- Kenti'ne dönüştürürken, mevcut yapılaş mayı bir tarafa bırakarak, kendi ekonomik, sosyal, kültürel, di ni merkezlerini, kendi Dünya görüşleri çerçevesinde meydana getirdiler. Gelecek nesillere kalacak Osmanlı kent dokusunun, Osmanlı kent kültürünün, Osmanlı kentsel tasarımı sistemi ni n ilkelerini burada ortaya koydular; bu ilkelere uygun prototipi ni de burada inşa ettiler.

Osmanlı İ mparatorluğu'na 450 yıl boyunca başkentlik yapan İstanbul Şehri ile, geliş mekte olan Osmanlı Devleti'ni n yöneti m merkezi Bursa Şehri arasındaki öne mi farklardan biri işte budur. İstanbul, Roma döne mindeki kuruluşundan beri her za man Doğu'nun merkezlerinden ol muş, gelip geçen uygarlıkları ni zlerini kat kat üzerinde biriktirmiş bir uygarlıklar sentezi iken, Bursa kuruluşundan beri geçirdiği evreler neler olursa olsun, her şeyden önce, kurul makt a olan bir i mparatorluğun model kenti, bir Osmanlı 'yeni-şehir' idir.

Tanpınar (1985), "Ş i mliye kadar gördüğü mşehirler i çinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başkası ni hatırla mıyorum. Fetih'ten 1453 senesi ne kadar geçen 130 sene, sade baştanbaşa ve iliklerine kadar bir Türk şehri ol masına yetme miş, aynı zamanda O'nun manevi çehresini gelecek za man i çinde hiç değiş meyecek şekilde tespit et miştir" diye yazarken, neden bahsettiğini çok iyi biliyordu. Bursa kent mekânı, ilk heyecanlı hanl esi nden sonra, merkezi konumunu, yani Osmanlı yöneti m sistemi çerçevesinde "herşeyi ni" kaybettiği 1453 yılından, sanayi atılım ve göçün yıkıcı etkileriyle tanıştığı 1960'lı yıllara kadar, belli bir döne min donmuş sureti olarak kal mıştır.

Bugün, yoğunluk bakım ndan dengesini kaybetmiş, yozlaş mış bir kent dokusu i çerisinde güçlükle farkedilebilen o döne min kent mekânları, inceleyenlere, belli bir döne mde bir toplumun kent ve kentleş me kültürünün, çok net ol ması da, fotoğrafı ni çekme olanağı sun maktadır.

Bu çalış ma nın yapılaş ma nı, modern öncesi bir kentin koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda oluş muş, dolayısıyla modern yaşa m i çerisinde tarihsel-toplumsal bağ la mndan koparak "anla nı zlaş mış" bir kentsel işlev böl gesi ni n, modern yaşa m n gereklilikleri çerçevesinde nasıl algılanabileceğine, nasıl değerlendirilebileceğine, giderek, ne işe yarayabileceğine dair fikir yürütmektir. Bu yüzden, örnek olarak

seçilen alan, Türkiye ölçeğinde modern bir metropoliten kentin, yani Bursa'nın, konum, işlev ve fiziksel yapı olarak çevresinden farklılaşırken kendi içerisinde bütünlük gösteren bir bölgesi, yani Hanlar Bölgesi olmuştur.

Bu yapılırken belirlenen çalışma yöntemi ise, Hanlar Bölgesi'ni, kopmuş olduğu tarihsel, toplumsal, ekonomik bağa yeniden oturarak, böyle bir bölgenin ne için oluştuğunu, hangi koşullarda günümüze taşındığını, tarihin belli dönemlerinde kent ve toplumu için ne ifade ettiğini ortaya koymaktır. Böylece, bu gün yaşayan Bursa kenti içinde tarihten gelen bir kent parçasının ne ifade edebileceği konusu daha sağlıklı biçimde tartışılabilecektir.

Bu yüzden, bu kent parçasını oluşturan sosyal, ekonomik ve coğrafi koşullar ortaya konduktan sonra, tarih boyunca bölgenin gelişimi, kent, toplum ve ilişkiler bağlamında incelenmiştir. Bu yapılırken, kimi dönemler daha ayrıntılı, kimi dönemler ise kısaca işlenmiştir. Eşitsizliğin sebebi Bursa'nın dönüşmekte olduğu zaman aralıklarına ağırlık verilirken, “dinlenme” dönemleri üzerinde fazla durulmamıştır.

Günümüze geldiğinde ise, hem kentin hem de kente bakış açısının değişmesi Hanlar Bölgesi'ni artık bir koruma konusu haline getirmiştir. Bu yüzden, Hanlar Bölgesi, kent bütünündeki koruma projeleri bağlamında ele alınmış, kendi içinde oluşturulan proje alanları gözden geçirilmiştir. Bu bölümde, çalışma alanı ve Bursa kent bütünü için büyük önem taşıyan Bursa Büyükşehir Belediyesi projelerinin Hanlar Bölgesi'ne getirdikleri bağlamında bölgenin değişen, ya da değişmesi gereken kimliği yorumlanmıştır.

Sonuç bölümünde ise, incelenen alanın taşıdığı kentsel kimliğin, metropoliten bir kentte ne ifade edebileceği sorgulanmış, böylece, tarihi bir kent parçası, modern kent içerisinde işlevsel ve anlamsal olarak yerli yerine oturulmaya çalışılmıştır.

2. OS MANLI DEVLETİ VE BURSA

Bursa şehrinin bir merkez olarak ortaya çıkışını ve gelişmesini hazırlayan koşulları daha iyi değerlendirebilmek amacıyla, bu bölümde, Osmanlı Dönemi öncesi Bursa, yani Prusa, ve Bursa öncesi Osmanlı'nın betimlenmesi yapılacak, ilerleyen bölümlerde ise bu iki unsur bir araya getirilecektir.

2.1. Prusa

2.1.1. Kuruluş – Bithynia Dönemi

Traklar'ın bir kolu olan Bithynler, MÖ 7. Yüzyılda, İskitler'in saldırılarından kaçarak, yurtları olan Trakya'dan göç ettiler ve Anadolu'nun kuzey-batısına, günümüzde Marmara olarak bilinen bölgenin güneyine ve doğusuna yerleşmeye başladılar. Ancak bu bölge, dönemin güçlü devletlerinin iktidar savaşına sahne olmaktaydı; ve Bithynler de uzun yüzyıllar boyunca başka halkların egemenliği altında yaşamaktan kurtulamadılar.

MÖ 6. yüzyıl ortasına kadar, bölge, güçlü Lidya devletinin kontrolünde kaldı. Bu tarihte Lidya kralı Kroisos, Pers orduları karşısında yenilgiye uğrayınca, Lidya egemenliği yerini Pers İmparatorluğu'na bıraktı; Pers egemenliği MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürdü. MÖ 4. yüzyılda ise, Makedonya İmparatoru Büyük İskender'in, tüm diğer siyasî güçleri tarih sahnesinden silen fetih dalgası geldi.

Büyük İskender'in MÖ 325 yılındaki ölümünden sonra, Makedonya İmparatorluğu parçalanma sürecine girdi. Generalleri imparatorluk topraklarını paylaşırken, Anadolu topraklarının idaresi Antigonos'a düştü. Osmanlı dönemine kadar bölgenin, Nicomedia (İzmit) ile birlikte, en önemli şehri olarak kalacak olan Nicaea (İznik) da, bu dönemde, Antigonida adıyla, Antigonos tarafından kuruldu. Ancak, generallerin kendi aralarındaki mücadeleleri, Makedonya İmparatorluğu'nun kalıntıları olan devletlerin giderek zayıflamalarına sebep olunca, Büyük İskender dönemini aksine,

yerli halklarca kurulan küçük krallıklar, küçük bölgelerde egemenlik sağlamaya başladılar. Bu ortamdan yararlanan halklardan biri de Bithynler idi. Doi dalses tarafından kurulan krallığa Bithynia dendi. Bithynia, MÖ 3. yüzyılda, kral Nicomedes döneminde, Anadolu'nun en güçlü ve saygı duyulan devletlerinden biri haline gelmişti.

Prusa kentinden bahseden, bilinen ilk yazılı kaynak, Anasyalı Strabon'un ünlü Coğrafya'sıdır. "Prusa, Mysia Olymposu eteklerinde kurulmuştur ve iyi idare edilen bir kenttir. (...) Phrygialılar ve Mysialılarla sınır komşusu olan kent, Kroisos'a karşı savaşan Prusias tarafından kurulmuştur" (Strabon, 1987). Ancak Strabon'un tarihler konusunda bir hata yaptığı düşünülmektedir; çünkü, Prusa kentinin kurucusu olduğu çoğu tarihçi tarafından kabul edilen Bithynia kralı I. Prusias, Lidya Kralı Kroisos'tan çok sonra, MÖ 228-182 yılları arasında hükümsür müştür.

Prusa şehri ise, aslında iki önemli devlet adamının, I. Prusias ile Kartacalı Hannibal'ın ortak eseri dir. Bütün ömrünü Roma'nın dünya üzerindeki hâkimiyeti ile mücadele etmeye adanmış Kartacalı asker ve devlet adamı Hannibal, MÖ 180'li yıllarda, yurdundan sürgün edilmiş, çeşitli krallarla birlikte Roma'ya karşı savaştıktan sonra, en sonunda Bithynia'ya sığınmıştı (Akkılıç, 2001). Bu sırada, Bithynia Krallığı ile, Roma tarafından desteklenen Bergama Krallığı arasında Mysia topraklarının paylaşımı meselesi yüzünden MÖ 189'da başlayan savaş devam etmekte idi. I. Prusias, sürgündeki Hannibal'a kucak açınca, Roma'nı iki düşmanı, Roma güdümli Bergama Krallığı'na karşı birleşmiş oldu. Böylece, Prusa Şehri, MÖ 187 ile 185 arasında tam olarak belirlenmeyen bir tarihte, "Mysia Olymposu eteklerinde", Bergama'ya karşı askeri amaçlı bir konaklama, yiğnak ve lojistik destek üssü olarak kuruldu. (Şekil 2.1)

Prusa'nın kuruluşunda, yer seçiminin ve planlamanın Hannibal tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Her ne kadar Bergama, ve dolayısıyla Roma'ya karşı mücadele başarıya ulaşmayı, iki devlet adamının yolları bir süre sonra ayrılmış olsa da, Prusa, zaman içinde Bithynia Krallığı'nın önemli kentlerinden biri haline geldi. Bu dönemde, bölgedeki diğer önemli kentler ise şunlardı: Nicaea (İznik), Gus (Gemlik),

Şekil 2.1 Anadolu Haritası (Katırcıoğlu, 2000. Yeryüzü Suretleri)

Apa meia (Mudanya), Kalchedonia (Kadıköy), Nicomedia (İzmit), Antiocheia (Yalova) (Yalman, 1984).

I. Prusias'ın döneminden sonra, Bithynia, iki güçlü devletin batısındaki Roma İmparatorluğu ile doğusundaki Pontus Krallığı'nın arasında kaldı. Bithynia kralları, hassas uluslararası politika dengelerini gözeterek, zaman zaman Roma'nın yanında Pontus'a karşı, zaman zaman da Pontus'un yanında Roma'ya karşı savaşa girdiler. Bu şekilde, Bithynia Krallığı MÖ 1. yüzyıla kadar ayakta kalmayı başardı. Ancak,

kral I V. Ncomedes, MÖ 74 yılında ülkesini Roma İmparatorluğu'na bağışlayınca Bithynia Krallığı tarih sahnesinden silinmiş oldu.

2.1.2 Roma Dönemi

Roma İmparatorluğu döneminde, Prusa Şehri, MÖ 63 yılında kurulmuş olan Pontus et Bithynia (Pontus ve Bithynia) eyaletinin bir parçasıdır. İsmi de Prusa ad Olympos (Olympos Prusa'sı, veya Olympos'taki Prusa) olarak değiştirilmiştir. Prusa, zaman zaman bu eyaletin başkentliğini yapmış olsa da, genellikle daha eski ve daha büyük iki merkez olan Ncomedia ve Ncaea'nın gölgesinde kaldığı bilinmektedir. Bu dönemle ilgili önemli sayılabilecek bir bilgi, MS. 2. yüzyıl başlarında prokonsül Plinius döneminde, kaplıcalarıyla bilinen Pythia (Çekirge) bölgesine ilgi gösterilmiş olmasıdır (Akkılıç, 2001).

2.1.3 Bizans dönemi

Roma İmparatorluğu, MS. 395 yılında, son imparator Theodosius'un ölümünden sonra, Batı Roma ve Doğu Roma olarak ikiye ayrıldı. Prusa Şehri de, Theodosius oğlu Arcadius yönetimindeki Doğu Roma İmparatorluğu'nun bir parçası oldu.

Prusa, daha sonra Bizans İmparatorluğu olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu şehirleri arasında da pek öne çıkmadı. Hatta, yüzyıllar içerisinde, öneminin giderek azaldığı söylenebilir. Kent, Bizans'ta sahip olduğu sınırlı önemi de büyük ölçüde Pythia bölgesi ve kaplıcalara borçludur. 6. Yüzyılda, İmparator Iustinianus ve İmpatoriçe Theodora'nın kalabalık bir saraylı topluluğuyla birlikte Pythia'ya geldikleri ve bir süre kaldıkları, bölgede bir hamam inşa ettirdikleri biliniyor. Yine 10. Yüzyılda, bu kez İmparator Konstantinus sıcağı su bölgesine ilgi göstermiş, hatta bu dönemde Pythia bölgesi Soteropolis (Koruyucu Kent) olarak anılmıştır (Arnağan, 1998).

10. yüzyıldan sonra, Bizans İmparatorluğu, bir süredir azalmakta olan gücünü ve uluslararası etkinliğini iyi den iyiye kaybetmeye başladı. Bu durumun sonucunda, Bizans şehirleri, Anadolu'yu savaş alanı yapan iki gücün, Haçlı Orduları ile Anadolu Selçuklu Devleti'nin çekişmesine sahne oldu. Bu bağlamda, Ncaea ve Konstantinopolis'i ele geçirmeyi amaçlayan Selçuklu Orduları'nın Prusa'yı da çeşitli

za manlar da kuşat mış, hatta kısa süreler için ele geçir miş ol dukları düşünülebilir ise de, bu düşünc eyi kanıtla manın bugün için olanağı yoktur. Konuyla ilgili za man za man abart maya kaçabil di ği bilinen Evli ya Çelebi, Seyahat na me’ de, “ Konya’ daki Selçuklu lar yedi defa yedişer, sekizer ay muhasara et mişler ise de, kış gel di ği nde üzü lerek Konya’ ya çekil mi şler dir” di ye yaz maktadır. Evli ya Çelebi ’nin anlattıkları abartılı bulunsa bile, Prusa’ nın dö ne min teknolojik olanakları ile ele geçiril mesi ol dukça zor bir kale ol du ğu sonucunu çık ar mak, büyük ihti nalle yan lış dı mayacaktır.

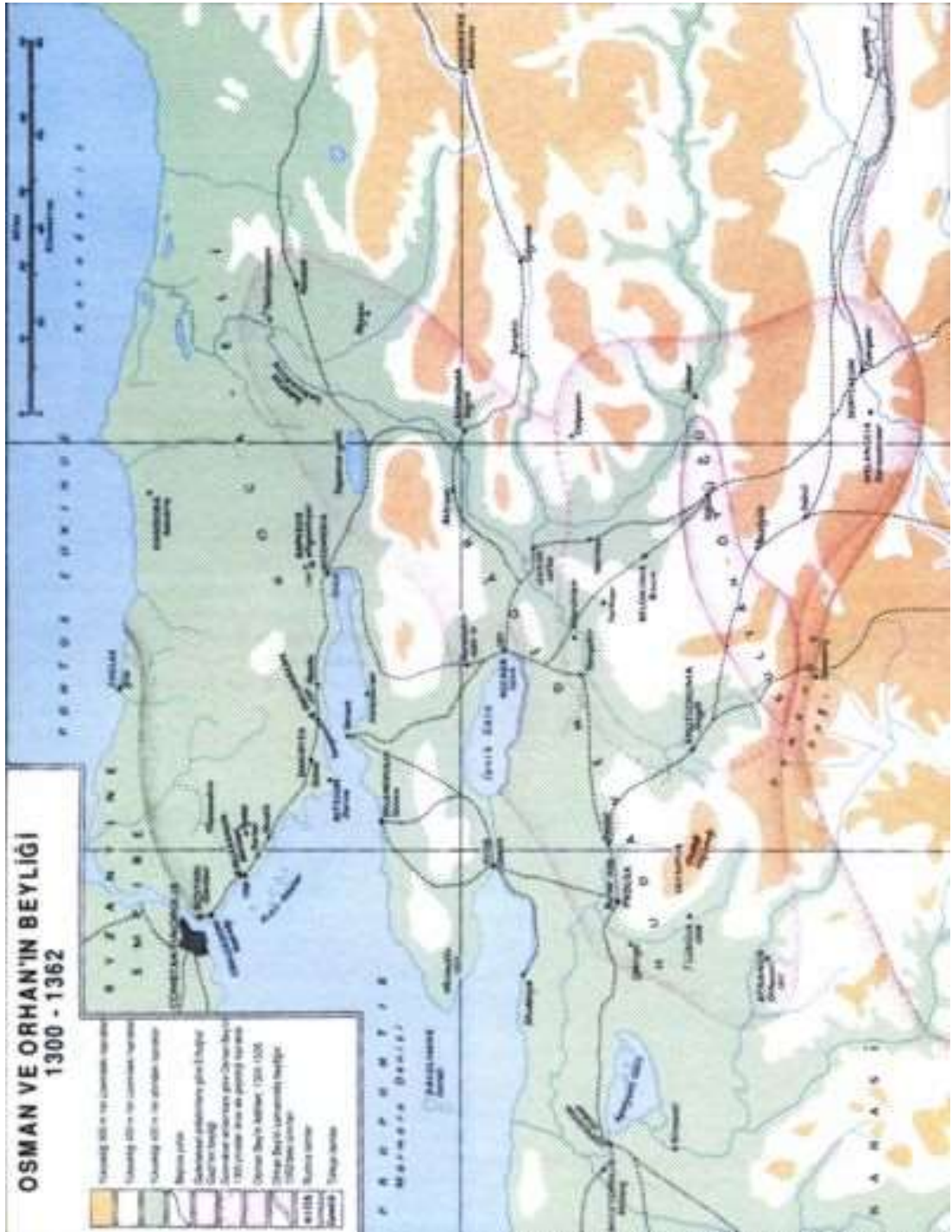
2.2 O smanlı Beyli ği’ nin Yapısı

Akı ncı bir uç beyli ği olan O smanlı’ nın, kısa sayılabilecek bir za man dilini nde bir Dünya Devleti’ ne dönüş mesi ni an la mak, ki mi kaynaklara göre bi n, ki mi kaynaklara göre de i ki bin haneli bir garnizon kentini n nasıl olup da uluslararası bir ticaret mer kezi ne dönüş tüğünü an la mak için gereklidir. (Şekil 2.2)

Bu yüzden, O smanlı Beyli ği’ nin, ve kuruluş dö ne mi olarak adlandırılabilcek, II. Meh met’ in hükü mdarlı ğı na kadar geçen süre içindeki hali yle O smanlı Devleti’ nin yapısı na kısaca bir göz atmak ta yarar vardır.

O smanlı Beylik- Devleti, giriş bölümünde belirtil miş ol du ğu üzere, çöken veya işlevini kaybeden devletlerin bırak mış ol du ğu boşlukta, farklı kökenlerden gelen, farklı dürtülerle hareket eden grupların bilinçli ya da bilinçsiz katılı mıyla, kolektif bir üreti msüreci içerisinde oluş mış, geniş katılı mlı bir toplum projesi dir.

Bu projenin aktörlerini bir liste halinde sıralamak gerekirse, O sman Bey’ in babası Ertu ğrul Bey sül âlesinden beyler dışında, gâziler, al pler, Türk men savaş beyleri, âhiler, abdallar, bacılar, Türk men göçer-evleri, rum köyl üler sayılabilir (Di vitçi o ğlu, 2000, Berk tay, 1997). Bu listeye bir de B izans mer kezi yöneti mi ile bağ larını kopar mış Rum t ekfurları eklersek, ilk kuruluş dö ne minde çeşitli toplumsal işlevleri yerine getiren tüm kesinl eri göz önüne al mış oluruz. Za man içi nde bunlara çeşitli kaynaklardan gelen başka gruplar da eklenecek mevlevîler, Horasan erleri, devşir meler devlet in yapısı nı dı na mik bir süreçte başka boyutlara taşı yacaktır.

Şekil 2.2 Osmanlı Beyliği (Tiryaki, 1999. Türk Dünyası Kültür Atlası)

Osmanlı Devleti'nin yapılanmasını ayrıntılı biçimde ortaya koymayı denemek bu çalışmanın konusu dışındadır. Ancak, kent mekânına ilişkin kararları gözden geçirirken, bu kararların verilişinde etkili olan koşulları, iş başında olan ortak aklın çalışma biçimini bilmek yararlı olacaktır.

Modern öncesi bir toplumda, sürekliliğin sağlanması için temel olarak üç işlevin gerçekleştirilebiliyor olması gereklidir. Bu işlevler: a- Kutsallık b- Savaş/Siyaset c- Bereket/doğurganlık olarak tanımlanabilir (Marx, 1964).

Genelde modern öncesi toplumun heterojen ve girift ilişkiler ağına, özelde ise göçebe Türk akıncı beyliğinin yapısını değerlendirebilmek için söz konusu işlevleri çağdaş terimlerle açıklama ihtiyacı doğuyor. Kutsallık doğa üstü olanın hükümünün dünya yüzeyindeki temsilcisi aracılığıyla günlük hayatta geçmesi, daha doğrusu birinin ya da bir grubun, doğa üstü güçler adına hüküm sürmesi anlamına gelir. Doğal olarak, öte dünya adına verilen hükümün uygulama alanının da öte dünyayı kapsamı gerekir; ancak, incelenen dönemin koşullarında bu gibi ayrımlar pek belirgin değildir.

Savaş/siyaset, birbirinden ayrı olarak betimlenmesi mümkün olmayan ya da eksik olan iki kavram bünyesinde toplayan tek bir kavramdır aslında. Savaş/siyaset ile kutsallık bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlar ve modern öncesi toplumda yönetme erkinin mükemmel ifadesi olurlar. Birincinin ruhaniliğine karşı ikincinin dünyeviliği, birini diğeri olmandan işlenmez hale getirir.

Bereket/doğurganlık, basitçe ekonomi sözcüğüyle günümüze tercüme edilebilecek ilkel terimlerdir. Önceki paragraflarda ortaya konan iki kuvvetin ayakta durabilmesini sağlayan, sacayağının üçüncü parçasını oluşturur. O iki kuvvet geleneksel toplumun kırılma dokusunu bir arada tutan bağları dokurken gerekli hammaddeyi bereket/doğurganlıktan alır. Aşağıdaki tablo incelendiğinde, bereket/doğurganlık işlevinin gerçekleştirilmesine toplumun tüm kesimlerinin katıldığı görülecektir. Bu durumun teki istinası, formleri kurumların aksine, elini eteğini dünyadan gerçek anlamda çekmiş, kendini yalnız ruhani bağlamda gerçekleştirmeyi amaç edinmiş “marjinal” bir kesimdir; geleneksel (ve göçebe) topluma özgüdür. Toplum yerleşik ve devlet kurumsal hale geldikçe, bu kesimin toplumu içinde, toplumu için oynadığı rolü kaybedeceği ve gerçekten marjinal hale geleceği görülecektir.

Bu işlevlerin Osmanlı beylik yapısı (kuruluş döneminde devlet yapısı da çok farklı değildir.) içerisinde yerine getirilişi, ilgili sosyal gruplar bağlamında, Tablo 2.1 de görülmüyor.

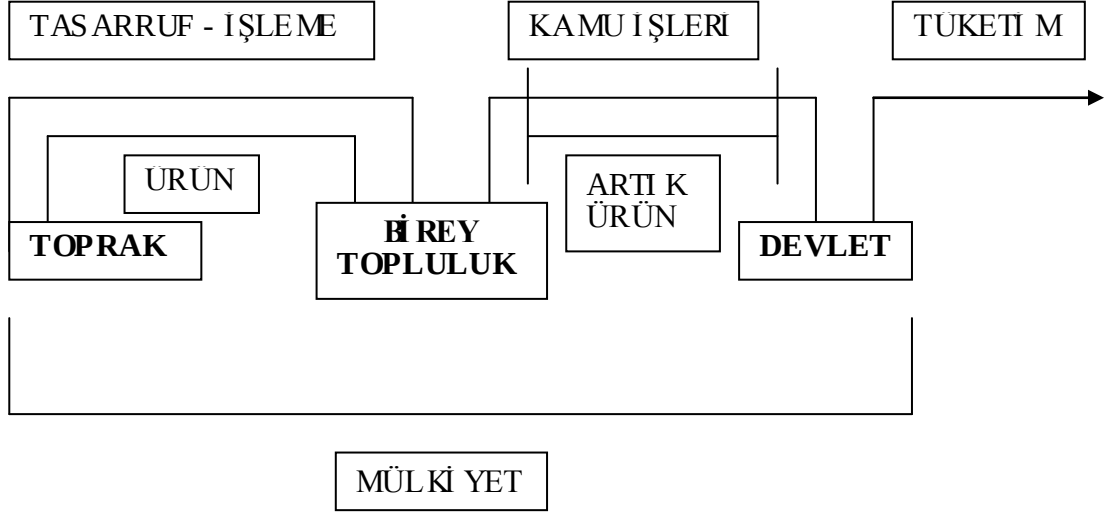
Tablo 2.1: Osmanlı Beyliği'nde işlevler şeması (Davitçi oğlu, 2000)

	Uu Bey	Urak Beyleri	Gaziler	Alpler Türkmen Beyleri	Ahiler	Abdallar Bacılar	Göçer Evlər	Yerleşik Rumlar
Kutsallık (din'e gnenlik)	⊗		⊗			⊗		
Savaş/Siyaset	⊗	⊗	⊗	⊗			⊗	
Bereket/ Doğurganlık (İktisat)	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗		⊗	⊗

Burada unutulması gereken nokta, her sosyal gurubun, belki de kutsallık işlevi hari cinde, her toplumsal işlevi yeri geldi kçe gerçekleştiren k zorunda kalıyor ol ması. Örneğin âhi kuruluşları nın çok zaman kentler ve kasabalar da güvenlik kuvveti rol ünü de üstlenmek zorunda kald ı ğı, hattâ duruma göre akınlara, seferlere de katıld ı ğı bilinir. Ancak, tabloda, kafa karışıklı ğı önlemek amacıyla her grup yalnızca asil işlevi ile gösterilmiştir.

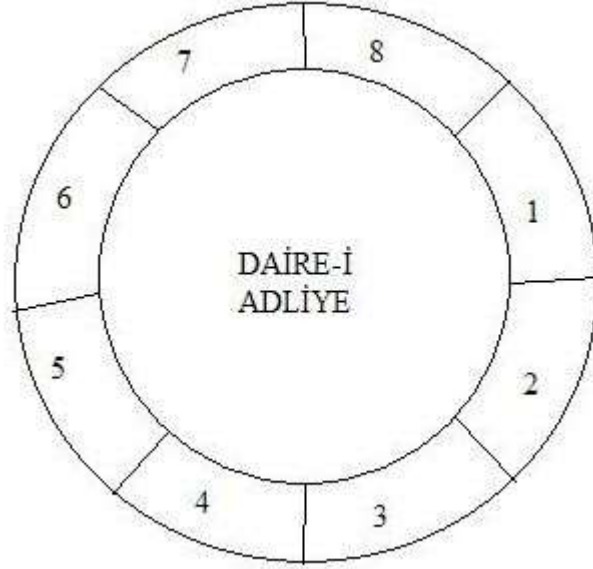
Tüm bu unsurların ve daha fazlasının katılı mıyla oluşmuş bir yapı olsa da, Osmanlı sistemini açıklayan anahtar kelim e, merkezi yetçiliktir. Tüm topraklar devletin mülküdür ve mülkünün kullanımı hakkını tebası arasında dağıtmak da devletin görevidir. “Birey gerçekten mülksüzdür. Milkiyet, yani bireyin üretiminin doğal şartları ve yeniden – üretimi ile ilişkisi, bireyin inorganik doğayı değiştirerek kendisine mal etmesi, kendi özneli ğini nesnelleştir mesi, belki bir topluluk aracılığıyla, üstün birinin bireye bir emanetidir.” (Marx, 1964). Birey, devlet ve toprak arasındaki bu mülkiyet ve üretimi ilişkileri, feodal yapılar içerisinde doğu toplumlarına özgü bir model olarak öne sürülen Asya tipi üretim tarzı çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Osmanlı Devleti bağlamında kısaca açıklanırsa (Şekil 2.3): Toprağın mülkiyeti devlete aittir. Devlet toprağı kullanma hakkını bireye verir. Birey toprağı işler ve ürün alır. Yaşamını sürdürmek için gerekenden fazlası, yani artık ürün yine devlete aittir. Devlet, bu rantın bir kısmıyla toplumun düzeni için gerekli olan kamu hizmetlerini görür. (Osmanlı'da, bu hizmetler, ilerde daha genişçe açıklanacağı üzere, büyük ölçüde vakıflar aracılığıyla görüldü.) Toprak rantının

artan kısm devlet (yani saray ve ordunun) kendi ihtiyaçları için kullanılır (Dvıtcıoğlu, 1981, Kılıçbay, 1982).

Şekil 2.3: Osmanlı Devleti'nde üretimi ilişkileri (Dvıtcıoğlu, 2000)

Bu tarz bir yapı, devlet teba ilişkilerinde karşılıklı alışverişe dayanan bir döngü oluşturmaktadır. Aşağıda, Kınalızade Ali'den alınan, söz konusu döngüyü tarif eden Daire-i Adliye (Şekil 2.4), Osmanlı ekonomik sisteminin işleyişini üretimi ilişkileri bağlamında kavramak bakımından yeterli olacaktır.

- 1/ Adl dır mucib-i salâh-ı ci han
- 2/ G han bir bağıdır dı varı devlet
- 3/ Devlet in yatı m şeriattır
- 4/ Şeriata ola mız hiç haris illâ Mlik
- 5/ Mlik zaptyle mez illâ leşker
- 6/ Leşkeri cemede mez illâ māl
- 7/ Māl cemeden rai yettir
- 8/ Rai yeti kul eder Padişah-ı Ale me adl

Şekil 2.4 Daire-i Adliye (Dvıtcıoğlu, 1981)

Buna bağılı olarak, tarihçi Nai m, O smanlı hükümdarlarına ve devlet yöneticilerine öğüt ver nek istercesine sade ve basit bir yorum getirmiştir. Böylece, türklerin devlet döngüsünü O smanlı yönetim sistemine uyarlayarak bu sistemin alfabesini oluşturmuştur. O smanlı'nın tebasına ve uyruğuna girenlere karşı tarafsız ve adil oluşu efsanesi de bu şekilde doğmuş olsa gerekir. Sözü geçen yorum şu şekildedir:

“Milk ve devlet asker ve rical ile dir.

Rical māl ile bul unur.

Māl reayadan husula gelir.

Reaya adlile muntaza mül-hal dır.

El bette bu yorumun da günümüz koşullarında yorumlanmaya ihtiyacı vardır. Basitçe: ege menli ğın ve dolayısıyla düzeni n sağlanabil nesi için, yönetenlerin elinde bunu yapmaya yeterli maddi gücün olması gerekir. Bu maddi gücü sağlayacak biriki m

ancak toplum yapısının ve kurumlarının sağlıklı bir işleyişe sahip olduğu toplumlarda oluşturulabilir. Bu işleyişin sağlıklı olabilmesi için de, yöneten kişinin kendisinin olduğu kadar yönetilen kişinin de hukukunu kabul etmesi ve savunması olmazsa olmaz bir şarttır. Ya da, tüm bunları tek bir cümlede özetlemek gerekirse, adalet mülkün temelidir.

3. OS MANLI BURSA'SI

3.1. Feti h Sonrası Bursa

Os manlılar tarafından fethedilen Bursa, on i ki yıl süren kuşat ma nı ol anca a ğ ırl ı ğ ı nı hisset miş bir kentti. Artık i yi ce güçsüz düş müş ol an B izans'tan yardı m göre me miş, böl gede kalan az sayı daki di ğ er B izans kaleleri ni n de faydası ol ma mıştı.

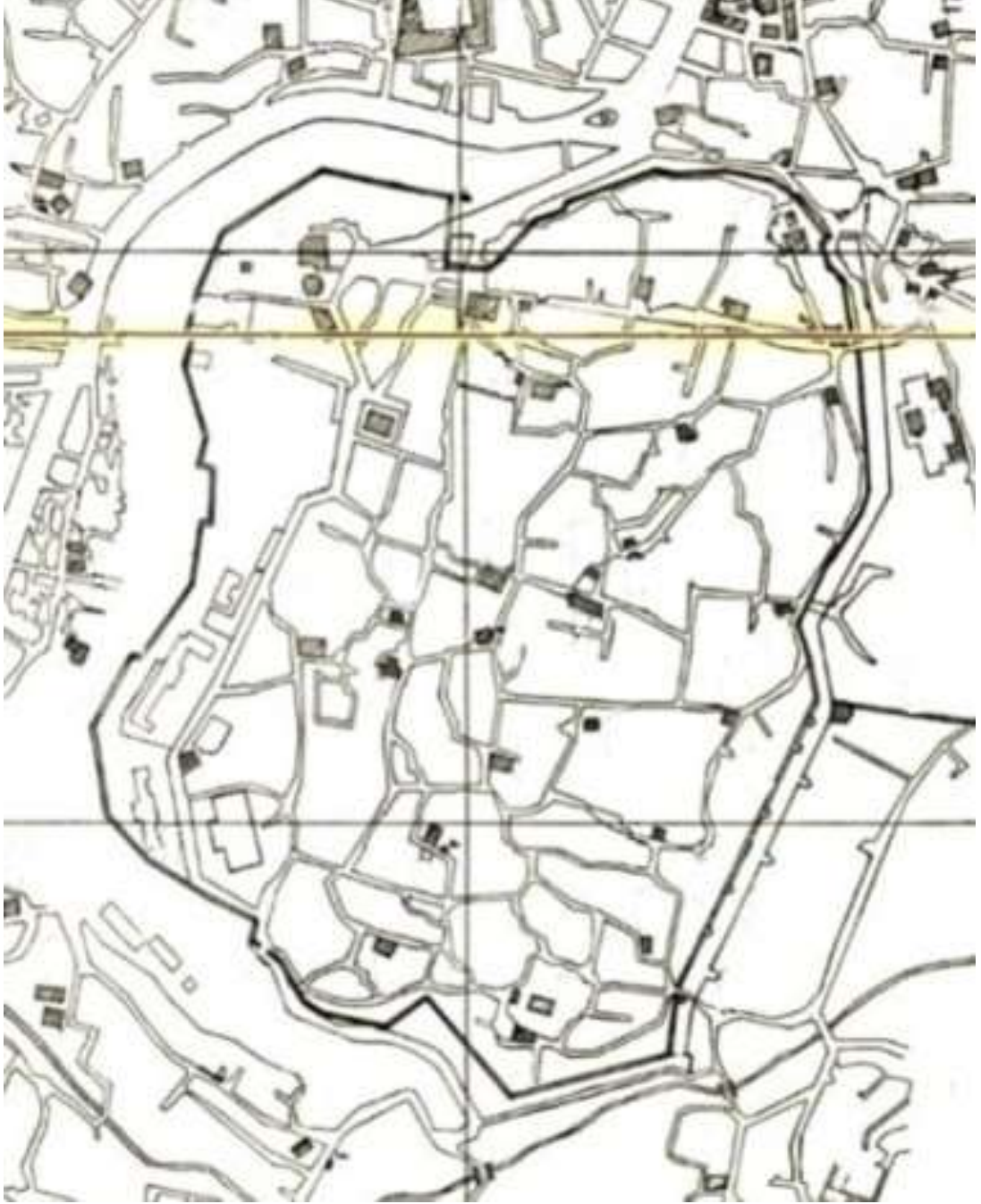
Os manlı haki miyeti altına giren yerlerde, tüm böl ge halk ı serbestçe ve güvenle alışveriş yapı p hayat ı nı deva mettirirken, kuşat ılm ş Bursa'da halk açlık nı kır ı l ı yor, şehir yavaş yavaş çöküyordu

En sonunda şehrin tekfur u, Bursa'yı yükl ü bir mi ktar kurtul mal ı kla birlikte Orhan Bey'e tesli met neye razı ol mak zorunda kalınca, zorlu kuşat ma nı n ard ı ndan şehir savaşı z bir bi çi mde Os manlılar'ın eline geç miş ol du

Şehrin ele geçirildi ğ i 1326 yılında, kaynaklar, 67 kul eli ve 5 kap ı l ı hisar ı nı i çi nde 2000 hane bul undu ğ unu söyl üyor (Baykal, 1993, Kaplano ğ lu, 2002, Sevi m 2003). Bu haneleri n bir ço ğ unun boş ol du ğ unu tahmi n et mek zor de ğ il; kuşat ma dö ne mi çok sayı da öl ü me ve başarabilenleri n göç et me si ne yol aç mış ol mal ı dır. Hisar i çi nde i ki bin konut yapı sı dı ş ı nda yedi kilise, bir ha ma m bir çarşı, yir mi dükk an bul undu ğ u anlaşı l makt adır (Baykal, 1993, Yal man, 1984, Arma ğ an, 1998). (Şekil 3.1)

3.2. Orhan Bey Dö ne mi

Bir kez Bursa fethedildikten sonra, Orhan Bey ve di ğ er ileri gelenler, bekle me den geniş çaplı bir yenile me hareketine giriştiler. Öncelikle hisar i çi ele al ınd ı ysa da, bu al anda kökten bir de ğ iş i kli ğ e gid il me di. Orhan Bey iç kale adı verilen böl gede, eski

Şekil 3.1 Bursa Sur İçi (Ertuğ – Kocabağ, 1995. Reflections of Paradise)

Tekfur Sarayı'na yerleşti. Yine iç kalgede bulunan manastır, medreseye dönüştürüldü. Hısar içindeki mahallelerde, bir önceki bölümde sözü edilen boş kısımlara önemli miktarda Türk nüfus yerleştirildi (Çetin, 1994).

İç kalgede, bu çalışmanın konusu açısından belki de en önemli yapı, medresenin yanında yer alan darphaneydi. Orhan Bey, ilk Osmanlı sikkesini burada bastırarak, kurumsallaşma, devletleşmeyle ilgili niyetlerini açıkça ortaya koymuş oldu(Akkılıç,

2001). Bunun yanında, asıl önemli gelişme, kentleşme hareketi olarak adlandırılacak süreç ise, hisarın dışında başladı.

Kurulduğu günden bu yana, Prusa veya Bursa Şehri için, birinci öncelik her zaman savunma olmuştur. Bu yüzden, kent için yer seçimi yapılırken, ulu bir dağ ya macında sınırlı alana sahip bir düzlük seçilmişti. Böylece, kent en elverişli yön olan güneyi nı tamamen kapatarak sırtını dağa yaslarken, diğer yönlerde hâkim olmaya çalıştığı ovoidan, hem kot farkı, hem zor ulaşılabilirlik, hem de sağlam duvarlarla ayrılmıştı (Tanyeli, 1999). Bu biçimde kurulmuş olan kent, çanak biçimindeki Bursa Ovası'nın oluşturduğu hinterlandını, ve özellikle, taht-el kal'e (ya da bugünkü söylenişyle Tahtakale) denen, kalenin altındaki pazar kurulan alanı kontrol etmekle birlikte, gerektiğinde tüm bu alanlar ile ilişkisini sıfırlayarak kendisini dış dünyadan tamamen izole edebiliyordu. Bu niteliği sağlayabilen kamacıyla, çok iyi olmanın yönlenmeye, çok elverişli olmanın mikroklimatik özelliklere, tüm gelişme olanaklarının kesilmesi ne razı olunmuştu (Tanyeli, 1999). Nitekim bu nitelik sayesinde, kent, amansız Osmanlı kuşatmasına 12 yıl boyunca dayanabilmişti.

Ancak, artık Bursa Şehri için tenkinli savunma döneminin sonuna gelinmişti. Çünkü, Orhan Bey ve etrafındaki âkil adamların planı, kendilerini hisarın içine kapatıp dış dünyadan korunmak değil, yayılmak, yeni ticaret olanakları açarak zenginleşmek ve ülkelerini zenginleştirmek, böylece topraklarını hem çoğaltıp hem de imar ederken, ekonomik etki alanlarını mümkün olduğunca genişletmekti.

Bu yüzden, Orhan Bey, kentin tarihinde ilk defa olarak sur dışına çıkarak, bilinçli bir yer seçimi kararıyla yeni bir kent merkezi yaratmaya koyuldu. Haleflerinin de aynı özenle takip edeceği, Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemine damgasını vuracak stratejik planlama süreci de başlamış oldu.

Osmanlı Devletince fethedilen şehirlerde, fetihten sonra üç aşamalı bir politika izlenmekteydi (Çetin, 1994). Bu işlemler, maddeler halinde özetlenirse;

- a- Şehir etürk yöneticiler tayin edilerek (Bursa'nın fethedildiği yıllar için geçerli bir uygulama, ilerki dönemlerde türk yöneticilerin konumunun devlette giderek gerilediğini görüyoruz.) işe başlanıyor; ardından gönüllü ya da zorunlu iskân ile türk- müslüman nüfusun oranı artırılıyor. (işte bu hiç değişmeyen bir uygulama,

Osmanlı tarihi, Türkmen Evleri'nin kazanılıp kaybedilen savaşlara göre oradan oraya göç etmesi hikayeleri ile doludur.)

- b- Sultan ya da toplumun diğer ileri gelenleri tarafından, vakıflar kurularak mümkün olduğunca külliyeler çerçevesinde örgütlenen kültürel, sosyal, dini yapı ya da yapı grupları inşa ettiriliyor. (Osmanlı Beylik-Devleti'nin işleyişinin incelendiği önceki bölümünde, vakıfların bu işleyiş şeması içindeki rolünün öneminden söz edilmişti. Vakıf adı verilen bu yapılanmalar, devletin elit zümresinin, topraktan veya ticari faaliyetten elde ettiği rantın bir bölümünü, kamu hizmeti olarak halka geri döndürmesi için oluşturulmuş bir yöntemdir. Üstelik gelir kaynakları da oluşturularak kurulan bir vakıf, bir kez ilk sermayesi konduktan sonra, döner sermaye benzeri, kendini döndüren bir sisteme bağlı olarak çalışmasını sürdürdüğü için, devlet gelirlerinin sürekli olarak yeni yatırımlara yönlendirilmesi ne olanak sağlamaaktadır.)
- c- Ekonomik faaliyet geliştiriliyor, düzenleniyor ve kontrol altına alınıyor. (Bu madde, bir önceki ile doğrudan bağlantılıdır. Ekonomik faaliyetin gelişmesini ve yönlendirilmesini sağlayan han, bedesten, kervansaray, çarşı gibi yapılar da vakıflar aracılığıyla inşa edilmektedir. Dolayısıyla, bu yapıların bir görevi, hatta ilk bakışta aslî görevi, inâret, medrese, cami, hanım dârüşşifâ gibi 'kamu' yapılarının varlıklarını sürdürmesini sağlamak için gerekli finansal kaynağı temin etmek olarak görülebilir.) Ancak, ekonomik faaliyeti kontrol altına almak, bir tek yapı yapmakla mümkün olmamaktadır. Bu yapılarda zanaat ve ticaret yaşamının belli kurallar çerçevesinde ve kısıtlı olarak işleyebilmesi sorunu da vardır. Bununla ilgili olarak da, Osmanlı Devleti yapısı içerisinde, iktisâdî fonksiyonlarda rol verilen âhi kuruluşları (yine özellikle ilk dönemde) ve lönca örgütlenmesi devreye girmektedir.

Demek ki, artık vakıflar kurulmuş, toplumsal yapılanmanın yasal ve ekonomik temeli oluşturulmuştur. Böylece, sıra kentsel mekânların ve yapıların inşasına gelmiştir.

Orhan Bey, yeni başkentini Dünya'ya açma kararını fiziksel olarak da ifade etmek istercesine, surların dışına çıkmış, ancak pek de uzağa gitmemiş, eski kenti koruyarak, kendi kentini onun yanına inşa etmeye başlamıştır. Orhan Bey'in külliyesi içerisinde, Orhan Camii'nin yanı sıra, bir inâret, bir medrese ve bir de

hanın bulunuyordu. Külliye'nin etrafının kuvvetli bir duvarla çevrilmiş olması, o dönemde, savunma kaygılarından henüz tam olarak kurtulmadığının göstergesidir (Baykal, 1993, Tanyeli, 1999). Nitekim ileri ki yıllarda, merkezin gelişmesine bağlı olarak işlevini yitiren bu duvar yıkılacaktır. Orhan Bey külliyesinin bir parçası olarak, Bey Hanı (bugünkü ismiyle Emir Hanı) da bu dönemde inşa edilmişti. Emir Hanı'nın ticaret ve depolama fonksiyonlarının dışında konaklama fonksiyonu taşıdığı anlaşıyor (Baykal, 1993). Emir Hanı'nda tartılarak belgelenen malların gelirleri ülkenin her yerinde geçerliydi. Demek ki, bu hanın ticareti yapılan malların standartlarını belirleme gibi bir resmî işlevi de vardı (Farooqi, 2002, Yıldız, 2003).

Böylece Osmanlı kentsel sisteminde belirleyici olacak bir ticaret merkezinin çekirdeği kurulmuş oluyordu. Hanın kapısından başlayarak 209 adet dükkân ve yine yeni oluşan merkezin çevresinde 112 adet ev de yine Orhan Bey döneminde inşa edilmişti. “Böylelikle şehir taş çemberinden çıkmış oluyordu” (Rey, 1948).

Bu şekilde oluşmaya başlayan kent merkezi, Roma ve Bizans'ın katı geometrik formlarından uzaktır. Her ne kadar, binalar tek tek incelendiğinde düzgün kare ve dikdörtgenlerden oluştuğu görülse de, alan içindeki konumlanışları oldukça serbesttir. Bu yönü ile, içinde bulunduğu dönemin kent planlarından çok, antik dönem Anadolu sitelerinin yerleşme düzenini anımsatır. Bu düzen şöyle tarif edilmektedir: “Geometrik kütlelerin doğal bir mekanda serbest ama kontrollü yerleştirilmesi veya bir eksenin (farklılaşmış eksenin) dik açılı olması kaygısı gözetilmeden, kendisine yüzünü dönmüş yapısal (tektonik) objelerin hem bağ hem ana öğe olarak kullanılması” (Çerasi, 2001).

Osmanlılar, o dönemde at pazarı olarak anılan alanda, Gökdere'nin fundalık ve bataklık zemininde bir büyük kentin temellerini atarken, bir yandan da, devletin geleceğini oluşturacak, büyük ticaret merkezlerinin varlık sebebi olacak, uluslararası ticaret yollarının kontrolü işine giriştiler.

3.2.1. Ticaret Yollarının Kontrolü

O dönemde, Bursa gibi bir kentin Dünya'da söz sahibi olabilmesi, bir uluslararası merkez haline gelebilmesi için, uzun mesafeli ticaret yollarından birinin üzerinde

bulunması gerekiyordu. Osmanlı yöneticileri, Bursa'yı doğu ve batıdan gelen önemli ticaret akslarının kesişim noktası yapmaya kararlıydılar.

Söz konusu ticaret akslarının en önemlisi İpek Yolu idi. İpek Yolu, İran'da, ipek üretiminin merkezi Tebriz kentinden başlıyor, batı dünyasının doğu ülkelerine açılan penceresi olan İtalya Yarımadası'nda bitiyordu. Son durak ise, Batı Roma Devleti'nin yıkılmasından sonra her biri hükümdarlığını ilan eden İtalyan kent devletlerinin en önemlilerinden, küçük üğüne rağmen, Akdeniz'in dört bir yanındaki kolonileri, ticaret ve savaş filolarıyla Dünya ticaretinde söz sahibi olan Cenova kenti idi (Kunt ve diğerleri, 1997). Haçlı seferlerinden sonra batı ülkeleri doğunun zengin ürünleriyle tanışmış, bu ülkelerde doğunun kumaşlarına, özellikle de ipekli kumaşlara karşı büyük bir talep oluşmuştu (Farooqi, 1994). Bu kârlı ticaretin o zamanki en işlek güzergâhı ise şöyleydi: Tebriz'den yola çıkan kervanlar, halâ Pontus Devleti'nin kontrolünde bulunan Trabzon Limanı'na ulaşıyorlar, Trabzon'dan deniz yolu ile Cenova kolonisi Pera'ya, Pera'dan da yine deniz yolu ile İtalya Yarımadası'na varıyorlardı (Yediyıldız, 2003). Dolayısıyla zamanın bu en önemli ticaret yolu, yalnız kalkış ve varış noktaları önemli olan, aradaki tek kaydadeğer durak noktası Konstantinopolis'in yanı başındaki Pera olan, buraların dışında, geçtiği güzergâha hiç bir katkı sağlamayan bir transit yol niteliğindeydi. Bu durumun da sebepleri vardı elbette; o dönemde, deniz yolu taşımacılığı, karayolu taşımacılığına göre birkaç kat daha ucuza mal oluyordu (Farooqi, 1994). Bunun yanında, karayolundan gitmek için izlenebilecek muhtemel rotalar, yıkık devletlerin ve sürekli birbirleriyle diğışen savaşçı beyliklerin topraklarından geçiyordu. Uzun yüzyıllar boyunca, yakın doğunun hâkimi olan, merkezi otoritesinin gölgesinde ekonomik ilişkileri güvence altına almış olan Bizans Devleti, artık başkentinin surları dışında gerçek bir otoriteye sahip değildi. Böyle olunca da karayolları üzerinde ne ticaret yapmak için durmaya değecek kapasitede merkezler, ne de güven içinde yolculuk edilmesini sağlayacak bir düzen kalmamıştı. Zaten, karayolu ile mal taşınan maliyetlerinin çok yüksek olmasında önemli bir pay da kervanların güvenliğini sağlamak için (koruyuculara ücret ve eşkiyalara haraç olarak) ödemesi gereken bedelin abartılı boyutlara varmış olmasındaydı (Farooqi, 1994).

Öyleyse, Osmanlı Devleti, geniş bir alanı kontrol edebilmek ve vatandaşlarının refah seviyesini yükseltebilmek için ticaret yollarının kontrolünü (özellikle de İpek Yolu'nun) ele geçirmek durumundaydı. Osmanlı yöneticileri de bu gerçeği gayet iyi

kavramış durumdaydılar. Osmanlı Devleti'nde ve yönetici sınıfında, Avrupa'daki feodal topluluğun aksine, ticari faaliyetin hem önemi, hem de gerektirdikleri anlaşılıyordu. Bu gereklilikler, izlenen devlet politikasının eksenini oluşturuyordu (Faruqi, 1994).

İpek Yolu'nda kontrolü ele geçirebilmek içinse, hem ana rotayı denizden karaya çevirmek, hem de Pera'nın yakın-doğunun ticaret merkezi olma niteliğine, bir Osmanlı kent merkezi, örneğin Bursa'ya son vermek gerekiyordu.

Osmanlı yöneticileri, Bursa'yı ticaret akslarının kesişim noktasında bir uluslararası ticaret merkezi haline getirmek hedefine ulaşabilmek amacıyla çok yönlü bir strateji izlediler. Bu stratejinin birinci ayağını tüccarlar için sağlanan kolaylıklar ve teşvikler oluşturuyordu. Daha Orhan Bey zamanında ipek ticaretini Bursa'ya çekebilmek amacıyla Cenovalılar'a bazı kapitülasyonlar verildiği, sonraki hükümdarlar döneminde de bu tür kapitülasyonların gerektiği yenilendiği bilinmektedir.

Stratejinin ikinci ayağını, doğuda ve batıda izlenen yayılma politikası oluşturuyordu. Osmanlı Devleti tarafından izlenen sürekli yayılma politikasının, dolaşımdaki artık ürün miktarını yükseltmek, vergi gelirlerini arttırmak, tımar olarak dağıtmak üzere yeni arazilere sahip olmak, hatta devletin artan devşirme ihtiyacını karşılamak gibi gerekçelere dayandığı bilinir. Ancak, en az bu sayılanlar kadar önemli diğer bir gerekçe de, ticaret yollarında güvenliği ve denetimi sağlamaktır. Gerçekten de, 14. yüzyıl sonuna kadar, Osmanlı Devleti Ankara, Amasya, Erzurum gibi merkezleri de ele geçirerek doğuya doğru adımlar atarak, İpek Yolu üzerindeki hâkimiyetini de giderek sağlamıştı.

Stratejinin üçüncü ve en önemli ayağını ise, İpek Yolu'nu, üzerinde salt taşıma yapılan bir güzergâh olmaktan çıkarak, yol boyunca sıralanmış ticaret merkezleri vasıtasıyla ekonomik faaliyetin kesintisiz olarak devam ettirilmesi, gerçek anlamda bir ticaret yolu haline getirmekti (Tekeli, 1999). Bu plan uygulandığında, kervanlar, alışverişin Tebriz'den Avrupa'ya uzanan yol boyunca devam ettirdiği birer gezici pazar haline gelirken, yol üzerindeki kentler de, uluslararası ticaretin talep ettiği çeşitli ürünlerin işlendiği uzmanlaşmış üretim merkezlerine dönüşüyorlardı. Böylece, bu sürekli ve iki yönlü kârlılık karşısında, daha önce göz korkutan karayolu taşıma maliyetleri eskisi kadar önemli olmuyordu. Yollar da güvenliğin üst düzeyde olması, zaten, daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı sisteminin temel özelliklerinden

birisiydi. Üstelik uzun mesafe ticaret yapan kişiler özellikle destekleniyordu. Yüksek vergi geliri sağladığı ve iç piyasaya mal arzında bulunduğu için, uzun mesafeli ve büyük çapta ticaret yapan kişilerde belli bir ölçüye kadar sermaye birikimine devletçe izin veriliyordu (Farooqi, 1994) ki bu durum Osmanlı Devleti'nin bir diğer temel özelliği olan aşırı merkeziyetçiliği ve tam devletçiliği açısından düşünüldüğünde, bir istisnâ oluşturmaktadır.

Anlaşılan o ki, Osmanlı sistemi, uzun mesafeli ve büyük hacimli ticareti elden geldiğince geliştirirken, ona koşut olarak kendi ticaret ve üretim merkezlerini de geliştiriyordu. Sisteme katılan Anadolu kentleri, kendilerine biçilen role göre, belirli konularda uzmanlaşmış üretim merkezleri ve hanlar, kervansaraylarla bezeli Pazar yerlerine, zincirin birbirini mükemmel şekilde tamalayan halkalarına dönüşüyorlardı.

Bu sistemi içerisinde özel konumu olan yalnızca tek bir kent vardı. Bursa zincirin halkalarından biri değildi. Merkezin herşey olduğu Osmanlı sisteminin ilkelerine uygun olarak, başkent Bursa, siyasetin, düşüncenin, kültürün ve sanatın olduğu gibi ticaretin de odağıydı.

3.2.2 Vakıflar

Orhan Bey zamanında, yukarıda sözü edilen biçimde merkezin çekirdeği oluşturulmuş, kentsel ticaret gelirlerinin yanı sıra yedi adet ova köyünün de gelirleri Orhan Vakfiyesi'ne bağlanmıştı. Bu köyler, günümüzde beş tanesi var olan, ve yalnızca bir tanesi, Cumalıkızık, hemen hemen Orhan Bey zamanındaki yapısını koruyabilen Kızık köyleridir.

Osmanlı toplumunda, vakıfların daha önce söz edilmiş olan toplumsal işlevleri ve inar faaliyetiyle ilgili katkılarının yanı sıra, gelir kaynaklarının toplanması ve yeniden dağıtılması sürecinde de önemli bir rolleri vardır. Vakıf gelirlerinin akış yönünün, genelde köylerden kentlere ve diğer kentlerden başkente olduğunu söylemek yerinde olacaktır (Çetin 1994, Farooqi, 1994 ve 2002, Oğuzoğlu, 1999, Yediyıldız, 2003). Demek ki, vakıfların işlenen topraktan, üretilen artık üründen elde edilen rantı kentselleştirmek gibi bir işlevleri vardı. Bunun yanında, özellikle başkent İstanbul'a taşındıktan sonra, merkezi İstanbul'da bulunan vakıfların diğer bölgelerden gelir toplaması sıkça rastlanan bir olaydı. Bursa'da da İstanbul 'da kurulu vakfiyelere gelir aktaran bazı han ve çarşılar bulunuyordu (Baykal, 1993).

Ancak, başkente diğer eyaletlerden gelen vakıf gelirlerinin çoğunun Rumeli eyaletlerinden sağlandığı biliniyor. Sonuç olarak, vakıf işletmelerinden elde edilen aynı ya da nakdi gelirler, çoğunlukla kazanıldıkları yörede harcanıyordu. Bunun da sebebi, taşımanın herşeye karşın hem zor hem de riskli olmasıydı (Faroqhi, 2002). Demek ki, vakıfların kaynak aktarımında esas rolü kırdan kente kaynak aktarımıdır.

3.3. Mirat Bey Dönemi

Orhan Bey döneminde başlamış olan Osmanlı devlet politikası, oğlu Mirat Bey başa geçtikten sonra, kapsamını genişleterek ve olgunlaşarak sürdü. Mirat Bey için, Osmanlı Devleti'nin coğrafi konumunun doğurduğu bir zorunluluk olarak kabul edilen sürekli iki cephede savaşma durumunu kurumsallaştıran hükümdardır denilebilir. Mirat Bey'in hayatı incelendiğinde, at üstünde, ordusunun başında, Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Anadolu'ya koşturup duran bir hükümdar portresi ile karşılaşılacaktır (Şekil 3.2). Anadolu'da, tüm askeri güçleri ezerek, silahların gölgesinde de olsa bir barış ortamı kurmak, yeni bir "Pax Romana" meydana getirmek, ticaret yollarının işlerliğini ve kervansarayların güvenliğini garanti edebilmek için zorunluydu. Öe yandan, Rumeli'de ise etki alanını mümkün olduğunca genişletmek, devlet için yeni gelir kaynakları yaratmanın yanında, Bizans'ın batı dünyası ile ilişkisini tamamen keserek, esas amaç olan, doğunun merkezi Konstantinopolis'i kuşatmak demektir.

Tabi bu arada, Osmanlıların ticareti kendi merkezlerine çekmek için aldıkları önlemler de sonuçlarını vermeye başlamıştı. Tebriz – Trabzon - Pera güzergâhı eski önemini yavaş yavaş kaybederken yeni ve daha kârlı rotalar devreye giriyordu. Tebriz – Erzurum – Tokat - Amasya – Bolu - Bursa, ya da Tebriz – Erzurum – Tokat – Ankara – Eskişehir - Bursa, İpek Yolu'nun gözde parkurlarından ikisiydi (Şekil 3.3). Üstelik, İpek Yolu dışında, Güneydoğu Asya ve Arap Yarımadası'ndan, özellikle baharat kervanları da bu dönemde Bursa'ya ulaşmaya başlamıştı. Basra'dan ve Kızıldeniz'den gelen kervanlar, Halep'ten geçtikten sonra, Adana – Konya – Akşehir - Kütahya üzerinden Bursa'ya geliyordu. Mısır'dan yola çıkan kervanlar da, deniz yolu ile Antalya'ya ulaştıktan sonra, Isparta ve Kütahya üzerinden Bursa'ya varıyordu (Tekeli, 1999).

Şekil 3.2 Mîrat-ı Zamanî'nin Anlatan Mînyatür Örneği (And, 2000. Osmanlı Tasvir Sanatları 1 – Mînyatür)

Şekil 3.3 İpek Yolu Güzergahları: Düz çizgi, Osmanlı hakimiyeti öncesi denizden giden ticaret yollarını gösterirken, kesikli çizgiler ise Osmanlı dönemindeki başlıca durakları belirtmektedir.

Tüm bu gelişmeler, Bursa'yı gerçek bir Dünya kenti tanımlı içeriğine sokarken, ticaret merkezinin gelişimi de buna uygun olarak sürüyordu. Mirat Bey döneminde, Orhan Külliyesi'nin dışında Kapan Hanı inşa edilmişti. Bu hanın, daha çok gıda maddeleri alışverişi üzerinde uzmanlaştığı düşünülmektedir. Kapan da gıda maddelerinin tartılmasında kullanılan bir nevî tartıya verilen isimdir. Ayrıca yine bu dönemde, Lâlâ Şahin Paşa tarafından, Orhan Camii'nin kuzeydoğusunda Vezir Hanı (veya Bezir Hanı) yaptırılmıştı (Baykal, 1994).

Bu dönemde ve Osmanlı kuruluş dönemi kentleşme anlayışıyla ilgili olarak belirtilmesi gereken bir başka önemli nokta, padişahların külliyelerini kent merkezinden ayrı birer kamu yapıları kompleksi olarak, ana merkezin uzağına kurma uygulamasının Mirat Bey ile birlikte başlamış olmasıdır. Bu uygulama, ileride görüleceği gibi, Bursa'nın kent planlamasında da temel unsur olacaktır.

İlk dönemin Osmanlı sultanları tarafından, önceki bölümlerde sözü edilmiş olan 'ortak akıl' çerçevesinde oluşturulan, ve zaman içerisinde değişikliklere uğrasa da, temelde daha geç devirlerde de takip edilen kentsel düzenleme ilkelerine göre, külliyeler, kendi içinde bütünlüğü olan yapı kompleksleridir. Ancak, kimi durumlarda duvarlarla çevrili olsalar bile, hiçbir zaman kentsel yerleşme dokusundan

Şekil 3.4 Mırat Hıdaviñdi ğâr Külliyesi ve  ekirge'den Bursa Ovası'na Bakış
(Dost oğlu, 2001.  namlı Döneminde Bursa)

tana m ıyla kopuk değildirler. Çünkü, kapıları her za man açıktır; kent in yolları, süreklilikleri bozul ma dan avl u lar ını ni çi nden geçip gi der. Külliye ler, kent dokusunun organik bir parçası değildir. Ancak, kent yaşa m ı, bir bi çi m de, ki mi özel kodlara uyarlanarak külliye ler in içi nde de deva meder. Bu hassas denge, “özerklik- ayırı m a geçir genlik prensi bi” olarak tanı m lan m ıştır (Çerasi, 2001).

Ancak, Mirat Bey'in kendi külliyesi, en az ından yapıld ı ğı dönem de, kent caddeler ini ni çi nden akıp geç me si ne uygun bir konum da değ il di. Bir cami, i maret, m edrese, ha m a m ve t ü rbeden ol u ş an külliye, şehrin geliş m e çi zgi si ne de alternatif bir yön ver m ek i ster cesi ne, kale ve yeni m erkezi n batısında, eski devirlerde genellikle Bursa'dan ayrı bir bölge olarak kabul edilen Pythia, veya Bizans Sarayı'nın çok rağbet etti ği Soteropolis (bugünkü is m iyle Çekirge) bölgesinde bir tepenin üzeri ne kurul m ı ş tu (Şekil 3.4). Ve bugün bile “Sultan Miradı Hüdavendi ğâr, beşi ği ve m erkadi ile Bursa'da muttasıl nöbet tut na k ta hâl â deva met m e k t edir.” (Rey, 1948).

Os manlı'n ın kuruluş dönemi nde, gerek devlet in baş ı olan sultanların, gerekse di ğer ileri gelenlerin, güçleri yetti ği nce ka mu yapıları nın inşasına öne m ver di kleri gör ü l ü yor. Hanlar, ha m a m lar, ca niler, i maretler, tekkeler, m edreseler, dâruşşifalar, küt ü phaneler, kervansaraylar, yollar, su yollar ı, dönemi ne göre ol dukça çeşitli fonksiyonlar da ol u ş an bir yelpaze. Tüm bu yapı tipleri i çerisi nde bir tanesi eksiktir; o da saraylar dır. Bursa'da, hisarda, içkalede eski Tekfur Sarayı'n ın yerinde kurul m ı ş bul unan bir Bey Sarayı'n ın sözü geçse de, (“Yukarı iç-kale'de padişahlara m ahsus bir saray-ı kebîr olup içi nde üç ha mmâm, alt ı yüz dükkânı vardır: Teng m ahal de ol na ğ la bağçesi yoktur.”(Evli ya Çelebi)) günümü zde bu yapı n ın yerini tespit et m ek bile m ü nkün değ il di r. Aslında, Os manlılar ancak İstanbul'u al d ı k tan sonra gerçek anlam da bir saray kuracaklar dır. Çünkü, gerçek anlam da ‘başkent’ kurumu da, ancak İstanbul alınd ı k tan ve bu doğ al başkente yerleşil di k ten sonra ot urt ulacaktır. O güne kadar, padişah ve dolayısıyla padişah ın kap ı kulları nerede ot uruyorsa başkent orası dır. İşte bu anlayış çerçevesinde, Mirat Bey Edirne'yi fet hetti k den sonra, 1366 yılında, hükümet m erkezi ni daha batıda, dolayısıyla ak ın alan ı olarak seçil m i ş Bal kan ü l keleri ni n daha yak ı n ı nda ol an bu kent e ta ş ı yacaktır. Bu tarihten sonra, 1453 yılı na kadar, Bursa ve Edirne hükümet in m erkezi ol na görevini za man za man paylaşırlar. Ancak, Bursa, ekono mik yaşa m ile bili m ve kült ü r alan ı ndaki a ğ ı rlı ğ ıyla her za man kuruluş dönemi ni n gerçek başkenti olarak kal m ıştır.

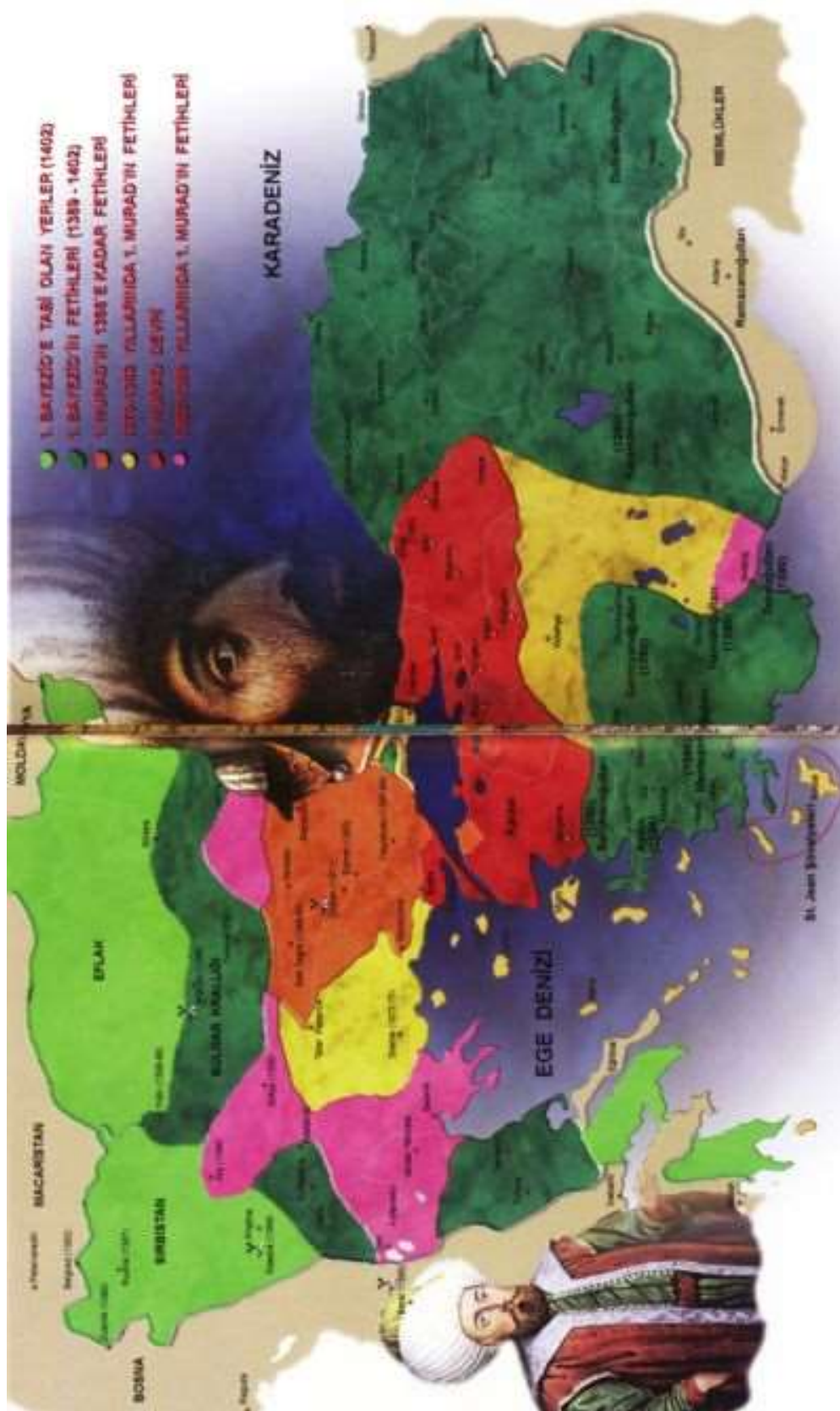
3.4 Yıldırım Bayezid Dönemi

Murat Bey, savaşlarda geçen yaşama uygun olarak, 1389 yılında savaş meydanında ölünce, yerine oğlu Bayezid Bey geçti. O'nun döneminde, neredeyse sürekli olarak hemdoğu, hemde batı cephesinde savaşmayı sürdüren Osmanlı Devleti'nin, asker-devlet özelliği iyice belirginleşti (Şekil 3.5). Bizzat padişahın komutasındaki Osmanlı ordusu, yolları açık, şehirleri güvende tutmak, Anadolu'da Osmanlı Birliği'ni garanti altına almak için sürekli hareket halindeydi. Bayezid Bey'e Yıldırım ünvanının verilmesi belki de bu yüzdendir. Bayezid Bey aynı zamanda, 'sultan' ünvanını kullanan ilk Osmanlı hükümdarıdır. Bu ünvanı kullanma hakkını kendinde bulmuştu, çünkü O artık tüm diğer beyliklerini sindirmiş olduğu Anadolu'nun tek hakini, Balkan krallıklarını korkutan, Bizans'ın kuşatmasını tanımlamak için İstanbul Boğazı üzerine Anadolu Hsarı'nı yaptıran hükümdardı. Ancak, tüm bunlardan başka, O artık gerçek bir dünya ticaret merkezi durumuna gelmiş olan Bursa şehrinin hükümdarıydı (Kunt ve diğerleri, 1997).

Yıldırım Bayezid döneminde, Batı Anadolu'da İzmir ve Efes başta olmak üzere önemli limanlar Osmanlı egemenliği altına girince, Bursa, artık yalnız doğudan değil, batıdan gelen ticaret yollarının da kesişme noktası konumuna gelmişti. Batı Anadolu limanlarından başlayan bir güzergâh, İzmir- Manisa- Akhisar- Balıkesir üzerinden Bursa'ya ulaşıyor, böylece, 1360'lı yıllarda Edirne alındıktan sonra Balkanlar üzerinden gelen ticaret yolları da Edirne- Gelibolu- Bursa güzergâhını izlemeye başladıkları için, Bursa'nın, doğu ve batı ticaret yollarının kesişme noktası olarak tanımlanmak için bir eksiği kalmamış duyuyordu (Tekeli, 1999).

Bursa gibi, ticari üniteleri yeni kurulmakta olan bir şehir, nasıl olup da İstanbul gibi sadece coğrafi konumuyla bile kurulduğu günden bu yana doğal bir ticaret merkezi olagelmış bir büyük şehrin bu kadar yakınında gelişebilmiş, üstelik O'nun ticari etkinliğini neredeyse bitme noktasına getirecek derecede tüm ticaret yollarını kendisine çekebilmiştir?

Bu sorunun cevabını Osmanlı'nın asker-devlet stratejisinin başarısında aramak gereklidir. Osmanlılar, daha önce İlhanlılar, ya da Selçuklular, ya da tarihte görülen daha başka türk devletlerinin her zaman uygulayageldiği bir yöntemin, o güne dek

Şekil 3.5 Kuruluş Döneminde Fetihler (Tiryaki, 1999. Türk Dünyası Kültür Atlası)

görülmüş en başarılı örneklerinden birini sergiliyordu. Türkler, göçebe bir halk olarak, ötedenberi, atlarının üstünde, sırtlarında çadırlarıyla ve genellikle doğudan batıya olmak üzere hareket halindeydiler. Böyle bir halkın da çok kalıcı eserler bırakması, ya da mükemmel işleyen düzenler kurması normalde beklenemez (Berktaş, 1997). Ancak yine Türkler, tarih boyunca Selçuklular'dan Osmanlılar'a, Akkoyunlulardan Memlûklar'a bir çok başarılı devlet organizasyonuna inzaatmışlardır. Bu başarıyı da, var olan düzenin yozlaştığı, klasik otorite merkezlerinin çöküntüye uğradığı, toplumsal ilişkileri ve üretim ilişkilerini ayakta tutan düzeneklerin işlenmez hale geldiği coğrafyalarda, 'dirlik ve düzenliği' yeniden sağlamak, işlenmez olmuş kurumları yeniden, daha mükemmel olarak işletmek, güvenlik, birlik ve gelecek garantisi vaad eden devletler kurmak konusundaki yeteneklerine borçludurlar. Bunu yaparken, yaşadıkları coğrafya üzerindeki mevcut yapıları yok eden bir barbarlık içinde olmaları; onlardan etkilenir, onları alır, kullanır, kendilerine göre uyarlayarak bir sentez yaratırlar. Böylece, çökmekte olan uygarlığın üretme ve değer yaratma organizasyonu, bu kez, yeni kurulan devletin istekleri doğrultusunda, onun için üretmeye başlar; bunun karşılığında da yok olduktan kurtulur, yeni oluşan toplum içinde eriyerek yeni bir forma bürünür. Osmanlı Beyliği, çökmekte olan iki uygarlık, Anadolu Selçuklu ve Bizans arasında oluşmuştu. Yani, sözü edilen tipte bir devlet kurmak için uygun bir boşlukta. Aynı coğrafyada, he ne n he ne n aynı özelliklere sahip daha başka Türk beylikleri de vardı. Aradan sıyrılıp çıkanın neden bir başkası değil de Osmanlı olduğunu tartışmak, bu çalışmanın konusuna doğrudan bir katkı sağlamayacaktır. Ancak, sonuç olarak, Osmanlı Devleti'ni oluşturan, daha önce sözü edilmiş olan unsurlar, Bizans'ın artık çalışmayan kurumları üzerinde, onlardan etkilenerek ve onları etkileyerek kendi kurumlarını kurmuşlardı. Böylece Bizans kurumları artık Osmanlı kurumları olmuştu. Evet, Osmanlı yeni ve orijinal bir projeydi; ancak bu projenin en önemli girdilerinden biri, Bizans İmparatorluğu'ydu.

Demek ki, Yıldırım Bayezid döneminde, Osmanlılar şehir Bizans'ı henüz ele geçirememişlerdi; ama devlet Bizans'ı, uluslararası ilişkiler içerisinde bir siyasi aktör olarak bitirmişlerdi. Daha önce Bursa'ya yaptıklarına benzer şekilde, Konstantinopolis'in tüm hinterlandını kontrol ediyorlar, ticari bağlantılarını kesiyorlar, şehrin geçimi için gerekli malları sağlayabilecek bölgelerle ilişkisini koparıyorlardı. Kaldı ki, bir zamanlar Bizans sistemi nin parçası olan kentsel ve kırsal

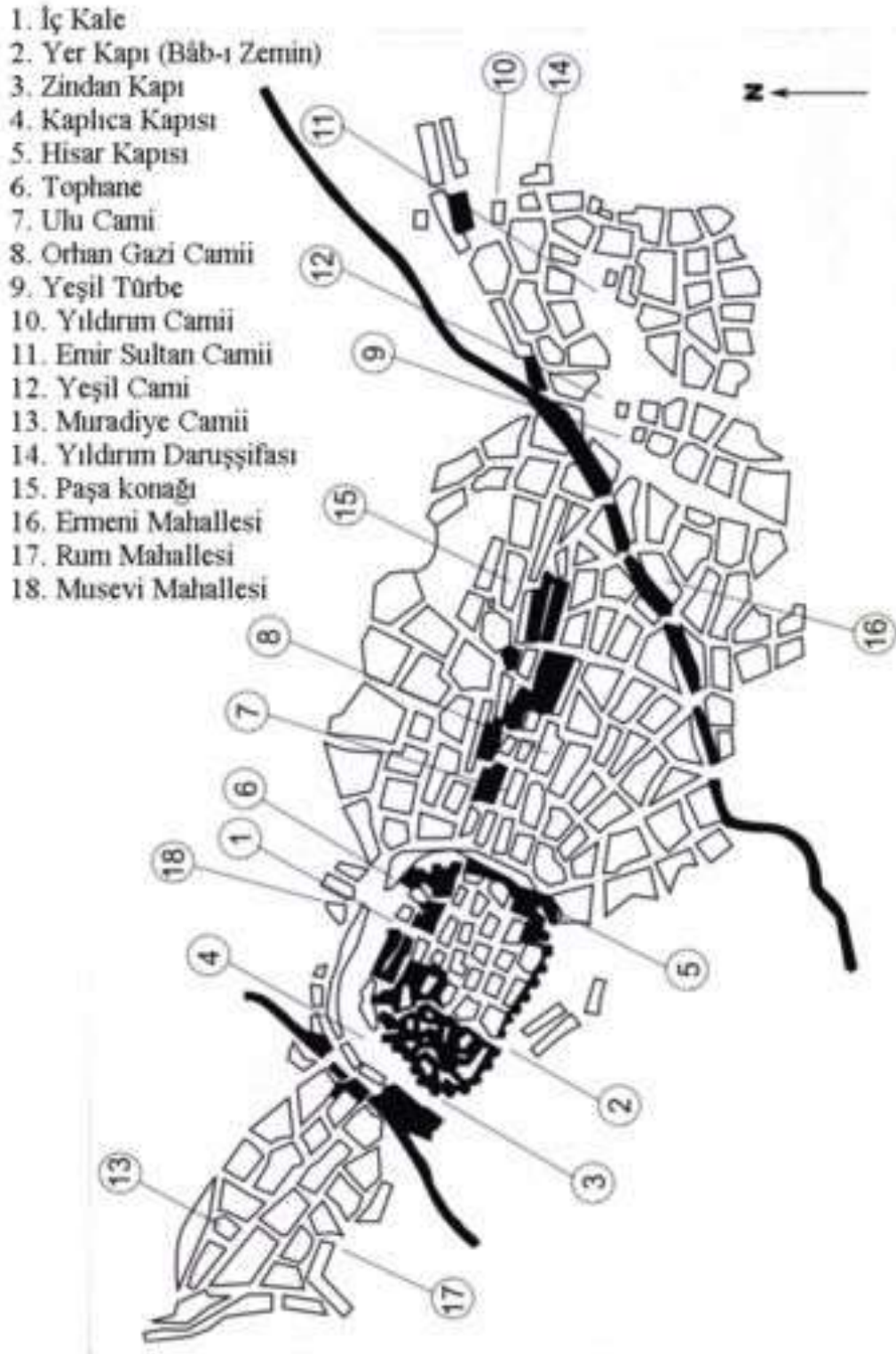
yerleşmeler, artık üstlendikleri yeni fonksiyonlara bağlı olarak Osmanlı sisteminin başarısı için çalışıyordu. Bu koşullar altında, her zaman Konstantinopolis'in üstlenmiş olduğu emporium (uluslar arası ticaret merkezi) rolü de, daha da etkin bir biçimde Bursa'ya geçmiş oluyordu (Aslanoğlu, 2002, Tekeli, 1999).

Tüm bu gelişmelerin mekansal yansımaları, Yıldırım Bayezid döneminde de Bursa Şehri'nin çehresini değiştirmeye devam etti. Yıldırım Bayezid, merkez alanı içerisinde, çok kubbeli camilerin son örneklerinden birisi olan Ulu Cami'yi yaptırmıştı. Ancak bundan da önemlisi, Orhan Bey tarafından yaptırılmış olan Emir Han'ın karşısında inşa ettirdiği Bezzazistan, veya Bedesten'di.

Kapalı ve korunaklı yapısıyla, Bedesten, ticaret merkezinin yeni çekirdeğini oluşturuyordu. Bu yapı, gerçekten de zamanın büyük tüccarlarının toplandığı bir yer haline gelmişti. Devam eden perakende ticaret fonksiyonunun yanı sıra, ipekli kumaşlar başta olmak üzere dönemin değerli metallerinin işlem gördüğü bir borsa gibi de çalışıyordu. Geceleri ise, demir kapıları ve sağlam yapısıyla, değerli mallar için güvenli bir depolama alanı olarak hizmet veriyordu (Yediyıldız, 2003). Bugün, Bursa dışındaki bazı Anadolu kentlerinde de bedesten yapıları mevcuttur. Ancak, Bursa'nın Bedesten'i diğer tüm benzerlerinden en az bir yüzyıl önce inşa edilmiştir. Bu durum da, Bursa'nın zamanına göre ne kadar büyük bir ticaret hacmi ne sahip olduğunu gösteren önemli bir veridir.

Ticari hareketliliğin önemini iyi anlamış bir hükümdar olarak, ticaret merkezine en önemli yapılarından bazılarını bu şekilde kazandıran Bayezid Bey, kendi külliyesi için ise, yine âdet olduğu üzere, “merkezin desantralizasyonuna yönelik” bir yer seçimi yapmıştı. Bayezid Bey'in külliyesi, bu kez şehrin doğusunda, ve yine merkezin uzağındaydı. Külliye, cami, medrese, dârüşşifa ve hanımdan oluşuyordu (Baykal, 1994).

“.... şehir, Yıldırım Bayezid ve Emir Sultan'dan bağlara kade me kade me yükselerek dolaşır ve Çekirge'de Sultan Miradı Hudavendi gâr'ın Camii civarında çizmış olduğu yarı m daireye son verir.” (Rey, 1948) satırları, kuruluş dönemi Bursa'sının makrofor mu hakkında, bu ekonomik ve fiziksel planlama süreçlerini, birbirine paralel olarak, adı madım yürütmüş olan Osmanlı yöneticilerinin vizyonunu ortaya koyar gibidir. (Şekil 3.6)

Şekil 3.6 Bursa Şehri Mikroformu (Akkılıç, 2001. Yıldırım Bursa)

Ticaret merkezi olarak belirlenmiş olan Hanlar Bölgesi'nde alabildiğine bir merkezleşme, birbirini tanımlayıcı fonksiyonların yoğun bir doku ile biraraya

getirilmesiyle bir ölçek ekonomisi yaratma çabası gözlenir. Buna karşın, yerleşmenin sınırlarını belirleyen ya da belirleyecek olan Yıldırım ve Hudavendi gâr külliyelerinin arası, modern öncesi bir kentin ölçülerine göre, görülmemiş uzaklıktaydı.

Örneğin, Hudavendi gâr ve Yıldırım külliyelerinin arasındaki açıklık tam 6 km'dir. O dönemde genellikle ayrı bir bölge gibi görülen kalenin batısı hesaba katılmasa bile, kale ile Yıldırım külliyesi arası 3,5 km'dir. Kuzey – güney doğrultusunda da 500 m civarında bir genişlik vardır.

Bu mesafeler dönemin kent dokusu için çok yüksekti. Ayrıca, külliyeler, hristiyan kentlerindeki manastırlar gibi kent dışı, kentten ayrı yapılar da değildi. Boş bir alanda bile bir külliye kurulduğunda, zaman içinde etrafında konut dokusu geliyordu. Nitekim Bursa şehri, tipik bir ortaçağ islam şehri gibi iç kalenin etrafında eş merkezli halkalar biçiminde, ya da konut dokularının organik olarak geliştiği yağ lekeli biçiminde değil, külliyelerin ve diğer daha önemsiz inşaatların etrafında oluşan mahallelerin birbirine eklenmesiyle gelişti (Can, 1995). Bu gelişme de, modern zamanlara kadar, külliyelerin belirlediği sınırlar içerisinde kaldı.

Öyleyse, külliyelere yer seçimi yapılırken, önceden çizilmiş bir çerçeve içerisinde gelişmeye açık bir kent dokusu yaratma amacının güdüldüğünü düşünmek mümkündür.

3.5 Dağılım ve Yeniden Toparlanma

Gerek siyasi, gerek kültürel, gerekse ekonomik alandaki gelişmeler, ve tabii ki tüm bunların mekâna yansımalarıyla birlikte, Osmanlı Devleti kurumsallaşma yolunda emin adımlarla ilerliyordu. Ancak, yine bu dönemde meydana gelen bir olay, genç devletin beklenmeyen dış etkenlere karşı henüz yeterince dirençli olmadığını gösterdi. Büyük güçlüklerle kurulmaya çalışılan Osmanlı Birliği de bir süre için yok olmuş gibi görüldü.

Osmanlı Devleti özellikle Mirat Bey'den itibaren izlediği fetih politikasıyla gücünü hızla arttırır, bir yandan da kendi kurumlarını oluşturmaya uğraşırken, Asya'da büyüyen ve büyük bir hızla yayılan bir başka güçle, Timur Devleti ile karşı karşıya geldi. Timur'da Osman Bey'e benzer şekilde, bir aşiret reisliğinden gelmiş, ama

küllenmiş Cengiz Han İmparatorluğu'nu yeniden dirilterek ülkesini çabucak genişletmiş ve cihangir (yani Dünya fatihi)  nvanını almıştı. Ana  lkesini Türkistan'dan Mezopotamya ve  in'e kadar uzanan bölgede kuran Timur için Anadolu Asya'nın bir uzantısı, bir akın alanıydı (Kunt ve diğerleri, 1997).

Timur Ordusu, önüne çıkan beylikleri ve küçük müslüman devletleri ezerek 15. yüzyılın başında doğudan Anadolu Yarımadası'na girdi ve şehirleri yağmalayarak ilerlemeye başladı. Bu arada, Osmanlı Devleti'nin zorlu rakiplerinden biri olan M ml k Devleti de bu yıktan nasiğini almıştı (Kunt ve diğerleri, 1997).

1402 yılında, Bayezid Bey Anadolu ve Rumeli'den topladığı askerlerle, Ankara Ovası'nda, Timur ve ordusunun karşısına çıktı, ve yenildi; esir düştü. Bu, o güne kadar ki haliyle Osmanlı Devleti'nin, ve dolayısıyla Anadolu'da kurulan birliğin de sonu oluyordu. Timur'un askerleri, Anadolu kentlerini ve daha küçük yerleşmelerini, şimdiye kadar hiçbir ordunun yapmamış olduğu biçimde yakıp yıkarak Bursa'ya kadar ilerlediler. Timur askerlerinin Uu Camiyi ahır olarak kullandıkları söylenir (Baykal, 1994, Rey, 1948).

Sonuçta M ğol orduları geldikleri gibi geri çekilip yurtlarına döndüler. Aslına bakılırsa, Timur'un hedefi zaten Anadolu'yu ülkesinin bir parçası yapmak değil, eskiden olduğu gibi küçük beyliklere bölüp bırakmaktı; öyle de yaptı (Kunt ve diğerleri, 1997).

Osman Bey'den başlayarak, bütün bir 14. yüzyıl boyunca, Anadolu ve Rumeli'de, Osmanlı Devleti, emin adımlarla, bilinçli bir atılımı, Türkmen göçer evlerinden, Rumların yerleşik kurumlarına kadar bir çok toplumsal unsurun dayanışma içindeki ortak çabalarıyla, kendi sistemini kurmuştu. Güvenli ticaret yolları yaratılmış, doğu ile batı karşılıklı çıkarlar gözetilerek birbirine bağlanmıştı. Yollarla, kervansaraylarla, yeni yerleşmeler ve şehir hanlarıyla, zaviyeler ve derbent köyleriyle, hukuki ve ticari ilişkileri düzenleyen yasalarla, refahın geniş bir tabana yayılmasına olanak veren akılcı vergi sistemiyle, toprağınışleyişini ve artık ürünün değerlendirilmesini kurallara bağlayan dirlik sistemiyle, zanaat ve ticarette etik değerleri yerleştiren  hi kuruluşları ve esnaf loncalarıyla ve yukarıda sayılanların hepsini kapsar biçimde, toplumun t mkensinleri için güvenlik garantisiyle, Osmanlı Birliği, ırksal, d insel ya da sınıfsal, t mkarşılıkları, toplumun bütün olarak gelişimini

bağlamında avantaja dönüştüren bir ilişkiler ağıydı. Bu ilişkiler ağının odak noktasında, tüm bileşenleri buluşturan ortak paydanın nekâm ise Bursa şehriydi.

Oysa, fizikî yapıları olduğu kadar siyasi sistemleri de yıkan Moğol istilâsından sonra, görünüşte tüm kurumlar sıfır noktasına geri dönmüştü. Timur, geri çekilirken, Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmiş toprakların önemli bir kısmının başına yeniden eski hâkîmlerini oturttu. Savaş meydanında önünden kaçmış olan şehzadelerin bile küçük bölgelerde beylik etmesine olanak verdi. Böylece, tarihte adına Fetret Devri denen, Osmanlı şehzadelerinin birbirleriyle ve diğer devletçilerle mücadele ettikleri, güvensizlik, ihanet ve çatışmayla dolu dönem başladı.

İsa Çelebi, Misa Çelebi, Süleyman Çelebi ve Mehmet Çelebi. Bayezid Bey'in şehzadeleri arasında bitmek bilmeyen mücadelelerle geçen on bir yıl, Anadolu ve Rumeli topraklarının ekonomik yaşamı açısından yıkıcı etkilerle doludur. Doğal olarak, bu dönemde kentsel gelişme durdu. Var olan yapılar bile işlevsiz, ve dolayısıyla bakımsız kaldıkları için eski neye başladılar. Ancak, kuruluş döneminde Osmanlı ülkesinin dirliği ve gelişmesi için çalışmış olan beyler, paşalar, dervişler, âlimler, meslek erbabı, ve hattâ halk eski düzeni özleyordu (Faruqi, 1994). Belki de tüm bu etkenlerin biraraya gelmesiyle, şehzadelerin en güçlü ve karalı olanı, Mehmet Çelebi, uzun uğraşların ardından Osmanlı Birliği'ni yeniden kurmayı başardı. He men arkasından da kaybedilen yöreleri yeniden ve hızla geri almaya başladı. Yine savaş ve kıyma dolu yıllar geçmesine karşın, daha öncesine kıyasla, bağımsızlıklarını ilân eden beylerin yeniden Osmanlı egemenliğini kabul etmesi şaşılacak derecede kolay oldu denilebilir. Bu durumda, kökleri çok eskilere dayanmasa bile, güvenliği sağlayan, düzeni kuran, ticareti işleten ve zenginliği arttıran bir devlet yapısının toplumun her kesimi tarafından her zaman özendiğini ve kolay kolay da terk edilmediğini gösteriyordu.

Böylece, Osmanlı Devleti yeniden biraraya geldi ve Mehmet Çelebi dönemi başladı. Bu dönem Bursa şehri için de silkinip tekrar ayağa kalkma anlamına geliyordu.

3.6 Mehmet Çelebi ve II. Murat Dönemleri

Bu kadar yıkıma karşılık Timur'un Anadolu'yu istilâsı, uzun vadede Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasına yardımcı olacak bazı sonuçlar da doğurmuştur. Başta

Horasan Erleri olmak üzere, Anadolu'daki tekke ehilleri, mevlevî dervişleri, sünnî din bilginleri, yıkım dalgasının önünden kaçarak Osmanlı'ya sığınmışlardır. Bu hareketin, başlıca iki önemli sonucu olmuştur: a- Osmanlı Devleti'nde, bilgi ve sanata dost padişahların ve devlet erkânının da teşviğiyle, düşünce ortamı, ileriye doğru bir hâle yapmış, Bursa'nın bir kültür merkezi olarak değeri artmış, dolayısıyla bir iş merkezi olarak da değeri yükselmiş ve başkent olma niteliği yice pekiştirilmiştir. b- Kuruluş döneminde, beyliğe dinamik gelişme çizgisini sağlayan heterodoks yapı bozulmaya başlamış, bunun yerine, sünnî eğilimli, dine ana akım daha yakın, yerleşik düzene daha uygun bir yapı kurulmaya başlanmıştır. Osmanlı'nın dinamik uç beyliği yapısından kurumsal devlete doğru evrimleşmesinde, bu şekilde ithal ettiği ve yine kendi sistemini bir parçası haline getirdiği ulemanın önemli katkısı olmuştur. Klasik ticaret yolları yeniden işler hale gelince, kaybedilen zamanı telâfi etmek ve verilen zararları onarmak istercesine, ekonomik etki ve ikinci bir patlama, ve buna bağlı olarak kentleşme de ikinci bir hâle dönemine girildi.

Mehmet Çelebi tarafından yaptırılan İpek Hanı, ticaretin yanında konaklama fonksiyonunun da öne çıktığı bir yapı olmuştur. Büyük çapta ticaret bağlantıları yapan, çoğu yabancı olan tüccarlar (tabii başlıca ticaret konusu yine ham ipek ve ipekli kumaştı) burada hem konaklıyor, hem işlerini yürütüyor, hem de şehir yaşamının bir parçası haline geliyorlardı. Daha 14. yüzyıl sonunda Floransalı Medici ailesinin Bursa'da sürekli bir temsilci bulundurmaya başladığı göz önüne alındığında (Farooqi, 1994), böyle bir ihtiyacın ortaya çıkması da şaşırtıcı sayılmaz.

Mehmet Çelebi, ticaret merkezinin gelişimine yaptığı katkılarının yanı sıra, kendi külliyesini de adetlere uyarak yeni bir yer seçimiyle inşa ettirdi. Oda babası Bayezid gibi kalenin doğusunu tercih etti; ama fazla uzağa gitmedi. Şehrin sınırları artık yeterince tarif edilmişti. Yeşil bölgesinde, yine Osmanlı anıtsal yapılarında adet olduğu üzere yüksekçe bir yerde, Mehmet Çelebi Külliyesi, ya da yaygın olarak bilinen adıyla Yeşil Külliyesi kuruldu.

Külliye, cami, medrese, imaret ve türbeden oluştu. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "İleriye doğru yürürken geriye atılan son bir bakışa" benzettiği Yeşil Camii, sade görkemiyle Yeşil Türbe, kültür ve sanat yaşamının zirvesinde bir Anadolu başkentinin ürünleri olarak okunmalıdır.

Bursa şehrinde, I. Mirat'tan (Hudavendi gâr) itibaren her külliye bir tepe üzerinde yer seçti. Bu yer seçimi yöntemi, zamanla Osmanlı kentlerinin karakterini belirleyen özelliklerden biri haline gelecekti. Bursa'nın kentsel morfolojisini tanımlamada araç olarak kullanılacak padişah külliyesi beş tanedir. Yapılış sırasına göre, Orhan, Hudavendi gâr, Yıldırım Yeşil ve Miradiye külliyesi. Orhan hariç her biri bir tepenin üzerindedir ve sanki üzerinde olduğu tepenin bir uzantısıdır. Osmanlı kentsel tasarımı geleneğinde, kent silüetinde, anıtsal görünümüleriyle camiler ve ek yapıları tepelerin üzerinde, konut yerleşmeleri ise tepelerin arasındaki vadilerde konumlandırılır. Ama yine de anıtsal yapılar kentten çok ayrı durmazlar. Doğal topografya, minarinin bir dokunuşuyla kent topografyası haline getirilir (Çerasi, 2001). Kent, ne farklı bir kültürün kentiyle, ne de bir İslâm kentiyle karıştırılması mümkün olmayacak biçimde, Osmanlı kenti'dir.

Bu bağlamda, Bursa'nın “gelecek zaman içinde hiç değişmeyecek” biçiminin tanımlanması için son bir dokunuş gerekiyordu; Miradiye külliyesi.

Mehmet Çelebi'nin oğlu, Fatih Sultan Mehmet'in babası II. Mirat, Bursa'da hüküm sürmüş, külliyesini bu kentte yaptırmış son padişaktır. O'nun külliyesi, kuruluş dönemi minarisinin en olgun örneği olarak kabul edilir. Cami, medrese, imaret ve hanımın yanı sıra Sultan II. Mirat'tan, Fatih Sultan Mehmet'in dadısı Ebe Hatun'a kadar, Osmanlı Devleti'nin yeni başkent İstanbul'a taşınırken bütün arkada bıraktıklarının türbeleri, Miradiye Külliyesi'nden gerçek bir nekropolis çıkarılmıştır ortaya.

3.7. 15. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Bursa

II. Mirat döneminden sonra, ya da daha doğru söyleyişle İstanbul'un alınıp başkent yapılmasından sonraki dönemde, Bursa şehri ile ilgili olarak, siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel anlamda söylenebilecek yeni şeylerin sayısı pek fazla değildir.

Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik yapılanması ile ilgili, daha önce sözü edilmiş olan Asya tipi üretim tarzı bağlamında açıklanan ve döneminin feodal yapıdaki devletleri karşısında daha güçlü olmasını sağladığı düşünülen işleyiş şeklinin temelde farklılığı merkeziyetçiliktir.

İstanbul'un fethine kadar, yine de Anadolu ile Rumeli arasında paylaşılmış bir merkezi yetçilikten, ya da bir çift merkezlilikten söz etmek mümkündür. Aslında, çift merkezlilik ifadesinin de tam olarak gerçeği yansıttığı söylenebilir; çünkü devletin iki merkezi olduğu kabul edilen Bursa ve Edirne şehirlerinin işlevleri birbirlerinden çok farklıydı. Edirne'nin alınışından sonra bile, ekonomik ve kültürel anlamda, Bursa gerçek merkez olarak kalıyordu. Ancak Edirne de askerî harekât merkezi oluyordu. Unutulmamalı ki, kuruluş döneminde hükümdarın aslî görevi, hâlâ, savaşlarda "budun" a önderlik etmektir. Dolayısıyla, asıl akın alanı olan Balıkanlar'a yakınlığı sayesinde, Edirne sefer merkezi olarak başkent fonksiyonlarının bir kısmını Bursa ile paylaşıyordu (Kunt ve diğerleri, 1997).

Ancak, 1453 yılından itibaren işler tamamen değişti. İstanbul, hem Anadolu'da hem de Rumeli'deydi. Ne ticaret, ne siyaset, ne felsefe, ne eğitim ne savaş konusunda rakipten yavaş ya da alternatif kabul edecek bir şehir değildi.

Elbette, Bursa şehri başkent olma niteliğini kaybedince hemen çöküş sürecine girmedi; ama, o güne kadar hep hızlı ve heyecanlı bir biçimde sürmüş olan gelişme hızı da tamamen durdu. Bir şehzade şehri olarak, belli bir süre daha ağırlığını sürdürdü. İstanbul'un alınmasından önceki dönemde yaratmış olduğu büyük ticaret hacmiyle, bir ticaret kenti olmaya da devam etti. Hattâ, özellikle II. Bayezid döneminde, kentte hâlâ canlı olan ticari etkinliklerin rantından faydalanmak için, yeni ve büyük hanlar da yapıldı. Ama bu hanların (Brisi Koza Hanı (Şekil 3.7), Orhan külliyesinin bahçesi olarak bırakılan boş alanda inşa edilmişti. İkinci ise Mahmutpaşa Hanı, ya da yeni ismiyle Fidan Hanı, yine iki katlı tipik bir şehir hanı yapısıydı.) yapılışındaki asıl amaç, merkezleri İstanbul'da bulunan vakfi yelere gelir sağlamaktı.

Üstelik, bu dönemde her ne kadar Bursa'da ticaret etkinliği hala canlı bir biçimde devam ediyordu ise de, satılan ürünlerde şehri bir uluslararası ticaret merkezi haline getiren kalitenin korunduğu pek söylenebilir.

Gerçi malların üretiminde kullanılan hammaddeler, işçilik, gramajlar elden geldiğince sıkı bir şekilde kontrol edilmeyle çalışılıyordu; yine de, daha Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün doruğunda olduğu 16. Yüzyıl başlarında bile çarşıda, pazarda ve hanlarda satılmakta olan ürünlerin kalitesinde düşüş başlamıştı (Farooqi, 2002). Son derece ayrıntılı ve özenli tutulmuş olan şer'iye sicillerinden alınan

Şekil 3.7 Koza Hanı

bilgilere göre, özellikle üretimi uzmanlık isteyen malların kalitesindeki düşüş, lonca teşkilatlarının tüm sıkı kontrollerine karşın önüne geçilemez bir hal almaya başlamıştı (Yediyıldız, 2003). Bu durum hem esnafın ve hem de vergi gelirlerini

kaybeden devletin zarar etmesi ne neden oluyordu. Halk arasında giderek atmakta olan hoşnutsuzluk ve ona bağlı huzursuzluk da işin cabasıydı.

Elbette, bu olguyu yalnızca lonca teşkilatının yetersizliği veya tüccarların etik açıdan bozulmaya başlaması gibi nedenlerle açıklamak mümkün değildir. Toplumun ekonomik ve sosyal yaşamını işler halde tutan kurallardaki esnemeler, kötüye kullanmalar ve dejenerasyon günlük hayatın her alanında er ya da geç kendi yansılarını ortaya çıkarıyordu. Böylece, Osmanlı'yı bunca başarılı kılan “hem güçlü hemde adalətli devlet”i nâjı giderek bozuldukça, kendi varlığını sürdürmek için böyle bir üst yapıya ihtiyaç duyan geleneksel toplum da yavaş ama kesin bir parçalanma sürecine girmiş oluyordu.

Bu dönemde, pazarda satılmakta olan ürünlerin kalitesinde, ve dolayısıyla ticaret hayatında ortaya çıkan dejenerasyon isabetle tespit edilmiş ve ayrıntılarıyla kayıtlara geçirilmişti. Ancak teşhisteki bu başarı tedavi de kendisini gösterememişti. Bu durumda, çok sağlam kurulmuş olduğu içinişlemeye devanetmesi ne karşın artık giderek bozulmakta olduğu anlaşılan bir sistemin göstergesiydi.

Her şekilde, yeni ticaret yapıları artık ömrünü tüketmiş bir ekonominin son demlerinden faydalanma çabasıdan başka bir şey değildi. 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başında, özellikle de I. Selim'in hükümdarlığından itibaren, Osmanlı Devleti'nin doğu siyasetinde gerçekleşen kökten değişiklikler, bu ekonomiyi tamenıyla durma noktasına getirecekti.

II. Mehmet devrinden itibaren, kurumsallaşmanın getirdiği zorunluluklar ve iyice önem kazanan medreselerden yetişen ulema sınıfının etkisi nedeniyle, Osmanlı Devleti, kuruluş döneminde kendisine güç katan mezhepler arasında fark gözetmeyen, heterodoks karakterinden uzaklaştı. Bu durum Anadolu toplumunda önemli yeri olan tekke ve zaviyelerin baba, derviş ve şeyhlerin devletten giderek dışlanması na yol açtı. Benzer biçimde, kuruluş döneminde önemli katkılar sağlayan akıncı türkmen evleri de, he martı kakin alanından uzaktaki iç bölgede kaldıkları ndan, hemde devletin kurumsallaşan yapısına uyum sağlama dıkları ndan, devleti yöneten zümrenin dışında kaldılar. Bu arada, Anadolu'nun doğusunda, Azerbaycan ve İran topraklarında kurulan Safevi devleti ise, farklı mezheplere prim tanıyan, daha serbest ve hoşgörülü yönetimi yapıyla, Anadolu Türkmenlerini kendine çekiyordu. Sonuç olarak, Anadolu'da iç karışıklıklar ve ayaklanmalar başladı (Kunt ve diğerleri, 1997).

Bu şartlar altında, Yavuz Sultan Selim Safevi Devleti'nin üzerine yürüdü, ordularını yendi, Tebriz kentine kadar ilerledi. Safevi ülkesi işgal edilmedi gerçi, ama Osmanlı'nın doğu sınırları kapandı.

Bu olay, Bursa için İpek Yolu'nun sonu oldu her ne kadar Kanuni Sultan Süleyman devrinde sınırlar açıldıysa da İpek Yolu asla eski önemine, dolayısıyla Bursa da eski ticaret hacmine kavuşamadı. Bursa şehrine Yavuz Sultan Selim tarafından verilen zararın, Timur orduları tarafından verilenle bile kıyaslanamayacak kadar büyük olduğu iddia edilebilir (Goodwin, 1995).

Öte yandan, sınırların kapanması belki de sadece kaçınılmaz olanı önemiştir. Avrupa'da değişen güç dengeleriyle birlikte İpek Yolu'nun önemini kaybetmesi beklenen bir sonuçtu aslında. 16. yüzyılda, dünya ticaretinin baş oyuncularını Venedikliler ve Cenovalılar, üstünlüklerini yavaş yavaş İspanyol ve Portekizli denizcilere kaptırmaya başlamışlardı. Gelişen teknolojiye paralel olarak, gemiler daha önce gitmeye cesaret edemedikleri yerlere gidiyor, ticaret yolları için yeni rotalar çiziyorlardı. Akdeniz'in güney kıyıları, Hint Okyanusu, ticaret yollarının kontrolünü amaçlayan egemenlik savaşının, bu kez denizlerde devam ettiği yeni bölgeler olmuştu. Osmanlı Devleti de, donanmasını elden geldiğince güçlendirerek denizlerdeki bu yarışa katıldı. Yeni İpek Yolu, artık Hint Okyanusu'ndan başlıyor, Afrika Kıtası'nın güneyinden doluyor (Faruqi, 1994). (Şekil 3.8)

Ancak, yine de Bursa'nın ekonomik olarak çöküş ve mekânsal olarak durmasında esas etken, Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi yapısıydı.

Başkentlik görevi İstanbul'a geçtikten sonra, Bursa'da, daha önce sözü edilmiş olan zincirin halkalarından biri haline gelmişti. Bursa, sonraki yüzyıllar boyunca da bölgesel önemini sürdürdü gerçi; ama artık, esas görevi İstanbul'u beslemek olan bir taşra kentiydi. İmparatorluğun daha uzak noktalarında bulunan Halep, Şam gibi şehirler, kendi bölgelerinde merkez özelliklerini yükleyebiliyordu belki. Ama, batı ve doğunun birleşme noktasındaki doğal merkez İstanbul'un bu kadar yakınında ikinci bir merkez olamazdı.

Şekil 3.8 Osmanlı İmparatorluğu ve Çevresi 1570 (Katırcıoğlu, 2000. Yeryüzü Suretleri)

3.8 19. Yüzyıl Bursa'sı

19. yüzyılın ikinci yarısına dek, Osmanlı Bursa'sı ile ilgili, siyasal, ekonomik, ve dolayısıyla nekânsal gelişmeler bağlamında söylenebilecek fazla bir şey yoktur.

17. yüzyılda Anadolu'yu kasıp kavuran Celâlî İsyanları Bursa'yı da önemli ölçüde etkilemiş, bu açık şehrin çevresini yüzyıllar sonra duvarlarla çevirmeye yönünde çabalara yol açmıştır. Anadolu'nun, İmparatorluk'un zayıf düşmesine paralel olarak giderek karışan iç yapısı, Bursa'nın zaten gerilemekte olan ekonomisini kötü etkilemiş, fiziksel yapısına zarar vermiş, bu arada, kırsal kesimde eski güvenliğin kalınması nedeniyle, nüfusunu arttırmıştır (Kunt ve diğerleri, 1997).

Bursa, İstanbul'un tahıl başta olmak üzere besin maddeleri ve tekstil ürünleri ihtiyacının karşılanması da önemli rol oynayan Mudanya ve Gemlikli manalarının da bağlı olduğu Hüdavendi gâr Sancağı'nın merkezidir.

Ancak, Dünya ticaretinde söz sahibi olma niteliği gerilerde kalmıştır.

19. yüzyılda, ilkinde göre çok sınırlı olmasına karşın, Bursa'nın ekonomik ve buna bağlı olarak da fiziksel alanda ikinci bir haneye yaptığı söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin, imkânları ölçüsünde Dünya'daki sanayileşme eğilimini yakalamaya, yeniden şekillenmekte olan Dünya ticaretine dâhil olmaya çalıştığı bu dönemde, Bursa geçmişten gelen uzmanlığın etkisiyle, ipekli ve pamuklu başta olmak üzere tekstil ürünleri için üreti müssü olarak seçildi.

1838'de ilk filâtür fabrikasının kuruluşuyla başlayan sanayileşme, özel teşebbüs ve devlet teşvi kiyle, genellikle iplik fabrikaları biçiminde sürdü. 1852'de kurulan devlet işletmesi Fabrika-i Hümayun gelişmeyi hızlandırdı (Şekil 3.9). Sanayi kuruluşları, Bursa'nın iki kent içi akarsuyu olan Glinboz ve Gökdere boyunca, yani merkezin doğusu ve batısında yer seçmişti. 1860'lı yıllarda, irili ufaklı 90 filâtür fabrikasında 8000'e yakın işçi çalışıyordu (Kaplanoğlu, 2002). Dokuma sanayii nin kuruluşu ise ancak 20. yüzyılda gerçekleşecekti.

Ancak, bu dönemde Bursa şehrinin, fason üretim yapan, depolayan ve sevkedilen sanayi kenti rolünü iyi oynadığını belirtmek gereklidir. Kent mekanının gelişimi açısından 14. ve 15. yüzyıllarda yapılan haneye kadar belirleyici olmadığı bir gerçektir. Bunun için de bu çalışmada, sözü geçen dönem üzerinde aynı oranda ayrıntılı olarak durulmamıştır. Yine de, bu dönemde Bursa'da üretilen ürünlerin yurt içinde İstanbul'un yanı sıra Ankara, Kütahya, Trabzon, Amasya, Tokat, Diyarbakır, Aydın, Saruhan gibi önemli sancaklara, yurt dışında ise İran ve Rusya'nın dışında, Hindistan ve Arabistan'a, ayrıca büyük Batı Avrupa kentlerine gönderilmekte olduğu

Şekil 3.9 Fabrika-i Humayun ve Çevresindeki Sanayi Yapıları (Dostoğlu, 2001. Osmanlı Döneminde Bursa)

bilinmektedir. Dolayısıyla bu dönemin Bursası, şehircilik tarihi açısından pek değil ama iktisat tarihi açısından oldukça önemli bir inceleme alanı oluşturur. Sözü geçen özellikleriyle, tekstil sanayiinde “Avrupa’nın antreposu” olarak anılır (Farooqi, 1994).

Bu gelişmeler yaşanırken, klâsik dönemin kent merkezi ise kendi haline bırakılmış durumdaydı. Bursa şehri, belirli pazarlara yönelik fason üreten bir taşeron – kent olma işlevini yüklenmişti. Bu durumda, uluslararası ticaretin yönlendirildiği bir merkez olara k tasarl anmış bir alana ihtiyaç duymuyordu. Kal dı ki, eski merkez de, üç yüz yıllık bakımsızlığın verdiği köhnelikle modern piyasa koşullarının gerektirdiklerini karşılayabilecek durumda ol maktan çok uzaktı.

Böylece, 19. yüzyıl Bursa'sında, Osmanlı Devleti'nin sınırlı modernizasyon anlayışına uygun olarak bazı iyileştirmeler yapıldı; yeni yollar açıldı. Adı m ad m kaybedilen Balkan topraklarından kaçarak gelen göçmenler için yeni ve plânlı mahalleler oluşturuldu. Ama tüm bunlar eski merkezin ihmal edilmişliğinde bir değişikliğe yol açmadı.

Ünlü Anadolu Sağ Kol G het i M ifettişi Ahmet Vefik Paşa dönemi nde 1854 depreminde zarar gören yapıların restorasyonu için Fransa'dan mimar Léon Parvillée getirtil di ğinde bile, başta Yeşil Külliyesi ol m ak üzere, anı değeri daha yüksek olan cami ve türbe gibi yapılara öncelik verildi (Akkılıç, 2001). Çünkü, Bursa, artık her şeyden önce, bir devletin ve halkın anılarının mekanıydı. (Şekil 3.10)

4. TİCARET YAPILARI VE KENT İÇİNDEKİ YERLERİ

Önceki bölümlerde, belirli tarihsel, kültürel ve ekonomik kodlar çerçevesinde oluşturulmuş olan yapıların, bir kentin formunu ve gelişme çizgisini nasıl yönlendirdiği incelendi. Bu yapılırken de, içinde mal ya da hizmet üretilen yapı tipleri çıkış noktası olarak kullanıldı. Bu seçimin ana sebebi, temel bir kentsel fonksiyonun diğerlerine hayat vererek, kentleşme sürecinin lokomotif olmasını olgusunu gözler önüne sermekti.

Bu bölümde ise tam ters bir yol izlenecek. Yapılar ve kentsel mekanlar, içinde var oldukları kentten yola çıkılarak tanımlanmaya çalışılacak. Bu çerçevede, geçmişte, günümüzde ve gelecekte kent kimliği içinde oynadıkları, oynamaları gereken veya oynayabilecekleri roller tartışılacak.

4.1. Kent Morfolojisi

“Hâki mevvel ol suyu tuttu. Meğer ol tağın altında bir acâib gürbüz su akar dı. Ana Pınar başı dırlardı. Hâki mbakırdan ev resmı yaptı. Ana tunçtan bir kapı eyledi. Evvel evi ol suyu niçinde bıraktı. Tılsı meyledi.” (Ebu'l-Hayr-ı Rûmî, Saltuknâme).

Bursa kenti morfolojisinde, kentin sırtını yasladığı dağ ve dağdan gelen sularla bunların oluşturdukları vadilerin belirleyici etkisinden söz etmek gerekir. Sular, Bursa şehrinin oluşumunda o kadar belirleyici bir öneme sahiptir ki, şehir ile ilgili yarı tarih yarı söylenceden oluşan eski belgelerde en az insanlar (ya da duruma göre tanrılar) kadar canlı birer karakterdirlere. Halk hikâyelerinde bu suların cinsiyeti bile vardır. Yer altında akan sıcak sular, dişi sulardır. Dağdan gelen soğuk ya da ılık sular ise erkek sulardır (Armağan, 1998). Osmanlılar Bizans Prusası'nı, daha sonra Karahanogulları Fetret Devri Bursası'nı kuşattıkları anda şehrin savunmasını kırnak için akarsuların yataklarını değiştireceklerdir (Kunt ve diğerleri, 1997).

Günümüzde bu suların bir kısmının üstü kapatılarak yol geçirilmiştir; bir kısmı atıklar için doğal bir kanalizasyon görevi görmektedir; bir kısmı şehirden koparılıp unutulmaya terk edilmiştir; bir kısmı ise çoktan unutulmuştur. Oysa, Bursa kent formunu onlar olmadan tanımlamak çok eksik bir kavrayışa yol açmaktadır; “velhasıl, Bursa sudan ibarettir” (Evliya Çelebi, 1999).

Bu bölümde sular üzerinde bunca duruluyor olmasının nedeni, Bursa şehri planşesinin büyük ölçüde onlara dayanarak açıklanacak olmasıdır. Lynch’in kent iNGesi teorisinde kullanmış olduğu terminolojiden yararlanarak bir tanımlama yapılabilir. Buna göre, Bursa’nın suları, kent iNGesi içerisinde heMSİnİR (boundary), heM de iz (path) görevi görmektedir. Dolayısıyla kentin bölgelerini (zone) de, onlardan yola çıkarak tanımlamak olasıdır.

Burada getirilen tanımlama önerisine göre, Bursa şemasını dört bölgeye ayırmak anlamlıdır. Bu dört bölgenin sınırları da beş adet akarsu tarafından çizilmektedir. Söz konusu beş akarsu, batıdan doğuya doğru şöyle sıralanmaktadır: Nilüfer Çayı, GiliMboz Deresi, Cökdere, Akçağlayan Deresi, Kaplıkaya Deresi. Buna göre, dört bölge de batıdan doğuya doğru şöyle sıralanmaktadır: Çekirge – Miradiye, Merkez (Hsar ve Hanlar Bölgesi), Yeşil, Yıldırım– Emir Sultan. Batı – doğu doğrultusunda uzanan bu aksiyal yerleşim güney yönünde Uudağ gibi bariz bir engelle, kuzey yönünde ise veriMli Bursa Ovası ile olabildiğince sınırlanmaktadır. (Şekil 4.1)

Çekirge – Miradiye bölgesi: Roma döneminden beri şehrin batı sınırını oluşturan, hatta şehrin dışında kaldığı kabul edilen Çekirge, günümüzde merkez semtlerden biri haline gelmiştir. Daha önceki bölümlerde değinilmiş olan sıcak su kaynaklarının yanı sıra bir diğer önemli özelliği şehrin kuzeybatısındaki Mıdanya ilçesi, dolayısıyla İstanbul bağlantısı ile arasında uzanan yol da bir istasyon niteliği taşımasıydı. Çünkü, kara taşımacılığı olanaklarının bu günkü gibi gelişmiş olmadığı dönemlerde Bursa’nın İstanbul ile ve dış dünya ile bağlantısı deniz yolu ile sağlanıyordu. Bu bağlantıyı sağlayan en önemli limanlardan biri de Mıdanya’ydı. İstanbul’un başkent olduğu dönemde, Bursa’nın başlıca iki önemli rolü vardı. Birincisi tekstil sanayii için fason üretti myapan bir taşeron kent olmakken, ikincisi ise veriMli ovası ve başkente yakınlığı ile İstanbul’un gıda anbarı olıktı. Dolayısıyla, Bursa ile Mıdanya

Şekil 4.1 Bursa Eski ve Yeni Kent Dokusu (Arı, 1998. Türk Kenti)

arasındaki bağlantı hayati öneme sahipti. Çekirge bölgesini sınırlayan Nilüfer Çayı ise kente batıdan giriş kapısı olma niteliğini taşıyordu ve bugünkünden çok daha

belirleyici bir hattı. Tabi bu hattan geçişini ki yönlü olduğunu da belirtmek gerekir. İstanbul'dan deniz araçlarıyla yola çıkarak Mıdanya üzerinden Anadolu'ya geçen batılıların da ayak bastıkları ilk kentsel yerleşme burasıydı. Bir Rumli man köyü olan Mıdanya sayılmazsa, Niliüfer Çayı'nın aynı zamanda Anadolu'ya geçiş kapısı da olduğu söylenebilir.

Osmanlı Dönemi'nde Çekirge'de kurulan Murad Hüdavendigâr Külliyesi, bu bölgenin kentin yerleşik alanının sınırını oluşturması olgusunu güçlendiren bir yapılar topluluğuydu. Hüdavendigâr Vakfiyesi, bütün tesisleri ile birlikte, yaşamak ve işlevlerini sürdürmek için merkezdeki ticaret alanından aktarılabilecek kaynağa güveniyordu. Kent içinde, o dönemin ölçülerine göre metropoliten ölçekte olduğu söylenebilecek bir para transferi başlamıştı. Osmanlı ekonomik sisteminde, üretilen artı değerlerin bir bölümünün vakıflar aracılığıyla topluma geri döndürüldüğüne, bu geri dönüşün toplum yapısını ayakta tutan önemli etkenlerden biri olduğuna değinilmişti. Bu tip bir kaynak transferi de, etki alanının doğal potansiyelini değerlendiren bir merkezi iş alanından, üretilen değerlerin belli oranlar çerçevesinde yeniden toplumsatılmasına yayılması anlamına geliyordu.

Mıradıye kesimi ise, şehrin batı bölümünü ile merkez arasında bir geçiş bölgesi oluşturuyordu. 2. Mırat döneminde, surların hemen dışına geniş bir alana yayılan bir külliye inşa edilmişti. Bu külliye erken Osmanlı mimarlık-şehirciliğinin olgun örneklerinden birisi olarak kabul edilir. Külliyenin çevresinde oluşan yeni yapılaşmalar, kalenin üzerinde kurulu olduğu tepenin hemen dibinde, onu bir kuşak gibi saran bir şehirleşme yaratacaktır. Ancak yüzyıllar sonra bu bölge şehir ekonomisi içerisinde üretici olarak da kendisini gösterecektir. 19. yüzyılda gerçekleştirilen Bursa ölçeğinde büyük sanayileşme hanesinde, daha sonra Bursa'nın gelişimini kökten değiştirecek sanayi yer seçimi kararlarından ilki verilecek ve sanayi işletmelerinin yerleşmesi için Glinboz Deresi boyu seçilecektir. Bu yer seçimi o dönem için bir çok açıdan avantajlıdır. Şehir merkezine ve pazara yakınlığı ürünlerin kolayca piyasayla buluşabilmesini sağlar. İhraç edilecek ürünler ise deniz yoluyla Mıdanya üzerinde İstanbul'a geçmek üzere buradan yola çıkar. Ve yine bir akarsu, bu kez sanayinin ihtiyacı olan su kaynağını sağlamak, hemde atıkları alıp götürmek üzere hazırdır.

Merkez bölgesi: Glinboz Deresi ile Gökdere arasında yer alan bölge merkez bölgesi olarak adlandırılabilir. Bu bölge de iki bölümde incelenebilir. Eski kalenin bulunduğu Hsar, kentten kopuk yapısı ve Osmanlı öncesi gelişimini tamamlamış yapısıyla bu çalışmanın konusu açısından bakıldığında pek de ilginç değildir. Ancak yine de, Bursa gibi tarihinin her anı efsanelerle ve masallarla örülmüş bir şehirde, kuruluş efsanesinin beşiği, bir anlamda tüm söylencelerin çıkış noktası olan bu bölgeyi kavramadan kentin geri kalanının anlaşılabilceğini iddia etmek doğru olmaz.

“Süleyman Peygamber taht üzerinde havada uçarken Ruhbân Dağı’nın (Uudağı’nı) en yüksek tepesinde durur. Dört çevresine bakarak veziri Asâf Berhiyâ’ya “Şu geniş ovada bir büyük şehir olsaydı ne güzel olurdu” buyurur. Gın ve devlerden yanında olanlar şöyle dediler: “Ey Peygamber, Tufan’dan önce burada büyük bir şehirle bir eski kale vardı. O kaleyi Cân kavmi yapmış derlerdi. Biz buraya askerle geldiğimizde, alamayarak geri döndük. Sonra Tufan’da kale batarak adını kaybolmuş.” Hz. Süleyman’ın emriyle periler o yerin taşını toprağına tennizlerler. Kalenin bedenleri ve burçları meydana çıkar. Yine Hz. Süleyman’ın emriyle lodos şiddetli eserek kapıları ve duvarları ortaya çıkar. Hz. Süleyman Bursa’nın garbında bir konak mesafede Edincik adlı bir büyük şehir yaptırıp Belkıs’a orasını taht (şehri) yapar. Hala büyük köşkları görünmektedir. Ayasofya sütunlarının bir çoğı bu şehirden gitmiştir. Süleyman Peygamber her sene Belkıs ile gelip bu Keşişdağı’nda zevk u sefa edermiş.” (Evliya Çelebi). Görüldüğü gibi, Bursa büyük Tufan’dan sonra Süleyman Peygamber tarafından yaratılmıştır. Ve Hsar semtinde lodos hala O’nun emrine uyup eski şehrin kapılarını açmak istercesine kuvvetli eser.

Merkez bölgesinin diğer bölümü ise Orhan Külliyesi etrafında biçimlenen Hanlar Bölgesi’dir. Bu çalışmada üzerinde özellikle durulan bölge olduğu için bu bölümde bir kez daha tanımlanmasına gerek duyulmamaktadır. Ancak kent i ngesi açısından incelendiğinde bu alanın tam bir düğüm noktası olarak göze çarptığı belirlenmiştir. Hammadde, ürün ve yolcu trafiğinin kesişme noktasındaki konuyla şehre giriş ve çıkışların büyük ağırlığını taşımaktadır. Tipik bir Osmanlı şehrinde olması gerektiği üzere Bursa’da da imparatorluk içinde yaşayan farklı etnik, dîni ve kültürel grupların farklı yaşama alanları bulunmasına karşın, Hanlar Bölgesi kozmopolittir. Burada yapılan alışveriş aynı zamanda bir kültür alışverişıdir. Hanlar Bölgesi’nin binaları, şehrin ekonomik olarak yaşamasına ve büyümesine olanak sağlayan etkinliklere ev

sahipliğ yaparken, kültürel olarak da Bursa'yı döne min bir Dünya Kenti yapan nitelikleri bünyelerinde barındırırlar. Dolayısıyla, Bursa kenti şeması içerisinde bu bölge hem konum açısından, hem de işlevsel açıdan kentin kalbi olarak adlandırıl nayı hak eden bölgedir. (şekil 4.2 ve 4.3)

şekil 4.2 Hanlar Bölgesi Hava Fotoğrağı (Bursa Byşehir Belediyesi)

Şekil 4.3 Uu Ca mi ve Hanlar Bölgesi Görünüşü (Sevi m 1997. Gravürlerle Türki ye)

Yeşil bölgesi: Yine iki derin vadi arasında yer alan bu bölgenin tanımı da, eğer Hanlar Bölgesi kentin kalbi ise, kentin ruhu olmalıdır. Konu molarak, Bursa'nın batı doğu doğrultusundaki aksiyal iskeleti içerisinde, merkezin hemen doğusunda yer alır. Sırtı dağa yaslanmıştır ve ovaya doğru yelpaze gibi açılır. Yeşil ya da Çelebi Mehmet Külliyesi bu bölgenin odak noktasını oluşturur. Merkezdeki iş alanı kent için maddi olarak ne ifade ediyorsa, bu bölge de manevi olarak benzer şeyler ifade eder. Bursa'nın Osmanlı şehirleri konusunda yazan tümyazarları etkisi altına alan o rûhani havası en çok ve en net burada hissedilir. Çelebi Mehmet Osmanlı için ayakta kalmanın, yenisinden toparlanmanın si ngesi dir. O nun senti de kente ve ovaya hakim bir noktada kurulmuş, zamanın yapılaşma anlayışını en yetkin biçimde yansıtan yapılarla bezenmiştir. Bu kent alanını tanımlayacak tek sözcük denge olmalıdır. Bu denge duygusu normalde Osmanlı yapılarına pek yüksek bir değer biçmeyenleri bile etkisi altına almıştır: “Huzur, aydınlık, muvâzene yeri. Kutsal, karışksız bir mavilik; ruhun kemaliyle sağlıklı,...” (André Gide).

Yıldırım bölgesi: Yıldırım Bayezid, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki hükümdarlar içinde en şanssız olanıdır. O nun döneminde doğudan önünde durulmaz Timur istilâsı gelmiş, giderken hükümdarın başını da götürmüş ve ülkeyi uzun bir iç

savaşa mahkûm etmiştir. Yıldırı ilçesi de Bursa'nın en şanssız bölgesi olarak görülebilir kolaylıkla. Kentin doğu sınırında, kentin geri kalanından ayrı k durur gibi bir hali vardır. Köyden kente göçün ve beraberinde gelen plansız yapılaşmanın kötü etkisinden de en çok bu bölge nasi bin i almıştır. Ancak diğer taraftan da, eğer Bursa dağ eteğinde kurulu bir kentse, bu durumun en çok hissedildiği bölge Yıldırı nıdır.

Günümüzdeki Bursa hem doğu, hem batı, hem de kuzey yönünde yayılarak yukarıdaki paragraflarda sözü edilen sınırları çoktan aşmıştır. Ama yine de bu ana şemaya bağlı olan omurgası okunabilir durumdadır. Böyle kurulduğu döneme göre çok büyük de olsa sınırları iyi tanımlanmış bir şema çerçevesinde yerleşmiş olması, şehre güçlü bir mekan duygusu kazandırmaktadır. Bu biçimde tariflenmiş bir kentsel mekanın içinde, ticaret alanı da hissedilir bir odak oluşturarak İslâm şehrinin yapısından kaynaklanan bir eksiklikten Bursa'nın muaf olmasını sağlamaktadır. Kentsel odak, meydanı, çarşısı, bağlantı akslarıyla var olmaktadır. Tüm bu alanlar ise, çevreledikleri ya da tarafından çevrelendikleri yapılarla birlikte anlam kazanmaktadır.

4.2 Hanlar, Kervansaraylar

“Hanlar, kervansaraylar... İşte eski yolculukların sihrini yapan şeyler... Bir kervana katılmak, bir handa geceleme... Bir gece için tanışmak, ertesi sabah ayrılmak, hayatına bir şey katmak şartıyla görme...” (Tanpınar, 1985).

Hanlar, kent içinde diğer kurumsal, kamusal veya anıtsal yapılarla karşılaştırılma larına olanak ver meyen farklı bir anlama sahiptir. Onlar kentin hemen değerli ürünlerini koruyan gizli odaları, hem de dış dünyaya açılan kapılarıdır. Osmanlı gibi en görkemli yapıları camiler ve türbeler olan, maddi varlıklarını ruhlara ve öteki dünyaya adanaktan zevk alan bir kültürde, hanlar bu dünyaya adanmış tapınaklardır. Gerçekten de bir Osmanlı kenti içerisinde hanlar günlük yaşam tapınaklarıdır. Han avluları gündelik dünyevî yaşam kurallarının ağırlığını koyduğu meclislerdir. Hanlar şehrin sakinleri için olduğu kadar dışarıdan gelenler, hatta yalnızca gelip geçenler için de önemli yapılardır.

Bursa şehrine yükseliş döneminde haki m olan her hükümdar kendi külliyesi ile, kendi anlayışına göre şehre damgasını vur mayaya çalışmış, sıra Hanlar Bölgesi'ne

gel di ğ i nde ise siste mi deva m ettir nekten, mükem melleştir neye çalış naktan ö t eye git ne miştir. Bu gün bu hanların az bir kıs m ile ilgili gerç ekt en güven ilir bilgiler mevcuttur. Ve daha da az bir kıs m fi zi ksel yapı sıyla hala ayakta dır. Ana han unsuru bir yapı biçi ni olarak, bir yaşa na biçi ni olarak ve bir kent kü ltürü olarak Bursa şe hri ni ki nli ğ i ne da nması nı vur muş durumdadır.

Bu böl ü mde han bi nalarındaki, daha doğ ru su şe hir hanları ndaki işlev fark lıla şması na göz at mak yerinde olacaktı r. Öncelikle, incelen mekte olan bağ l a mda, han denen yapı biçi ni ni ta ma nla m ıyla kentsel bir yapı biçi ni ol du ğ u nu belirt nek gereki yor. Han ile kervansaray ı bir birinden ayı ran temel nitelik de budur. Kervansaray, kırsal kesim de inşa edil en bir yapı, bir yol kenarı yapı sıdır. Geçerken uğ ranan bir yapı dır; boş bir alan ın ortasında, bir yolun üzerinde sığ ılacak bir yer ol ma işlevi taşı r. Korunaklı, dış a kapalı ve çevresinden izole ol ma özelli ğ i ön plandadır. Oysa şe hir hanları, merkezi çarşı ya mümkün ol du ğ unca yakın inşa edil irler. Kentsel dokuda belli bir yoğunluk değ eri ol uş tur mak gerekti ğ i için, araları ndaki uzaklık pek fazla de ğ il dir. Bu ara boşluk da, çarşı lar, tek tek dükkân lar, kent sokaklarıyla doludur. Hanlar sınırları belli de olsa, açık yapı lar dır (Ş e kil 4. 4). Avl u lar ın ın üst ü açıktır. Dört bir yanlarında geniş kapıları vardır. Çarşı nın di ğ er böl ü mleriyle doğ rudan bağ lantıları vardır. Ki mi za man, iki yapı bir birine geçi şli bile olabilir. Her anla mda kentsel yapı lar ol ma özelli ğ i ni gös t eren hanlarda, işlevler de, kentsel uz ma nlaş ma ya uygun olarak çe şitlilik kazanır. Hanların başlı ca üç işlevi, ticaret, zanaat ve konakla ma dır. Bu üç işlev in birden bir handa da bul unması mümkün dır; ana ş art de ğ il dir. Ki mi za man, bir han bu üç işlevden yalnızca biri için de ayrı lmış olabilir. Ki mi hanlar, kıs men ya da ta ma men, konaklama işlevi görebilir. Bu işlev uzun me safeli ticaret yapan ve genellikle yabancı olan tüccarların hizmetine sunul du ğ unda, daha uzun süreli ve daha yerleşik bir şe kle bürünür, bu kez konakla ma dan konut a (résidence) dönü şebilir. Böyle ol unca, işi ni içi ne konakla ma nın yanı nda ofis hizmetleri de gir neye başlar. Hanlar zanaat kâr esnaf ın kullanı m na da sunul muş olabilirler. Bazı hanlar belirli bir lônca m ın kontrolünde olabilir. Dolayısıyla, böyle hanlarda yalnızca belirli bir tip ürünün ya da ürün grubunun üreti m ve pazarla ması nın yapı lması söz konusudur. (İleri ki yüzyıllarda, Bursa şe hri, ulusal arası ticaret merkezi konumunu kaybetti kten sonra, hanların pek ço ğ una

Şekil 4.4 Hanlar Bölgesi Genel Görünümü

olacak olan budur. Yani, belirli bir ürün grubunun fason olarak üretimini yapmak, ya da, yine belirli bir ürün grubunun çevreden toplanarak depolandığı ve pazarının, yani başkentin talebine göre sevk edildiği yer olmak. Örneğin, Mahmutpaşa Hanı'nın isminin daha sonra Fidan Hanı olarak değiştirilmiş olmasının, tarihçiler bu fonksiyon değişikliği bağlamında açıklamaktadırlar.) Tüm bunlar bir yana, bir hanın biçimlenişinde entemel yapısal unsur her zaman içindükân olmuştur. Bu mekânsal olgu ve bir ticaret kentinin gereklilikleri, kuruluş dönemi Bursası'nda inşa edilen hanlarda, ana fikrin ticaret olduğu, diğerlerinin büyük kent ortamının getirdiği yan işlevler olduğunu göstermektedir.

Bu bölümde, Hanlar Bölgesi yapılarıyla ilgili, gerek belgeler, gerekse alanda yapılan gözlemlere dayalı bir envanter çalışması yapılmıştır (bkz. Ek A). Bu çalışmada, yapıların adı, yapı myılı, vakfiyesi, genel özellikleri ve geçirdiği onarımlar bölümleri fişlerde belirtilmiş olan kaynaklardan derlenmiştir. Yapıların bu günkü durumları ve kullanımları ise arazi de yapılan gözlemler ve fotoğraflarla tespit edilmiştir. Hanların kat planları da üzerlerinde belirtilen kaynaklardan temin edilmiştir. (Tablo A1 – A17, Şekil A1 – A8)

5. BURSA’ DA PLANLAMA DÖNEMLERİ

Önceki bölümlerde, sanayi öncesi bir kent için büyük bir yapı ve kullanıcı yoğunluğuna sahip bir kentsel merkezi ortaya çıkaran, çeşitli dönemlerin sosyal ve ekonomik koşulları, ilişkileri, gelişen bir toplumun uluslar arası ilişkileri ile bunların kent mekanına etkisi incelendi. Belli bir politika çerçevesinde geliştirilen bir kent, onun ticari ve toplumsal merkezi, bu merkezin kentin diğer bölümleri ve alt-merkezler ile, farklı fonksiyon alanlarıyla olan etkileşimi, bu etkileşimin değişen koşullara paralel olarak ortaya nasıl bir gelişme eğrisi çıkardığı araştırıldı.

Bu bölümde ise, bilinen anlamda planlama ilkelerinden yararlanılarak kentin gelişimine yön verme çabalarının, kente ve onun merkezine ne gibi etkilerinin olduğu, farklı planlama yaklaşımlarının hakim olduğu dönemler bazında incelenecek. Böylece, artık nasıl ve hangi koşullarda oluştukları daha net olarak ortaya konabilecek politikaların kentsel mekanı nasıl dönüştürdüğü veya ne kadar dönüştürebildiği ortaya konarak, önceki periyodla objektif bir karşılaştırma olanağı sağlanmaya çalışılacak.

Planlama dönemlerini, Osmanlı Devleti’nin de geleneksel kabuğunu kırarak, artık köhneyen yapısını modern planlama gereçleriyle disiplin etmeye uğraştığı Tanzimat Dönemi’nden başlatmak doğru olacaktır. Siyasi tarih açısından bakıldığında Osmanlı idaresinden Cumhuriyet’e geçiş her açıdan kesin bir kırılma noktası olarak görülse de, planlama tarihinde Osmanlı’nın son dönemi ile Cumhuriyet’in ilk dönemindeki planlama çalışmaları kesintisizce iç içe geçmiş gibidir. Ancak şu farkla ki, Osmanlı Dönemi’ndeki planlama çabaları kişisel ya da belli bir grubun toplumu değiştirme uğraşı olurken, Cumhuriyet’le birlikte planlama çalışmaları çok daha bilinçli ve kapsamlı bir hareket durumuna gelmiştir.

5.1.19. Yüzyıl dan Cumhuriyet'e

19. yüzyılın ortasına gelindiğinde, Bursa şehri bir önceki bölümde betimlenen formunu almış durumdaydı. Bu form içerisinde her bir külliye bir önemli semtin merkezi olarak görünürken, tek ve gerçek kent merkezi olarak Hanlar Bölgesi de şehrin odağında yer alıyordu.

Ancak, bu dönemde iki ayrı tarihsel süreç ve bir doğa olayı kesişerek, kente planlı müdahaleler ile tarihi merkezde aktif bir dönüşüm sürecini başlatacak koşulların oluşmasını sağladılar.

Yukarıda bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti kabuk değiştirmeye, modernleşmeye çalışıyordu; kentler de ister istemez bu modernleşme uğraşından nasıplerni alacaklardı. Bu arada, güçsüzleşen devlet yapısıyla birlikte askeri başarısızlıklar birbirini izledikçe, özellikle Bal kanlarda iskan edilmiş olan Türk- Müslüman aileleri yoğun bir biçimde Anadolu'ya doğru geri çekiliyorlar, bu durumda Batı Anadolu şehirlerinde acil planlama sorunlarına yol açıyordu. Ve son olarak 1855 yılında meydana gelen büyük Bursa Depremi kentin büyük bölümünü harap etmişti (Akkılıç, 2001, Kaplanoğlu, 2002, Tekeli, 1999).

Deprem sonrası, şehrin ilk kapsamlı halihazır haritası 1862 yılında Erkan-ı Harp subaylarından Suphi Bey tarafından oluşturulunca, planlama çalışmalarına zemin oluşturabilecek nitelikte önemli bir belge de elde edilmiş oluyordu (Akkılıç, 2001, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000, Yalman, 2002).

Bundan sonra, şehrin yönetimine atanan valiler, Tanzimat anlayışına uygun olarak şehrin yeniden inar edilmesi kapsamında, yeni akslar ve bağlantılarla tarihi merkezi yeniden biçimlendirdiler.

Öncelikle, Ahmet Vefik Paşa döneminde Hisar – Muradiye aksı güçlendirilerek yeni oluşmakta olan sanayi bölgesi ile merkezin ilişkisi sağlanmıştır. Bu günkü Heykel civarındaki yol ve meydanlar da, bu bölgede yapılmaya başlanan resmi binalara bağlı olarak bu dönemde oluşmaya başlamıştır. (Akkılıç, 2001, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000)

Ah met Vefik Paşa'dan sonra ise, Nazif Paşa (1883-1885) döneminde İstanbul ile ana bağlantıyı sağlayan Mıdanya Yolu güçlendirilmiş, Celalettin Paşa (1889-1891) döneminde Acepler'den başlayan Karacabey bağlantısı açılmaya başlanmış, Ahmet Münir Paşa (1891-1897) döneminde bu günkü Atatürk Caddesi aksı ve Ulu Cami Caddesi gibi merkezi yollar belirginleşmeye başlamış, Müntaz Paşa (1903-1906) döneminde ise tarihi merkezi Santral Garaj'ın bulunduğu bölgeye bağlayan Fevzi Çakmak aksı, Hanlar Bölgesi'nin sınırını çizen Cumhuriyet Caddesi aksı ve Atatürk Caddesi'nin Altıparmak bağlantısı gibi en önemli merkezi akslar açılmıştır (Akkılıç, 2001, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000, Kaplıanoğlu, 2002, Tekeli, 1999, Yalman, 2002).

Görülüyor gibi, bu dönemi için, bütünlüğü olan bir planlama stratejisinden söz etmek mümkün değildir. Ancak devlet adına yönetme yetkisini elinde bulunduran kişilerin, sahip oldukları vizyon çerçevesinde, günün farklılaşan sorunlarına cevap vermemesi taşıyan parçacı ve oldukça sezgisel planlama çabaları gözlenmektedir.

Burada asıl hedefler, merkezle alt merkezler, yeni gelişen bölgeler ve şehirler arası yollar arasındaki bağlantıları kurarak ya da güçlendirerek, kentin mevcut organik dokusuna oldukça aykırı düşen akslarla kente çağdaş bir görünüm kazandırmak gibi görünmektedir.

Tüm bu çabaların, Hanlar Bölgesi ve çevresinde şekillenen tarihi merkeze hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur.

Olumlu etki olarak, kent içi bağlantı akslarının Hanlar Bölgesi ve çevresinde düğümlenerek bu bölgenin zaten var olan kentsel odak kimliğini iyice pekişmesini sağlaması söylenmelidir.

Olumsuz etki olarak ise, bu aksları Hanlar Bölgesi'nin ve tüm tarihi merkezin yüzyıllar içerisinde oluşmuş dokusu üzerinde çok yıkıcı etkileri olması, ve daha kötüsü, sonraki kısımda görüleceği üzere, izleyen planlama dönemlerinde de bu akslara az çok sadık kalınacağı için yıkıcı etkilerinin zaman içinde katlanarak artacak olmasıdır. (Şekil B1)

5.2 Cumhuriyet Dönemi

5.2.1 1923-1960 Arası Dönem

1923 yılında Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte planlama çalışmalarının hem daha yoğun hem de daha bilinçli bir durumaldığı görülmektedir.

1923 yılından 1960'a kadar olan periyotta, planlamada yerel kurumların henüz oluşmamış olduğu gözlenmektedir. Yabancı planlama uzmanlarının koydukları prensiplerini iyi kötü uygulamaya çalışıldığı bu dönemden geriye çok fazla belge kalmamıştır. Ancak uygulamada bu dönemin izlerini görmek mümkündür.

5.2.1.1 1923-1940 Arası – Lörcher Planı

1924 yılında Alman planı Karl Lörcher tarafından üretilen plan pek uygulanma şansı bulamamıştır; ancak merkez ile Kale'nin bağlantısı gibi bazı kararlarının uygulanmış olduğu düşünülmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000).

Bu dönemde asıl önemli olay, Vilayet, Defterdarlık, Adliye, Tayyare Sineması ve Halkevi (bu günkü Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu) gibi yapıların Atatürk Caddesi aksında inşa edilmesi'dir (Akkılıç, 2001, Kaplıanoğlu, 2002). Bu durum ticaret merkezine eklenen bir yönetim merkezini oluşmasını sağlarken, Atatürk Caddesi'ni de bu gün de olduğu gibi kentin en önemli aksı haline getirmiştir. Böylece, Hanlar Bölgesi'nin merkezi konumu da oldukça güçlenmiştir.

5.2.1.2 1940-1960 Arası – Prost Planı

İstanbul şehrinin planlama çalışmaları için Türkiye'de bulunan Henry Prost'tan Bursa'nın planını da yapması istenince, Fransız uzmanın yaklaşımı, aksiyal planlama prensiplerini Bursa şehrinin mevcut dokusuna uygulamaya çalışmak olmuştur (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000).

Bu plan doğrultusunda kentte var olan akslar güçlendirilirken, anıtsal yapıların röper alındığı gözlenmektedir. Atatürk Caddesi aksını Yeşil'e doğru sürdürerek tarihi merkezlerde lineer bir bütünlük arayan bu yaklaşımın izlerini bu gün de kentte

gözetmek mümkündür. Ancak, öngörülen düzeyde yoğun yapılaşma, akslara röper olan önemli yapıya da yapı gruplarının algılanırlıklarını ortadan kaldırıncaya bu akslar kişisizleşmiştir. Böylece şehrin üç önemli caddesiyle çevrelenmiş Hanlar Bölgesi gibi bir merkez bile şehir dokusu içerisinde okunamaz duruma gelmiştir.

5.2.2 1960-1970 Arası Dönem – Piccinato Planı

1958 yılında meydana gelen Kapalıçarşı yangını, tarihi merkezi büyük bir yıkıma uğrattırken, aynı zamanda, hem bu alanın, hem de kent bütününün planlanması için uygun bir fırsat oluşturmuştu (Piccinato). Böylece, hemen hemen yüz yıl önce meydana gelmiş olan depremden sonra, bu kez de bir yangın kentin kapsamlı bir biçimde ele alınarak gözden geçirilmesi için vesile oluyordu.

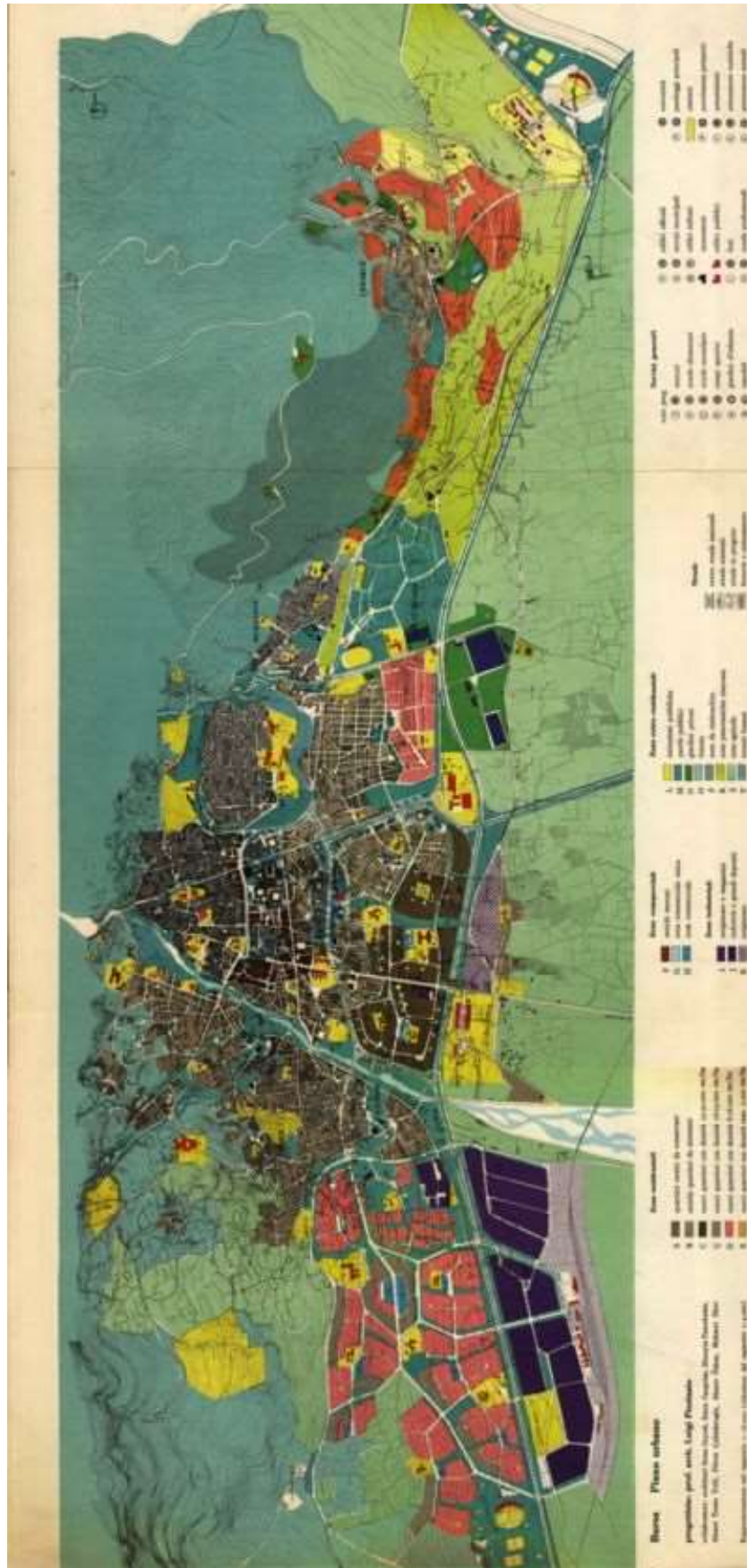
İlk defa olmak üzere Bursa'ya ait bir yerel planlama birimi oluşturuldu ve başına mimar Emin Canpolat getirildi; böylece, bu planlama biriminin teknik desteği ve İtalyan şehir plancısı Luigi Piccinato'nun müellifliği ile 1960 yılında 1/4000 ölçekli Bursa Nazım Planı üretildi (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000).

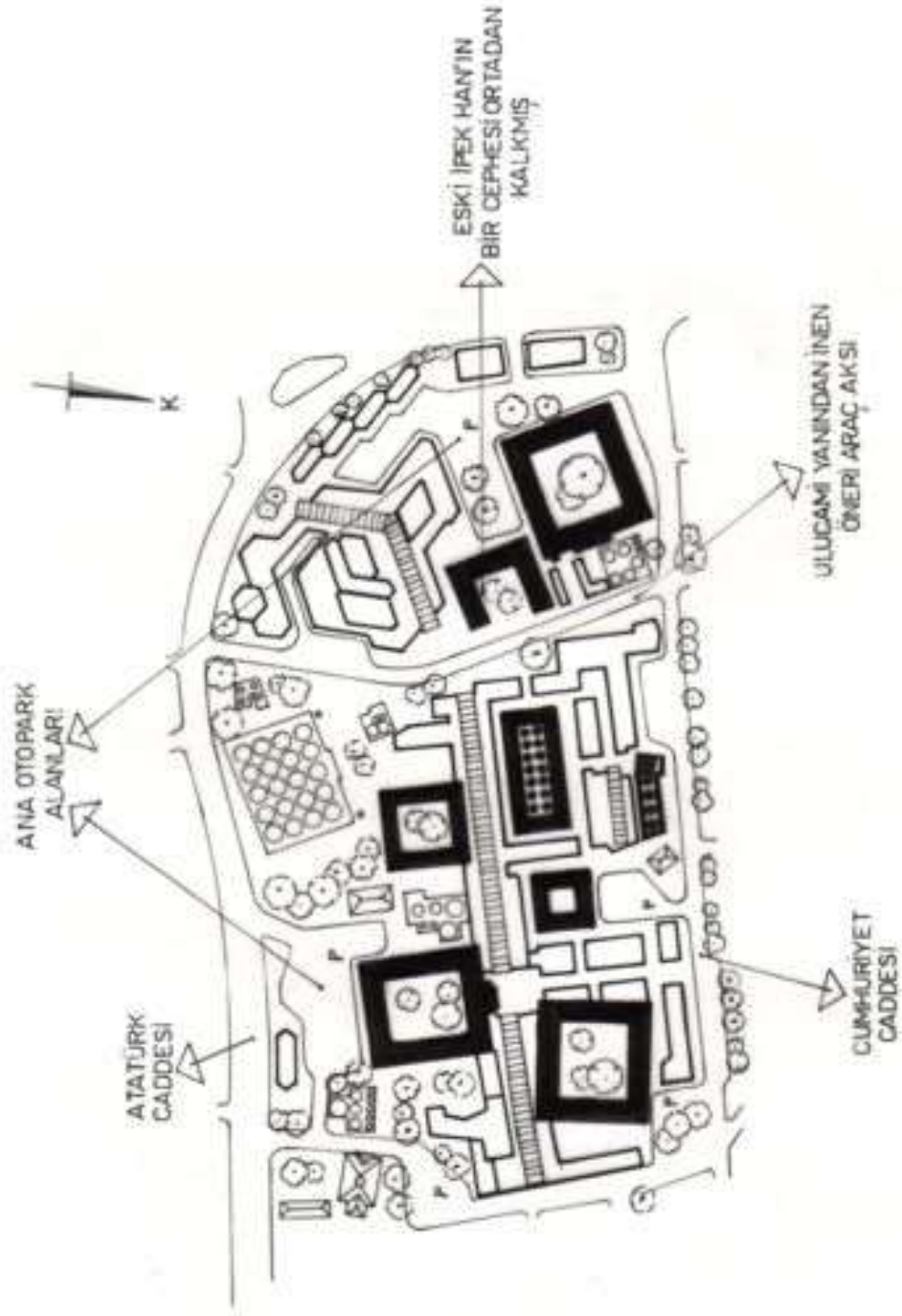
Bu plan o zamana kadar üretilmiş en kapsamlı çalışmaydı. Genel ilkeleri, kentin anıtsal yapılarının korunmasına ve ortaya çıkarılmasına verilen büyük önem Prost'un tanımladığı akslara çoğunlukla sadık kalırken net olarak ayrılmış fonksiyonel bölgeler belirlemesi, Santral Carajı civarında oluşturulan yeni iş merkezi ile tarihi merkezi kuvvetli bir ticaret aksıyla birbirine bağlamasıydı (Piccinato). (Şekil 5.1)

Bu planın genel kullanımları idarece uygulanmaya çalışılmışsa da, 1960'lardan itibaren kentteki aşırı nüfus artışının getirdiği baskı, plandaki nüfus ve yoğunluk projeksiyonlarını ezip geçmiştir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000).

Piccinato Planı'nın bu tez çalışması açısından belki de en ilginç yönü Hanlar Bölgesi'ni en önemli özel proje alanı olarak görmesi ve burası için hazırlanan projeyle bölgeyi bir kentsel – ticari merkez olarak değerlendirmesidir. (Şekil 5.2)

Bu proje çerçevesinde han yapıları rehabilite edilip çevreleri temizlenirken, dokuyu tanımlayıcı yeni ticaret yapıları ve modern yapı teknikleriyle yeni üstü kapalı çarşı aksları inşa edilmesi söz konusudur.

Şekil 5.2 L. Piccinato Hanlar Bölgesi Projesi (Piccinato, L'esperienza del Piano di Bursa)

Kütle ve alanları iyi tarif eden bu proje genel anlamda olumlu bir bütünlüğe sahip olmasına karşın, yaya ve araç sirkülasyonunu fazlaca iç içe sokması ve araç sirkülasyonu ile otoparklar için çok fazla yer ayrılmış olması, projenin olumsuz özellikleri olarak göze çarpmaktadır.

Sonraki yıllarda, bu projenin özellikle Bakırcılar Çarşısı başta olmak üzere Kapalıçarşı akslarının oluşumunda etkili olduğu gözlenmektedir. Öe yandan, projenin (ve planın) önemli kararlarında olan, Uu Cami Caddesi'nin düz bir biçimde Fevzi Çakmak aksına akıtlması uygulanamıştır. Bunun nedeni söz konusu aksın Eski İpek Hanı'nın doğu kanadı ile çakışması olmalıdır.

Her ne kadar bu günkü kusur ve eksikleri görülse de, Piccinato'nun Hanlar Bölgesi Projesi'nin, şu an Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan projelere gelinceye kadar bölgeyle ilgili geliştirilmiş en tutarlı tasarımı olduğu belirtilmelidir.

5.2.3 1970-1978 Arası Dönem

5.2.3.1. Nazım Plan Bürosu Çalışmaları

1970 yılında kurulan Nazım Plan Bürosu, Bursa için yine bir ilk olması açısından önemlidir. Büronun bu ilk döneminde genellikle veri toplama ile ilgili çalışmalar yapılmış, sonraki çalışmalar için altyapı oluşturulmuştur (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000).

5.2.3.2 1976 İmar İskan Bakanlığı Plan

Daha önce derlenen veriler ışığında İmar İskan Bakanlığı'na hazırlanan 1/25000 ölçekli Bursa ve Çevresi Planı, özellikle metropoliten sınırını belirleme ve ova koruma kararlarıyla öne çıkmaktadır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2001). (Şekil 5.3)

5.2.4 1979 GEEAYK Kararları

Gerek ova ve gerekse kent içinde nüfus artışı ve plansız kentleşme giderek kontrolden çıkarken, 1978 yılında Bursa'nın tarihi, arkeolojik ve doğal sit alanları belirlenmiştir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2001).

Bu bağlamda Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 1979 yılında aldığı 10888 sayılı karar bir nevi geçiş dönemi koşulları niteliğindedir.

Bölgesi ile ilgili koruma projelerinin Kültür Bakanlığı ve Bursa Belediyesi tarafından ortaklaşa hazırlanarak Kurul'a sunulması istenmiştir. Bu bölgede, koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, tek tek parseller bazında Kurul'un uygulamalardan sorumlu olacağı belirtilmiştir. Hanlar Bölgesi ile Yeşil ve Muradiye akslarının ihya edilmesi öngörülmüştür (GEEAYK, 1979).

Bu karar her ne kadar Hanlar Bölgesi'ni fonksiyonel olaraktan madda eksik kalsada, koruma ilkelerini koyması ve tarihi aksları ön plana çıkarmasıyla geçiş dönemi koşullarını geleceğe yönelik olarak belirlemiş görünmektedir. Ancak, kararın ilerleyen zamanda yetkin bir koruma planı ile desteklenememiş olması nedeniyle tarif ettiği koruma ilkelerini uygulamakta yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

5.2.5 1984 Nazım Planı

Nazım Plan Bürosu tarafından 1980-1984 döneminde oluşturulan 1/5000 ölçekli Bursa Nazım Planı, içerdiği “metropolitan bölge” ve “kent bütünü” gibi tariflerle, Bursa Strateji Planı'na giden yoldaki adımlardan biri gibi görünmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000). (Şekil 5.4)

Ancak, plan Hanlar Bölgesi ve tarihi merkez bağlamında incelendiğinde, ölçek itibarıyla, bu alanlara özel sorunlara cevap vermekte yetersiz kaldığı, bu yüzden geçiş dönemi koşullarının getirdiği sınırlılıkları aşamadığı gözlemlenmektedir.

5.2.6 1990-2000 Arası Dönem

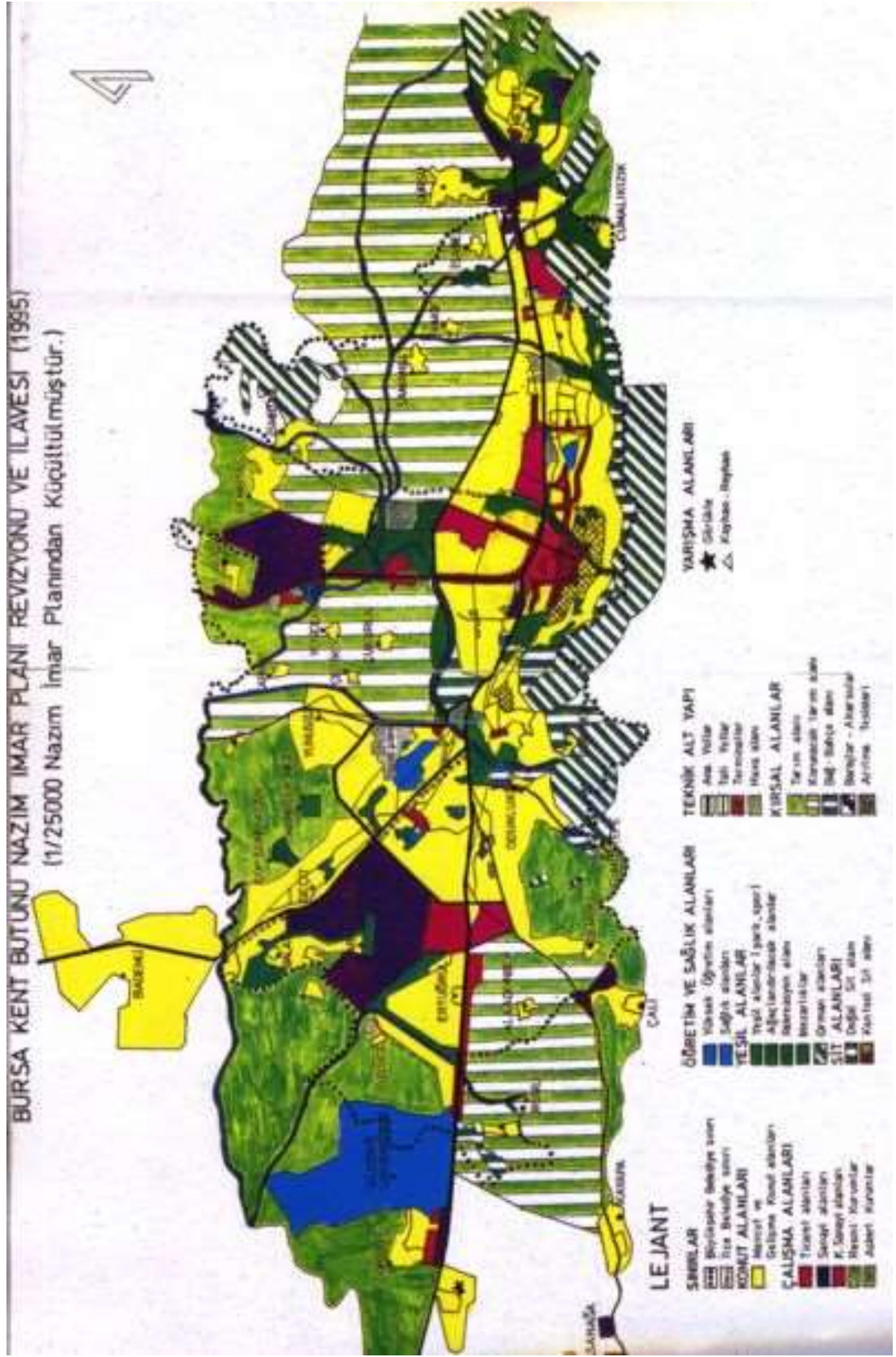
Bursa Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 1990 yılında kurulan Kentsel Gelişme Şube Müdürlüğü, Nazım Plan Bürosu ile 1994 yılına kadar eski nazım planı revizyonu ve sonrasında yeni gelişme planlarının yapması ile ilgili yoğun bir uğraş içinde olmuştur. Bu çerçevede ortaya aşağıdaki planlar çıkmıştır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2001).

5.2.6.1 1995 Nazım Planı Revizyonu

1984 Nazım Planı'nın revizyonu olan bu planda, 1984 planının uygulanamayan ve güncelliğini yitiren kimi kararlarının revize edildiği görülmektedir. Özellikle ovadaki

Şekil 5.4 1984 Nâzîmî Plan

Şekil 5.5 1995 Nâzî mîmar Planı Revîzyonu

gelişmeyi ve ulaşımşemasını etkileyecek Yakın Çevre Yolu aksı daha gerçekçi bir noktaya kaydırılmış ve uygulanma şansı bulmuştur. Bu planda da tarihi merkezle ilgili 1984 planından farklı bir hükme rastlanmamaktadır. (Şekil 5.5)

5.2.6.2 1998 Strateji Planı

Bursa Büyükşehir Belediyesi koordinasyonunda, geniş katılımlı bir planlama çalışması süreci sonucunda, 2020 yılını hedef alan, Bursa'nın ilk 1/100000 ölçekli strateji planı hazırlanmıştır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000). (Şekil 5.6)

Bursa ve çevresini Güney Marmara havzası bağlamında ele alan ve genel ilkeleri koyan bu plan, 2020 yılındaki projeksiyon nüfusunu 2,5 milyon olarak tahmin etmiş, bu bağlamda yapılacak çevre düzeni planları için planlama bölgeleri belirlenmiştir. Hanlar Bölgesi'ni de içeren Büyükşehir Belediyesi sınırları Merkez Planlama Bölgesi olarak adlandırılmıştır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 1999).

5.2.6.3 Merkez Planlama Bölgesi Nazımlımar Planı

Bursa 2020 Strateji Planı ile belirlenen alt bölgelerin en önemlisi olan Merkez Planlama Bölgesi'nde, 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Nazımlımar Planı 1999 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Şekil 5.7). Bu planda Bursa metropoliten alan bütünü içerisinde Hanlar Bölgesi merkezi bir ticaret lekesi olarak göze çarpmaktadır.

5.3 Değerlendirme

Hanlar Bölgesi'ni gösteren güncel iki plandan biri 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Planı iken, diğeri bir sonraki bölümde sözü edilecek olan ve koruma projelerine yasal zemin oluşturan 1/1000 ölçekli Bursa Merkez Reyhan Kayhan Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı'dır. Bu durumda Bursa kent merkezi ile ilgili plan hiyerarşisinde bir kopukluk göze çarpmaktadır. 1/5000 ölçekli nazımlımar planının olumasından kaynaklanan bu kopukluk, yine ileriki bölümde görüleceği gibi, koruma çalışmalarını koordine ederek kent ölçeğinde bir projeler bütünlüğü konsepti yaratmayı amaçlayan Tarihi Yaya Aksı gibi projelerle giderilmeye çalışılmaktadır.

Şekil 5.6 Bursa 2020 Strateji Harı

6. HANLAR BÖLGESİ VE KORUMA PROJELERİ

6.1. Bursa Şehri Koruma Konsepti

Önceki bölümde planlama dönemleri incelenirken, bir çok projenin kent merkezi ile ilgili tespitlerde bulunduğu ve belli kararlar getirdiği, merkezin korunması ve değerlendirilmesi ile ilgili çaba içerisine girdiği görüldü. Ancak tüm bu projeler ve çabalar, Hanlar Bölgesi ve çevresinin istenen şekilde günümüze taşınmasını sağlayamamıştır. Bu durum yalnızca Hanlar Bölgesi için değil kentin geçmişten gelen ve değer taşıyan her parçası için geçerlidir. Bunun nedeni tek tek koruma ile ilgili gösterilen çabaların ve yapılan projelerin kent parçaları üzerindeki baskıları göğüslemekte cılız kalması, kimi zaman projelerin birbirleriyle çelişerek ya da birbirlerini engelleyerek zaten kıt olan kaynakların iyi kullanılmasına neden olması, kısacası, koruma projelerinin bir araya gelerek kente özel bir koruma politikası oluşturmamasıdır.

Ancak, 2000 yılından sonra Bursa’da yapılan çalışmalar ile bu koruma politikasının oluşturulması için kimi adımlar atılmış ve bu politikayı ifade edebilecek belli konseptler oluşturulmuştur. Bu bölümün başlangıcında işlenecek olan Bursa Kültür Haritası ve Tarihi Yaya Aksı projeleri böyle konsept projelerinden oldukları için noktasal müdahaleleri içeren diğer projeleri de anlamlı hale getirmektedir.

6.1.1. Bursa Kültür Haritası

Bursa Kültür Haritası, Bursa il sınırları ölçeğinde, kültürel ve tarihi sitlerin bir “çevre düzeni” mantığıyla gösterildiği bir kültür parkurları haritasıdır (Şekil 6.1). Bu tip bir çalışmanın önemi il bazında bir kültür varlıkları envanteri çıkarılması için altlık olma özelliği taşıması ve böylece koruma politikalarında uygulamaya

programlarının oluşturulabilmesi için referans vermesidir. Kültür Haritası'ndaki her bir işaretin bir projeye dönüşme potansiyeli olması, bütüncül bir koruma politikası oluşturulması için zorlayıcı olmaktadır.

6.1.2 Tarihi Yaya Aksı

Tarihi Yaya Aksı Projesi, kent merkezinde çeşitli zamanlarda oluşturulmuş koruma projelerini, eski alt merkezleri (külliye ve kaleyi) birleştiren bir yaya parkuru üzerinde bir araya getirme mantığıyla koordine etmeyi amaçlayan bir konsept projesidir (Şekil C 1). Yaklaşım olarak Bursa Kültür Haritası'na benzer olsa da daha olgunlaşmış ve daha ayrıntılı olduğu, ayrıca net bir konsept üzerinde örgütlendiği için proje olma niteliğini ondan daha fazla taşır.

Tarihi Yaya Aksı'nın Hanlar Bölgesi için önemi iki yönlüdür. Hanlar Bölgesi'nin yeni geliştiği dönemde, yeni bir kent merkezi olarak eski merkezle arasındaki konum ve işlev ilişkisi bu proje üzerinden net olarak okunabilmektedir. Ayrıca, diğer tarihi kentsel alanlarla ilişkileri net olarak görüldüğünde, Hanlar Bölgesi'nin bir merkez olarak niteliği kolayca kavranabilmektedir.

6.2 Tarihi Kent Merkezi'nde Özel Proje Alanları

Tarihi Yaya Aksı üzerindeki projeler üzerindeki projeler içerisinde önemli bir yer tutan tarihi kent merkezi projeleri, Hanlar Bölgesi ve çevresinde toplanmış durumdadır. Bu alan içerisinde Hanlar Bölgesi projeleri de başlı başına bir alt-bölge meydana getirmektedir (Şekil D 1).

Bu projeler bütününün oluşturulmasında, Hanlar Bölgesi'nin koruma planı tarafından belirlenen özel proje alanlarından yola çıkıldığı görülmektedir.

Bursa Merkez Reyhan Kayhan Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı ODTÜ tarafından üretilmiş, son değişiklikleriyle birlikte 1992 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu planda, kentsel yaşam alanlarının belirlenen özel proje alanları aracılığıyla oluşturulması hedeflenmiştir (Şekil E 1).

Bu özel proje alanları şunlardır: 1. Tuzhan ve Nilüfer Çarşısı 2. Kütahya Hanı ve çevresindeki dükkanlar 3. Eski ve yeni Calle Pazarı (Tahıl) Hanları 4. Davut paşa Hanı ve çevresi 5. Setbaşı Deresi Rekreasyon Alanları 6. Ayakkabıcılar Çarşısı (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 1992).

Söz konusu proje alanlarının 5.'si harici oldukları Büyükşehir Belediyesi tarafından benimsenerek Tarihi Yaya Aksı konsept projesi üzerinde bulunan Tarihi Kent Merkezi projeleri arasında yer almıştır. Ancak bu projelere yenileri de eklenmiştir. Yeni eklenen projelerin Hanlar Bölgesi ile ilgili olanları, Fidan Han – Geyve Han Koruma ve Çevre Düzenleme Projesi, Uzun Çarşı Cephe Düzenlemeleri ve Ayakkabıcılar Çarşısı ile birlikte düşünülen Pırınç Han Restorasyonu'dur.

Tüm bu projelerde gerçekleştirilmesi hedeflenen ilkeler ortaktır. Değerli yapıların sağlıklılaştırılması ve algılanabilirliklerinin artırılması, arazi üzerindeki baskıların yol açtığı mantarlaşma ile oluşan eklentiler ve değersiz yapı kalabalığının temizlenmesi, net açık alanlar elde edilerek bu alanların kent yaşamının ihtiyaçlarına cevap verebilecek biçimde düzenlenmesi.

Projelerin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ise ikiye ayrılabilir.

1. Bölgeye ve binalara ilişkin verilerin yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar: Önemli yapılara ilişkin kayıtların yetersiz ya da konunun uzmanları nca (tarihçiler, sanat tarihçileri) henüz yeterince incelenmemiş olması, hanlara ilişkin en temel envanter çalışmasını bile güçleştir mektedir. Örneğin 16. – 17. Yüzyıllar itibarıyla bölgede 27 adet han olduğu “sanılmaktadır” (Yediyıldız, 2003). Bu hanların bir çoğu için ne yapılış tarihleri, kullanım amaçları (fonksiyonları), ne de hatta konumları ve isimleri konusunda tarihçiler arasında tam bir fikir birliği vardır. Bu durum özellikle fiziksel yapısı bozulmuş durumdaki hanlar üzerinde çalışırken büyük güvenilirlik sorunlarına yol açmaktadır. Pırınç Hanı gibi, en önemli hanlardan biri olduğu için hakkındaki bilgiler görece fazla olan ve fiziksel bütünlüğünü büyük ölçüde koruyan bir hanın restorasyon çalışması bile “gerçeklerden fazlasıyla uzaklaşıldığı” (Yalınan, 2002) gibi ağır eleştirilerle karşılaşabilmektedir.
2. Bina ve arsa mülkiyetlerinden kaynaklanan sorunlar: Mülkiyetlerin çoğunlukla özel kişilerin elinde bulunması, parsellerin çok küçük olması (Şekil F.1), parsellerin genellikle hisseli olması iki yönlü bir soruna yol açmaktadır. Bir

yönden kentsel-kamusal fonksiyonlar için kullanılması gereken alanları elde etmek güçleşmektedir. Bu alanların elde edilememesi ise projelerin sakat kalmasına yol açacaktır. Diğer yönden bu tip kentsel dönüşüm projeleri için gerekli olan halk katılımı, mutabakatı ve kullanıcıların plan hedefleri doğrultusunda yönlendirilmesini sağlamak güçleşmektedir (Gritlioğlu ve diğerleri, 1993). Kullanıcı sayısının fazlalığı ve çeşitliliği, bu çaptaki projeleri yönetilebilir olmaktan uzaklaştırabilmektedir.

Sorunlar tanımlandığı zaman çözümler de kendiliğinden belirmeye başlanmaktadır. Ancak çözümleri uygulayabilmek için zaman, devamlılık ve kararlılık gerekmektedir. Restorasyon çalışmalarının doğru biçimde yürütülebilmesi için arşivlerin konunun uzman kişiler tarafından titizlikle taranması ve elde bulunan bilgilerin arttırılması zorunludur. Ancak bu arada yalnızca eldeki doğruluğu kanıtlanmış bilgiler ve iyi durumdaki yapıların sunduğu somut verilerle hareket etmeyi, gereğinden fazla iş yapmayı bir tercih olarak benimsemek gerekecektir.

Mülkiyetlerin fazlalığı sorunu da kolaylıkla çözülebilecek bir sorun olmamakla birlikte, sabırla uygulandığında kendi çözümünü içinde barındırmaktadır.

1. Etapla ma: Proje uygulama alanları, uygulamayla ilgili öncelikler gözetilerek, akıllıca etaplara ayrılmalıdır. Proje yöneticisi, her seferinde hakim olabileceği ve yönlendirebileceği bir kullanıcı grubuyla uğraşarak projeni nişleyişinde tıkanıklık olmasının önüne geçmelidir.
2. Topulaştırma: Bu tip alanlarda mülkiyetlerin toplulaştırılması çok zor görünmektedir ve kontrol edilmezse spekülasyon riski doğurabilir. Ancak özellikle rant potansiyeli olan proje alanlarında, maddi teşviklerle mülkiyetleri toplulaştırabilecek güce sahip yatırımcı gruplarını cezbetmek mümkün olabilecektir.
3. Takas: Özel mülkiyetteki parsellerin kamu eline geçmesi gereken durumlarda, mülk sahibi/kullanıcılara belediye tarafından yeni yerler gösterilmesi ve taşınma halinde belli avantajlar sağlanması, kamusal fonksiyon için gerekli alanların elde edilmesinde teşvik edici bir rol oynayacaktır.
4. Kamu mülkiyetindeki alanların değerlendirilmesi: Resmi ya da yarı resmi kuruluşların (Fidan Han – Geyve Han Projesi örneğinde olduğu gibi) işlevlerini daha iyi yeri ne getirebilecekleri alanlara taşıyarak mülkiyetindeki alanların bölgenin ihtiyaç duyduğu fonksiyonlar için kullanılması, diğer çözümlere göre

daha kısa vadede uygulanabilir ve dönüşümü başlatmak açısından yararlı olduğu için öncelikle göz önünde bulundurulmalıdır.

6.3. Örnek proje: Fidan Han – Geyve Han Koruma ve Çevre Düzenleme Projesi

Tarihi merkezdeki koruma ve düzenleme projelerinden biri olan Fidan Han – Geyve Han projesinin öne mi, merkezin kentsel açık alan fonksiyonlarına kavuşturulması ve han yapılarının çevrelerini saran mantarlaşmadan arındırılarak kentsel çevre içinde algılanabilir hale getirilmesi ile ilgili bir model önermesi ve bir örnek göstermesidir.

Proje, Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı APK Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Proje, kentsel tasarım ölçeğinde Etüd ve Proje Şube Müdürlüğü'nce (İstanbul Teknik Üniversitesi danışmanlığında) geliştirilmiş, bu gün uygulanmakta olan düzenleme projesi de İTÜ Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi'ne ihale edilmiştir.

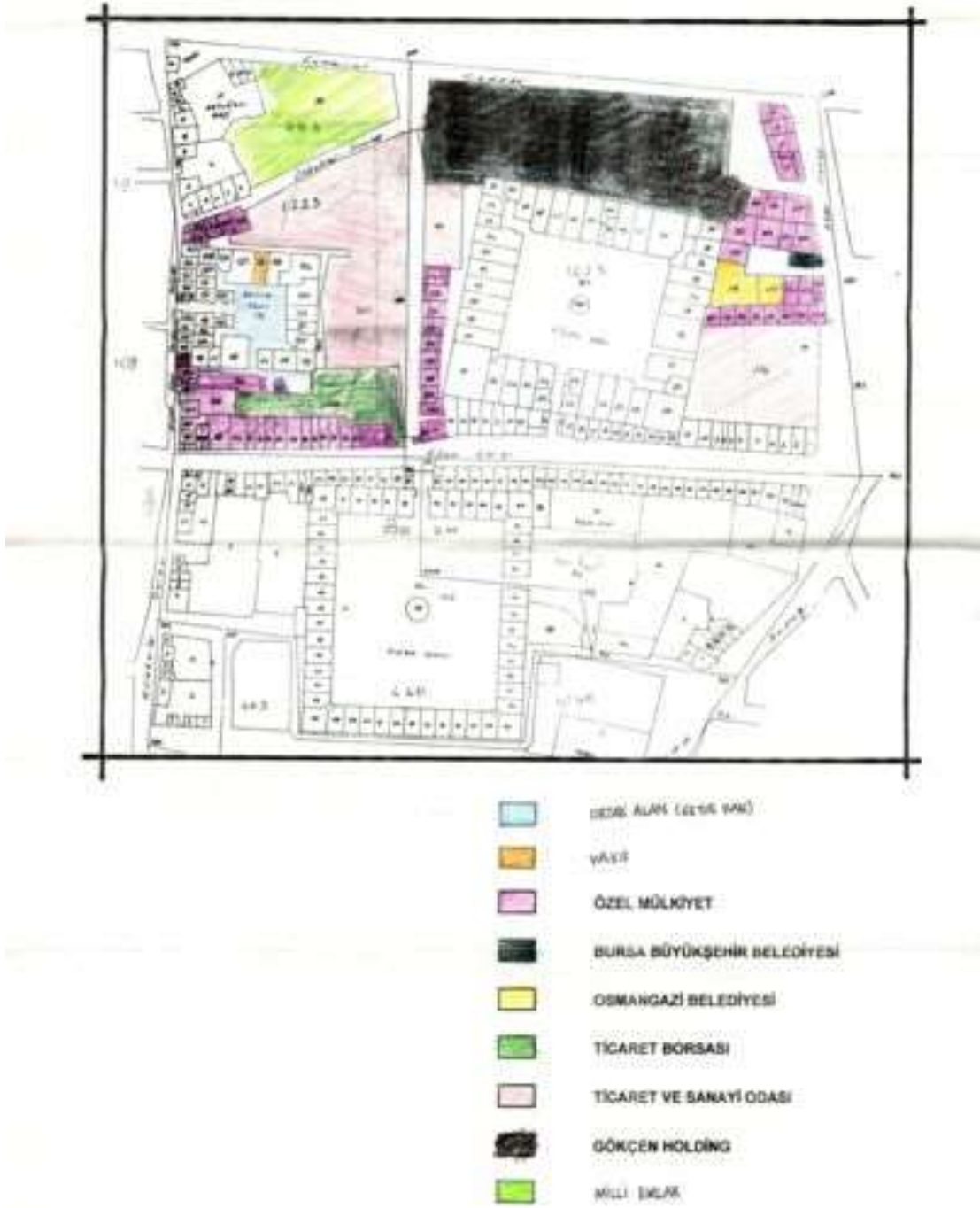
Projenin amacı, Fidan Han, Geyve Han ve hatta bu iki hanın güneyinde bulunan Koza Han'ı net birer kütle halinde ortaya çıkarırken, aralarındaki alanları da temizleyip tamamlı kentsel açık alanlar yaratmaktır. Bu yapılırken, hanların giriş, çıkış ve çevre bağlantıları, birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerinin de bu günkü tesadüfi boşluktan kurtararak yeniden tarif edilmesi hedeflenmiştir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000. (Proje Raporu)).

Bu arada, Uzun Çarşı aksında ve hanların çevrelerinde bulunan dükkanların da sağlıklı ve çevreyle uyumlu hale getirilmesi söz konusudur (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2000. (Proje Raporu)).

Bu çalışma yapılırken, tarihi kent merkezi projelerinin hemen hemen hepsinde olduğu gibi, başedilmesi gereken en önemli sorunlardan birisi, parçalı ve hisseli mülkiyetlerin fiziksel yapıya müdahalede güçlük yaratmasıdır (Şekil 6.2).

Ancak, bu alanda, Fidan Han ve Geyve Han arasında kalan kısımda Bursa Ticaret Borsası, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası ve Milli Emlak'a ait büyük mülklerin bulunması ve bunların birleştirilebilir durumda olması, belediyeye müdahale araçlarını kullanma olanağı tanımıştır.

FİDAN HAN VE GEYVE HAN ÇEVRESİ MÜLKİYET DURUMU

Şekil 6.2 Fidan Han, Geyve Han ve Çevresi Mülkiyet Durumu (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

BTSO ile yapılan bir protokol sonucunda, BTSO binası ve onun müşterilati olarak kullanılan diğer bir bina, takas yolu ile BŞB mülkiyetine geçmiştir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2002).

Bu binaların yıkılması ile, genişçe bir alanın yaya aksları ve terasları olarak düzenlenmesi olanağı doğmuş, böylece hanlar arası fonksiyonel bağlantılar da etkili biçimde kurulabilmiştir. Çalışmalar sırasında ortaya çıkarılan ve Roma Dönemi'ne ait olduğu belirlenen arkeolojik buluntu da proje kapsamında değerlendirilerek yaya alanının altında sergilenecektir.

Proje alanının güneyinde bulunan Milli Emlak'a ait Fevzi Çakmak Sağlık Ocağı da projenin önemli girdilerinden biri olarak, yaya aksı üzerinde bulunan ve meydana açılan bir kültür evi fonksiyonuyla değerlendirilmiştir (Şekil G1 – G5).

Proje bu haliyle, Bursa tarihi kent merkezindeki koruma ve yeniden düzenleme çabaları açısından noktasal bir örnek oluşturabilecek durumdadır. Gerek proje alanının konumu ve gerekse de çevresindeki yapıların özellikleri ile de bu tarihi merkezde oluşturulacak kentsel açık alanlar sisteminin odağı olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Tüm bunlar bu projeyle ilgili çok olumlu özelliklerdir. Ancak böyle bir projenin kenti yenileme hedefi için tek başına oldukça kısıtlı kaldığı, amacı na ulaşabilmesi için birçok başka projelerle de desteklenmesi gerektiği belirtilmelidir. Örneğin, hanlar arasındaki alan bu proje ile değerlendirilirken, hanların açık ve kapalı alanlarının fonksiyonları da bir başka projenin konusu olmalıdır. Yine özel mülkiyetteki dükkanlara cephe sağlıklılaştırması ve cephelerin çevreyle uyumlu hale getirilmesi bazı müdahale edilirken, işlevle ilgili kararlarda da yönlendirici olmak gerekmektedir.

Bu tip bir projenin çevresindeki hanlar ve dükkanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi, proje bütünlüğünün ve karar tutarlılığının sağlanabilmesi açısından doğru görünmektedir. Ancak böyle bir genişletme de pek çok mülk sahibi ve onların hissedarlarıyla aynı anda uğraşma zorunluluğu gibi pratik bir sorun yaratacağından, kendi içinde bütünlüğü olan alt bölgeler aracılığıyla etaplamaya gidilmesi doğru olacaktır. Böylece, tarihi kent merkezi ve tarihi yaya aksı projeleri konseptinde var olan etaplama mantığı projelerin uygulanması aşamasına taşınmış olacaktır.

6.4 Koruma Projeleri ve Katılım

Koruma projelerinin birbirleriyle etkileşimi ve koordinasyon içinde yürütülmesi onların hem uygulanabilirliklerini, hem de doğru biçimde uygulanma oranlarını arttırmaktadır. Ancak, kentsel tasarımlar projeleri hem yapılırken hemde uygulanırken, çalışılan alanın yaşayan bir kent parçası olduğunu akıldan çıkarılmayarak, kullanıcıları, yani halkı da karar alma ve uygulama süreçlerinin içine katmak gerekmektedir. Böyle bir durumda devreye sivil toplumaygıtlarının girerek koruma sürecine katkı yapmasının çok yönlü yararları olmaktadır. Kamu kesimi ile halk arasındaki iletişimsizlikten doğabilecek kopukluğu, katalizör görevi gören sivil toplum kuruluşları giderebilmektedir. Ayrıca zaten örgütlü olan kamu kesiminin kendisi gibi örgütlü bir sivil toplumla muhatap olması için sivil toplum kuruluşlarının çabaları gerekli olmaktadır.

Bu konuyla ilgili, belediyenin koordinasyonunda yürütülse de özünde bir sivil toplumorganizasyonu olan, Yerel Gündem21 çalışmalarından söz etmek gerekir. Bu çalışmalar özellikle ilk başladıkları dönemde oldukça geniş bir kesimde ilgi ve tartışma konusu olabilmişlerdir. Yerel Gündem 21 Bursa, yerel ölçekte çevre sorunlarının tespiti ve çözüm üretilmesi için halkı örgütlemeyi hedefleyen, gönüllülük esasına göre işleyen uluslararası Birleşmiş Milletler programı olan Local Agenda'nın Bursa ayağıdır.

Bursa çalışmaları kapsamında, öncelikle geniş katılımı bir çalışmayla kentin çevre, kültür, ekonomi alanlarındaki öncelikli sorunların belirlenerek raporlanması, daha sonra mahalle ölçeğinde yapılacak çalışmalarla toplumun bilinçli ve örgütlü bir biçimde kentle ilgili kararlara katılımı amaçlanmıştır (Bursa Büyükşehir Belediyesi Yerel Gündem21 Genel Sekreterliği, 1998)

Tüm bu çabaların kent merkezinde somut sonuçları şimdiye kadar istenen düzeyde alınamamış olsa da bir çerçeve olarak Yerel Gündem politika ve yöntemleri, sivil toplum– kamu kesimi ilişkilerinin yönetiminde göz önünde bulundurulması gereken belgelerdir.

Koruma ve katılım başlığı altında değinilmesi gereken bir diğer konu da korumayla ilgili kurumların güç birliği yaparak toplumun her kesimini etkileyecek bir sinerji yaratmalarıdır. Türkiye’de bu yöntemin şu an için en başarılı uygulaması, merkezi

Bursa’da yer alan ve başkanlığını da Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı’nın yürüttüğü bir belediyeler birliği olan Tarihi Kentler Birliği’dir. Sloganı “kamu, yerel, sivil birlikteliği” olan Tarihi Kentler Birliği’nde, buna uygun olarak belediyeler ile TMMOB Mimarlar Odası ve ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı) gibi sivil toplum kuruluşları bir arada çalışmakta, bu güç birliği içinde yerel aktörlerin de koruma sürecine katılmasının sağlanması hedeflenmektedir.

Bu tip bir birliktelik, Tarihi Yaya Aksı ve Hanlar Bölgesi gibi geniş kapsamlı projeler açısından büyük önem taşımaktadır. Kurum ve organizasyonların ülke çapındaki işbirliği ile projelerin tanıtımında etkili olunmakta, kaynakların toplulaştırılması ve bir merkezden kontrol edilmesi, kıt kaynakların etkili kullanılmasına ve büyük çaplı projelerin gerçekleştirilebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu arada, belediyeler arasında görüş alışverişi ve işbirliği sağlanması ile üniversitelerin de danışmanlığından yararlanılabilmesi, koruma deneyimlerinin aktarılması yoluyla hataları ve geri dönüşleri azaltmaktadır.

7. SONUÇ

Bu çalışmada, Bursa tarihi kent merkezi ve çekirdeğini oluşturan Hanlar Bölgesi'nin, hangi koşullar altında olduğu ve evrimleşerek bu güne kadar geldiği incelendi. Geçirdiği dönüşümler ve bunların yapılaşmış çevre üzerindeki etkileri dönemsel olarak ele alındı. Fonksiyon farklılaşmaları ve bunların sebepleri ele alınarak, bölgenin üzerinde taşıdığı kimliğin niteliği ve bu kimlikte meydana gelen değişim ya da aşınmalar sorgulandı. Tüm bunların yapılarındaki amaç, bölgeyi geleceğe kimlikli bir biçimde taşıyacak ve Bursa kent kimliği içerisinde yerine oturacak bir proje ve program oluşturulabilmesi için gereken veri ve fikir ortamına katkıda bulunabilirdi.

Günümüzde hakim olan ticaret anlayışı içerisinde, hanlar, bedestenler ve çevrelerinde bulunan yapılar, ne mekan büyüklüğü ve niteliği, ne de altyapı olanaklarıyla modern toptan ya da perakende ticaret işlevinin gerekliliklerini (tek başlarına) karşılayabilecek konumdadır. Kaldı ki büyük kentlerde yoğunlukla kent çeperlerinde ve nadiren merkezde konumlandırılan büyük süper market ve alışveriş merkezleri bu fonksiyon fazlasıyla ve başarıyla yüklenmektedir. Dolayısıyla, Hanlar Bölgesi ne kadar rehabilite edilip sağlıklılaştırılsa da, bir zamanlar sahip olduğu ticari – ekonomik fonksiyonları yeniden yüklenebileceğini düşünmek hayalcilik olacaktır.

Kaldı ki, kentsel koruma ilkeleri, bugünkü tarihi kent merkezleri üzerindeki yoğunluk baskısının fiziksel yapıları bozulmadan kaldırabilecekleri düzeyi üzerine çıkmasının önlenmesi için, aşırı yoğunluk yaratıcı fonksiyonların planlı biçimde desantralize edilmesi ve tarihi kent merkezinin rahatlatılması gerektiğini söylemektedir. Bu şekilde gereksiz ve aşırı rant baskısından arındırılmış olan merkez bölgesinde, koruma ve canlandırma projeleri çerçevesinde müdahale yolları da daha açık olacaktır.

Böylece, Bursa gibi hem tarihi bir doku ve kimliğe hem de metropoliten niteliklere sahip bir kentini ihtiyacı ve hakkı olan sosyal – kültürel – ticari fonksiyonlarla bezeli kent merkezi, bu tarihi kentsel sit bölgesinde kent ve kentliler için de anlamlı bir çevrede oluşturulabilecektir. Bu merkezin, kentin esas iş yoğunluğu yükünü çeken merkezi iş alanı ile (örneğin Santral Garaj ve çevresi) işlevsel bağlantısı kurulduğunda, birbirini tanımlayıcı kent merkezleri yönetim merkez fonksiyonlarının hakkıyla yerine getirilmesi sağlanabilecektir. (Şekil 7.1)

Şekil 7.1 Bursa Kent Merkezleri Şeması (Atlılık Hava Fotoğrafı: Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Ancak, böyle bir kentsel dönüşüm projesinin geliştirilmesi ve uygulanabilmesi için tüm toplumsal güçleri devreye sokacak bir model geliştirilmesi gereklidir. Kamu

kaynaklarının, örgütlü sivil toplumun ve yerel inisiyatifin bir araya gelerek aynı amaca yönlendirilmesi, Tarihi Yaya Aksı gibi toplulaştırılmış konsept projelerinin de içi n n daha dolu ve uygulama araçları n n daha tanımlı ol ması nı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akkılıç, Y.**, 2001. Yıldırım Bursa – Prusa’dan Bursa’ya Bursa’dan Yıldırıma Bir Kentin Tarihsel Serüveni, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Bursa.
- And, M.**, 2002. Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Mnyatür, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Armağan, M.**, 1998. Bursa Şhrengizi, İz Yayıncılık İstanbul.
- Arû, K A.**, 1998. Türk Kenti, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Aslanapa, O.**, 1997. Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl), ME B Devlet Kitapları, İstanbul.
- Aygen, Z.**, 1996. Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?, *Kent ve Kültürü* 8, 43-62.
- Ayverdi, E H.**, 1966. Osmanlı Mmarisinin İlk Devri, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
- Ayverdi, E H.**, 1972. Osmanlı Mmarisinde Çelebi ve Sultan Mirat Devri, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
- Başol, S.**, 2003. Bursa Şhriinin gelişmesinde XV. Yüzyıl Bursa Vakıflarının Rolü, *Bursa Defteri*, 19, 82-112.
- Baykal, K.**, 1976. 2000 Yıllık Bursa’nın Belediyesi, Bursa Belediyesi, Bursa.
- Baykal, K.**, 1993. Bursa ve Anıtları, Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Bursa.
- Berkay, H.**, 1997. İktisat Tarihi: Osmanlı Devleti’nin Yükselişine Kadar Türkler’in İktisadi ve Toplumsal Tarihi, *Türkiye Tarihi 1 Osmanlı Devletine Kadar Türkler*, s.23, Berkay ve diğerleri, Cem Yayınları.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi**, 1999. Bursa 2020 Yılı 1/100000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Kararları ve Uygulama Hükümleri.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi**, 2000. Koruma Çalışmaları (Hüd Proje).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi**, 2001. Bursa Kültürpark ve Çevresi Planlama ve Tasarım Yarışması Bilgi Kitabı ve Yarışma Alanı.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi**, 2002. Sanayi Parselleri ile Bursa Ticaret ve Sanayi Odası’na At Parselin Takası konulu 759 no’lu Encümen Kararı.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi**, 1992. Bursa Merkez Reyhan Kayhan Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İnşar Planı Plan Notları Değişikliği.

- Bursa Büyükşehir Belediyesi**, 2000. Bursa Hanlar Bölgesi Koza Han-Fidan Han-Geyve Han Koruma ve Çevre Düzenleme Projesi Raporu
- Bursa Büyükşehir Belediyesi Yerel Gündem 21 Genel Sekreterliği**, 1998. Bursa Çevre Durum Raporu
- Can, Y.**, 1995. İslâm Şehirlerinin Fiziki Yapısı, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara
- Cansever, T.**, 1996. Şehir, *Kent ve Kültürü*, 8, 125-129.
- Cerasi, M.**, 2001. Osmanlı Kenti, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çetin, O.**, 1994. Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Childe, G.**, 1974. Tarihte Neler Oldu, Odak Yayınevi, Ankara
- Çetintaş, S.**, 1946. Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri Bursa'da İlk Eserler, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.
- Çetintaş, S.**, 1952. Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri Bursa'da Murat 1 ve Beyazıt 1 Hanları, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.
- Coşkun, Z.**, 1999. Efsanelerle Bursa, *Bursa Defteri*, 1, 72-78
- Danişmend, İ. H.**, 1948. Üç Bursa, *Bursa*, s.33, Vedat Nedi m Tör – Şevket Rado, Bursa.
- Divitçioğlu, S.**, 1981. Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, Ar Yayın Dağıtım
- Divitçioğlu, S.**, 2000. Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Dostoglu, N.**, 2001. Osmanlı Döneminde Bursa, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya
- Evliya Çelebi**, 1999. Seyahatname II. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi**, 2001. Seyahatname V. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evren, B.**, 1999. Osmanlı Esnafı, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Farooqi, S.**, 2002. Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Farooqi, S.**, 1994. Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı**, 1979. Bursa Kenti Tarihi ve Doğal Sıt Alanları Geçit Dönemi Koruma ve Geliştirme Planı ve Hükümleri Konulu, 10888 no'lu Kurul Kararı.

- Giritlioğlu C, Bölen F., Erkut, G, Ergun, N ve Yirmibeşoğlu F.,** 1993. Metropoliten Şehir Merkezlerinde Kullanılmayan Yapı – Konut Potansiyelinin Yeniden Değerlendirilmesi, İstanbul.
- Goodwin G,** 1995. Foundation of An Empire, *Reflections of Paradise*, s.8, Ertuğ – Kocabıyık, Italy.
- Günaydın N ve Kaplanoğlu R,** 2000. Seyahatnamelerde Bursa, Bursa Ticaret Borsası Yayınları, Bursa.
- Güran C,** 1978. Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisini, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Güvenç B,** 1991. İnsan ve Kültür, Renzi Kitabevi, İstanbul.
- Güvenç B,** 1996. Türk Kimliği, Renzi Kitabevi, İstanbul.
- Hızlı M,** 2003. Kentleşme Sürecinde Bursa'daki Osmanlı Vakıflarının Fonksiyonuna Kısa Bir Bakış, *Osmanlı Kültüründe Bursa*, s.19, Hasan Basri Öcalan, Bursa.
- Kaplanoğlu R,** 2002. Bursa Kentinin Gelişimi, *Dışkapı – Bursa*, s.69, Ertuğrul Kaan, Bursa.
- Katırcıoğlu ME,** 2000. Yeryüzü Suretleri, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Kılıçbay MA,** 1982. Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı, Gazi Üniversitesi Yayın, Ankara.
- Kökden U,** 1996. Kentler Üreten Tarih Tarih Üreten Kentler, *Kent ve Kültürü*, 8, 37-42.
- Kunt M, Aksin S ve Faroqli S,** 1997. Türkiye Tarihi II Osmanlı Devleti, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Marx K,** 1964. Pre-Capitalist Economic Formations, Lawrence and Wishard, London.
- Neşrî M,** 1983. Neşrî Tarihi I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Neşrî M,** 1984. Neşrî Tarihi II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Oğuzoğlu Y,** 1999. Sicillerdeki Kent Dokusu, *Bursa Defteri*, 2, 48 – 54.
- Oğuzoğlu Y,** 1999. Sicillerdeki Kent Yaşamı, *Bursa Defteri*, 1, 72-78.
- Oğuzoğlu Y,** 1996. Osman Gazi'yi Tarih Sahnesine Çıkartan Siyasal ve Sosyal Şartlar, *Osman Gazi ve Dönemi Sempozyum Sonuç Bildirileri*, B K S. T V. Yayınları, Bursa.

- Oğuzoğlu, Y.**, 1999. Osmanlı Döneminde Bursadaki Kentleşmeyi Etkileyen Oğullar, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi: 06-08 Mayıs Kongre*, Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa.
- Orhonlu, C.**, 1980. Şehir Mimarları, *Osmanlı Araştırmaları II*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Piccinato, L.**, L'Esperienza del Piano di Bursa, Estratta dal. n. 36-37 di "Urbanistica" Organo Ufficiale dell'Istituto Nazionale di Urbanistica, "Edizioni di Comunità".
- Rey, E. R.**, 1948. Tarih Boyunca Bursa, *Bursa*, s. 8, Vedat Neditör – Şevket Rado, Bursa.
- Sevinç, M.**, (yayına hazırlayan) 1997. Gravürlerle Türkiye, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı.
- Sevinç, S.**, 2003. Fetih'in Bursa'ya Kazandırdıkları, *Osmanlı Kültüründe Bursa*, s. 105, Hasan Basri Öcalan, Bursa.
- Sevinç, S.**, 1996. Osmangazi ve Oğullarının Vakıfları, *Osmangazi ve Dönemi Sempozyum Sonuç Bildirileri*, B K S T V. Yayınları, Bursa.
- Strabon**, 1987. Coğrafya, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şemseddin, M.**, 1997. Bursa Dergâhları – Yadiğâr-i Şemsî, Udağ Yayınları, Bursa.
- Tanpınar, A. H.**, 1985. Beş Şehir, ME B Devlet Kitapları, İstanbul.
- Tanyeli, U.**, 1999. Bursa'da erken Osmanlı Kentleşmesinin Sorunları; *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi: 06-08 Mayıs Kongre*, Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa.
- Tekeli, İ.**, 1999. Bursa'nın Tarihinde Üç Ayrı Dönüşüm Dönemi, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi: 06-08 Mayıs Kongre*, Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa.
- Texier, C.**, 2002. Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi, Arkeolojisi, Glt 1, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Tiryaki, Y.**, (Yayına Hazırlayan), 1999. Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi 1, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Üken, N.**, 1996. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hakimiyet Anlayışı, *Osmangazi ve Dönemi Sempozyum Sonuç Bildirileri*, B K S T V. Yayınları, Bursa.
- Yalman, B.**, 1984. Bursa, Yenilik Basınevi, İstanbul.

Yalman, B., 2002. Bursa'nın Kùltür Varlıkları, *Düşkapı – Bursa*, s. 159, Ertuğrul Kaan, Bursa.

Yediyıldız, A., 2003. Şer'iye Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İkinci Yarısında Bursa Esnafı ve Ekonomik Hayat, *Arasta Yayınları*, Bursa.

..... 1984 Padişahlar Albümü, Kùltür Kitabevi, İstanbul

Yapının Adı	Yapının Adı	Yapım Yılı	Vakfiyeti	
Bağlıbey Hanı	Bağlı Bey	-	Yenişehir Bağlıbey Cami ve İmaratı	1

Genel Özellikleri

Han bulundığı yarıma ayarlık yokuşta üç katlı olarak yapılmıştır. Otar dağa yarım travertenle kaplı olmasından dolayı bir kısım taraflı taşlar kullanılarak yapılmıştır. Şenye sivilizasyonundan etkilenildiğine göre 64 odalı yapıdan oluşan çarşı kısmı kaplıdır. (Yalman, 2002)

Geçirdiği Onarımlar

1639 yılında kurulan kaplı çarşı sivilizasyonla korunmaya alınmıştır.
1633 yılında Han Mimarhanı anıtları geliştirilerek geliştirilmiştir.
1748 yılında yalı geliştirilerek onarılmıştır.
1793 yılında Han kullanılmaya başlanarak geliştirilmiştir.
1983-84 yıllarında Bursa Belediyesi'nce tarafsızlık çalışmaları yapılarak kullandıkları açılış çalışmaları.
2003 yılı itibarıyla Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan sivil ve projeleri BHTVKK tarafından onaylanmıştır. (Yalman, 2002 - BBŞB, 2000)

Yapılış Amacı

Ticaret

Mevcut Kullanımı

Kullanılabilir durumda değil.

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Üç katlı olduğu söylenen han bu gün tam bir harabe halindedir ve görülen yapılar net olarak anlaşılmamaktadır. Yine de kullandıkları Tophane yapıları ile benzerlikleri yapının yalı etrafında bir çevre vardır. Etrafında herhangi bir manzara ya da olumsuzluk için yapının alıp konumunu sorunu yoktur.

Yapının Adı Bedesten	Yapının Adı Yıldırım Beyazıt	Yapım Yılı 14. yy sonu	Vakfiyeti -	2
-------------------------	---------------------------------	---------------------------	----------------	---

Genel Özellikleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk bedestenidir. Ulucaam'dan Kapalıçarşı'ya geçen yolun sağında yerindedir. Bugün iç kısmında kuyumcular faaliyet göstermektedir. İç: 56.5 x 15 m, dış: 71.1 x 35.5 m. dir. İçte 6 adet demir ayak yarım daire kemerlerle birbirine bağlanır. Bunların üstüne on dört kubbe oturaltır. Bedesten'in her cephesinin ortasında giriş kapısı vardır. İçte otuziki, dışta altmışsekiz dükkan vardır. Bunlar yarım daire tonçala örtülüdür. Tavan arasında, orijinalde tuğladan örülmüş ayaklar, kemer tuğlası yapılmıştır. Duvarlar üç sıra tuğla, bir sıra kireme tuğla örülmüştür. (Yalman,2002) (Şekil 4.5)

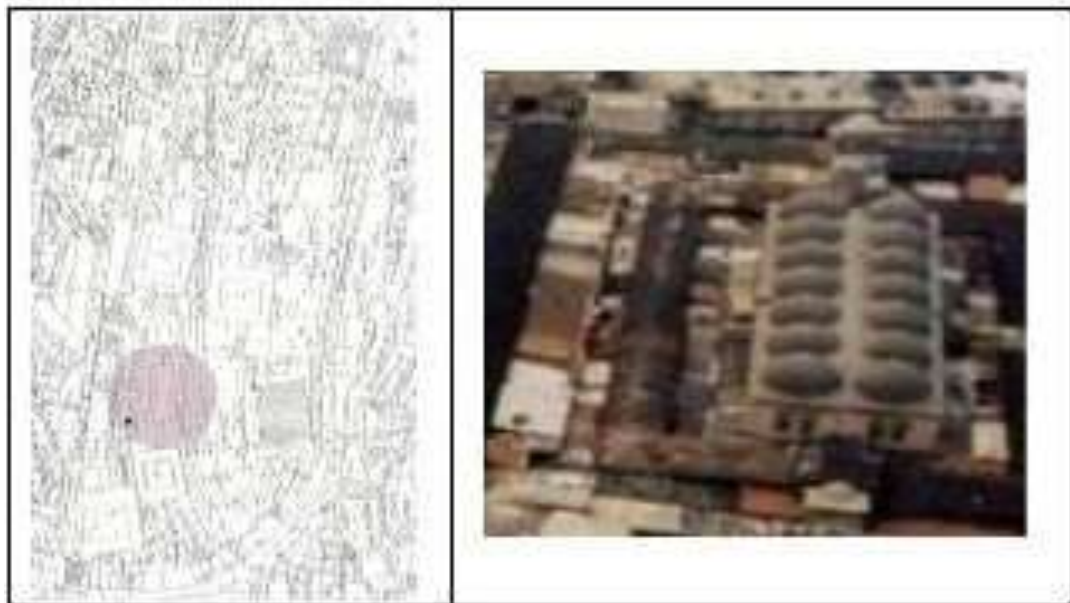
Geçmiş Onarımlar

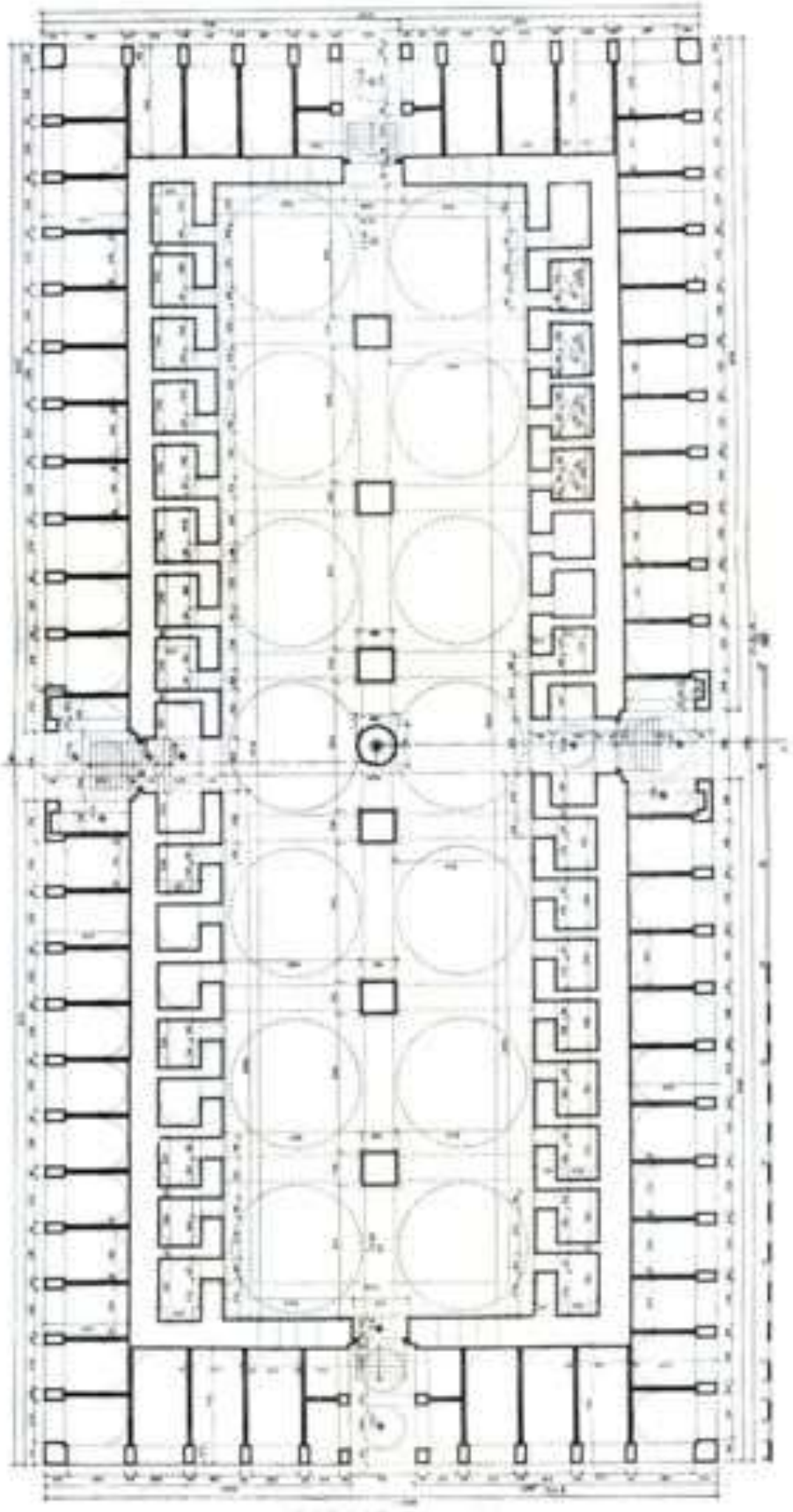
1935 yılında Kapalıçarşı'ya yakınında büyük sarsıntı uğrayıp kullanılmaz hale gelmiştir. 1960 yılında restorasyon edilerek çökme em. kubbesi yenilenmiştir. (Yalman,1984)

Yapılış Amacı Bedesten	Mevcut Kullanımı Kuyumcular Çarşısı
---------------------------	--

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Orijinal hali çarşının diğer yapılarından ayrı ve karakteristik bir yapıdır, bugün sınırları azalmış ve duvarlarına da yanan dükkanlarla çevrilmiş durumdadır ve dışarıdan algılanması mümkün değildir. Orijinal fonksiyonu da zaman içerisinde değişmiş ve kuyumcuların toplandığı bir çarşı haline gelmiştir. Bununla birlikte yapıyı oluşturan iyi malzeme aynı durmaktadır.

Şekil A1 Bedesten Kat Planı (Ayverdi, 1966 . Osmanlı Mimarisinin İlk Devri)

Yapının Adı Beyir Hanı	Yapının Adı Lâle Şahin Paşa	Yapım Yılı -	Vakfiyesi Lâle Şahin Paşa Medresesi (Minareli)	3
---------------------------	--------------------------------	-----------------	---	---

Genel Özellikleri Kısa Demir Han olarak da bilinmektedir. Han Fidan Han'ın ilave kısmına doğru dayanmaktadır. 1627-1628 yıllarında Han'ın yanında olmalı, şu zamanda yirmibeş oda bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı olan hanın uzun kenarı 50 metre, kısa kenarı 40 metredir. (Yılmaz, 2002)
Geçirdiği Onarımlar 1560-61 ve 1589 yıllarında önemli onarımlar göçtüğü yarıllık kayıtlarda belirtilir. 17.yy'da çatısındaki kuyrukları sökölüğü, koronalar kaplandığı bilinmektedir. 1900 yılındaki Büyük Boşakçılar Çarşısı yangınında tahrip olduğı, uzun yıllar onarılmadığından ortadan kalktığı tahminmektedir. (Yılmaz, 2002)

Yapılış Amacı Ticaret	Mevcut Kullanımı Mevcut değildir.
--------------------------	--------------------------------------

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu Bugün tamamen ortadan kalkmış ve yeni dükkan çarşısı yapılarla doludur.

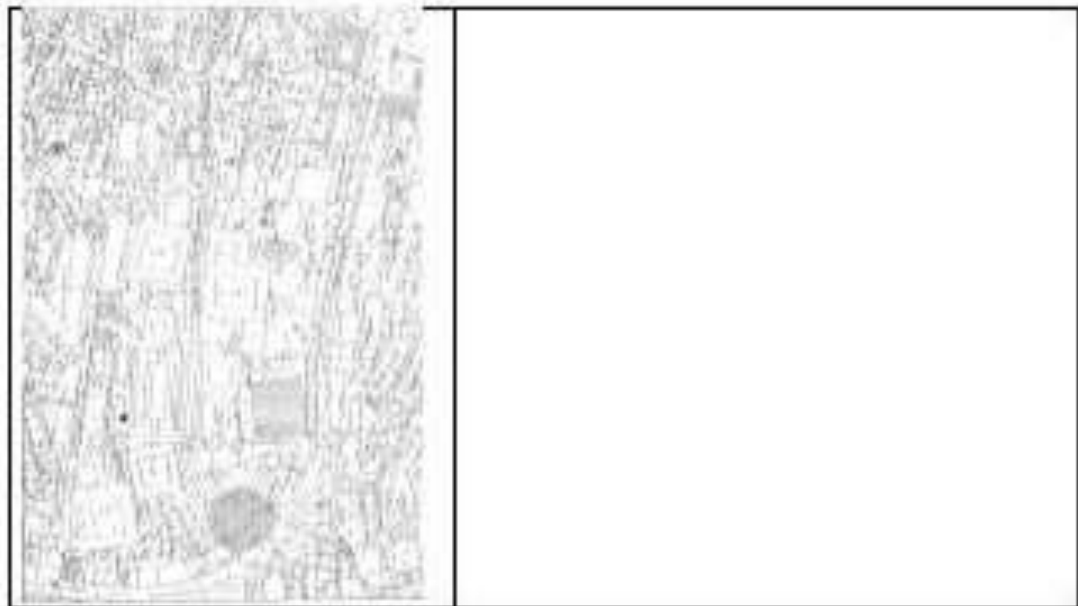
	
---	--

Yapının Adı Doğan Gözü Hanı	Yapının Adı -	Yapım Yılı -	Vakfiyesi Beyoğlu İbrahim Vakfı	4
--------------------------------	------------------	-----------------	------------------------------------	---

Genel Özellikleri Kapalı Han'ın kapalı kısmındaydı. Bu Han büyük sölönlüden sonra yanmay, yıkılmay ve yok olmuydu. (Yediyıldız,2009)
Geçirdiği Onarımlar

Yapılış Amacı Ticaret	Mevcut Kullanımı Silahları depolama
--------------------------	--

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu Bugün tamamıyla ortadan kalkmış durumdadır. Bulundduğu yerdeki iş hanları mevcuttur.
--

Yapının Adı	Yapının Adı	Yapım Yılı	Vakfiyesi	
Emir Hanı	Ohan Bey	14.yy sonu		5

Genel Özellikleri

Ulu Camii'nin kuzeydoğusunda bir sarnıfın etrafından bulunduğu yerdedir. Sultan Hanı, Bey Hanı, Esik Bazaristan ve Bazar-ı Ailek adlarıyla da bilinmektedir. 1522 yılından sonra Emir Hanı olarak adlandırılır. Uzunluğu 50 m., eni 46 m. olan hanın iç avlusuyla etrafında iki katlı revaklar, kütüphane ve odalar sıralanmaktadır. Zemin katın ortasında, üst katın ortasında oturma kütüphane yerliydim odalardır. Hanın güneyinde bir sarnıf bulunmaktadır. Ulu Camii'nin minaresi yapıldıktan yıkılmayarak Erken Osmanlı dönemindeki hanların öncüsü kabul edilmektedir. Han bugünkü Tımarci Odasının yerini almaktadır. 19.yy'a kadar Osmanlılarda uygulanan ilk han planını ilk defa Emir Han ortaya koymuştur. (Yalman, 2002 - Bankal, 1993) (Şekil 4.6 - 4.7)

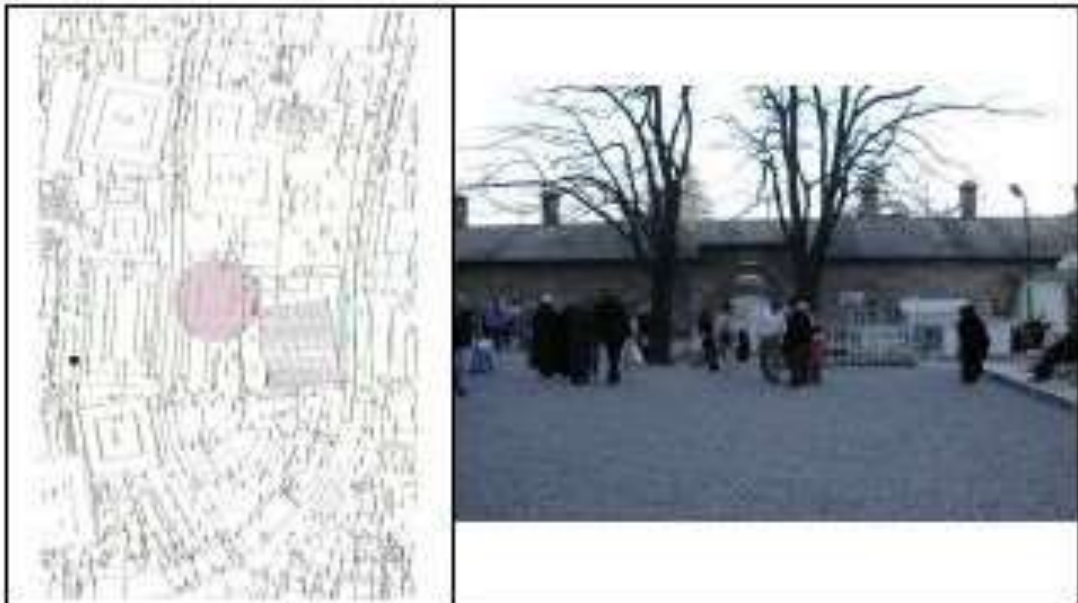
Geçirdiği Onarımlar

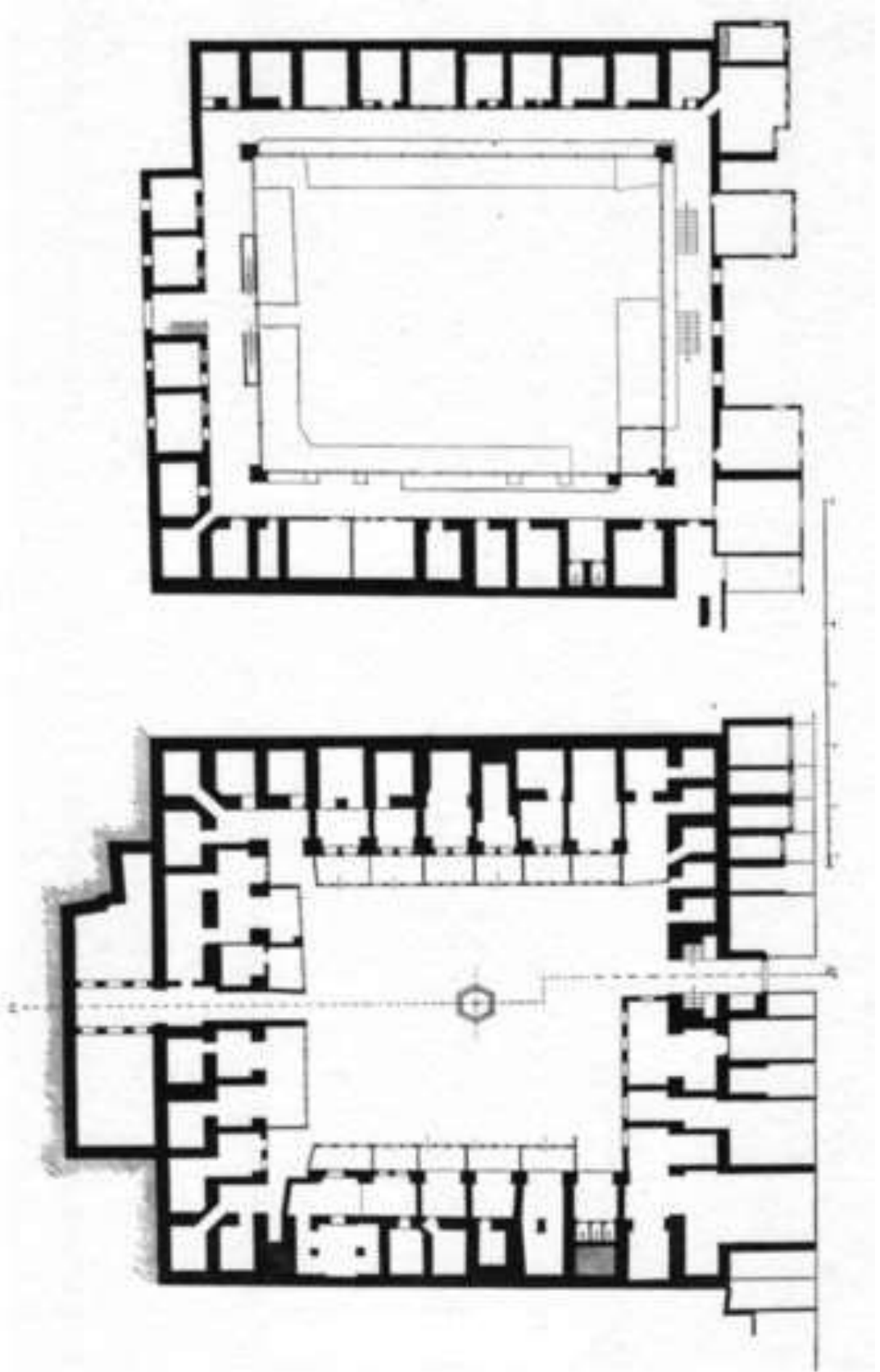
1544-1634-1674 ve 1788 yıllarında mahallî faaliyetler görülmüştür.
1855 depremi ve 1958 yangınından sonra onarılmaz hale gelmiştir.
1962-1963 yıllarında yapılan restorasyon çalışmalarıyla han eskisine en uygun hale gelmiştir.
(Yalman, 1984)

Yapılış Amacı	Mevcut Kullanımı
Ticarî-Konaklama	Ticarî

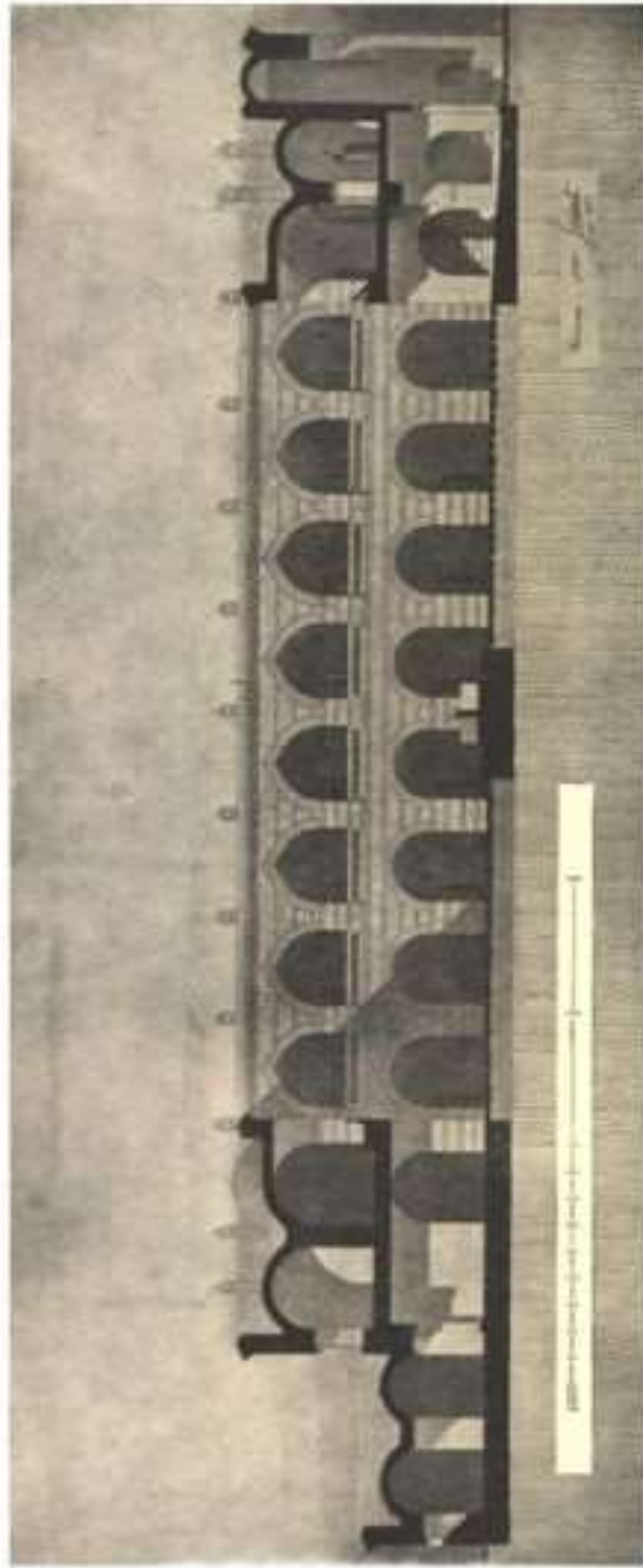
Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Fiziki yapı oldukça sağlamdır ve büyük bir restorasyon görmemiş olduğu görülmektedir. Ancak sarnıfında değişikliğe uğramıştır ve yeni fonksiyonları belli bir bütünlük göstermemektedir. Yeni Kapalı Çarşı sarnıfı tarafından etrafı sınırlanmış olduğu için yalnızca Ulu Camii cephelerinden algılanabilmektedir.

Şekil A2 Enir Hamam Kat Planları (Çetintaş, 1946. Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri Bursa'da İlk Eserler)

Şekil A3 Emir Hamı Cephe Görünüşü (Çetintaş, 1946. Türk Mimarî Anıtları
Osmanlı Dönemi Bursa'da İlk Eserler)

Yapının Adı Eski Yeni Han	Yapının Adı Mahmut Bey	Yapım Yılı 1484 ömrü	Vakfiyesi Mahmut Bey Mektebi	6
------------------------------	---------------------------	-------------------------	------------------------------------	---

Genel Özellikleri

Han Cumhuriyet Caddesinde Gölmelek Çarşısı yanında yer alır. İçinde altı adet türbe mezarlık mevcuttur. Han'dan alınan kire bitirilerine bakarak bu Han'ın iki katlı ve Bursa'nın önemli hanlarından biri olduğu, altıncı odaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hanın günümüze ulaşma zamanı sebebi sıyanlar, yangınlar ve 1835 depreminin büyük zarar görmesinden sonra terk edilmesidir. (Yılmaz, 2002)

Geçmiş Onarımlar

1504 yılında onarım görmüştür.

1560 yılında mezarların duvarına dönüştürüldüğü daha sonra tekrar mezarlık yapıldığı anlaşılmaktadır.

1585 yılında onarım görmüştür.

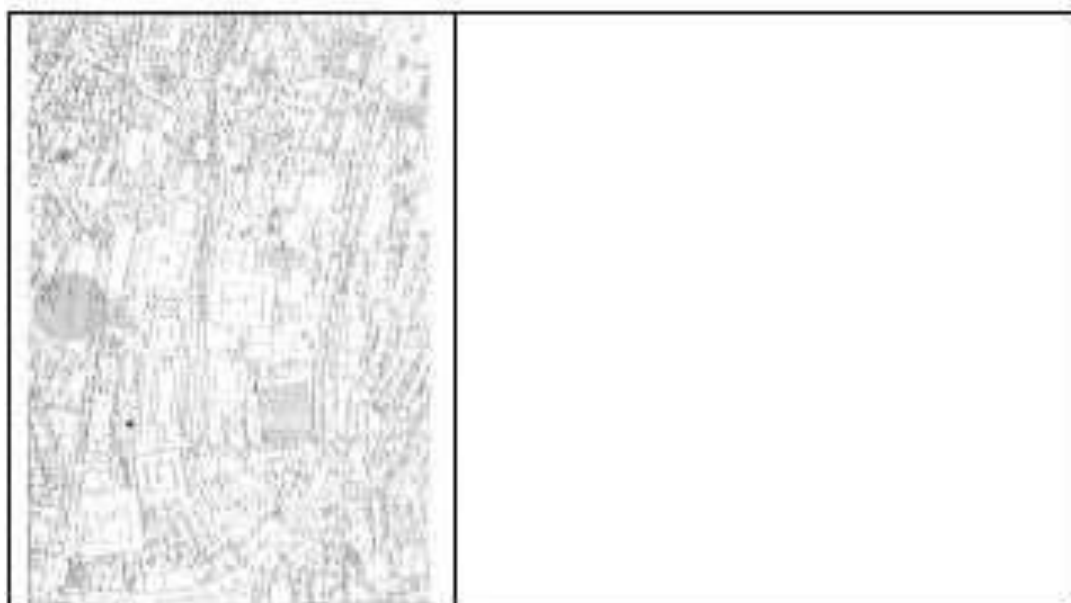
1613 yılında yangın görmüş, onarıma alınmıştır.

(Yılmaz, 2002)

Yapılış Amacı Ticaret	Mevcut Kullanımı Mevcut değildir.
--------------------------	--------------------------------------

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Bu gün tamamıyla onarılan kullanılmamaktadır. Bir bölümü Cumhuriyet Caddesinde kalmıştır. Geri kalan kısmında ise yeni ve büyük bir işhanı inşa edilmiştir.

Yapının Adı	Yapıncının Adı	Yapım Yılı	Vakfiyeti	
Gülle Hanı (Eski-Yeni Taha Hanı)	Şemsi Ali Zade	16.yy (Kutubi dönemi)		7

Genel Özellikleri

İç Anadolu'ya serikedi konulan hanın hamam kısmı bu han ile civarında yapılmaktadır. Eski den Yeni Gülle Han denilen ve zahire saklayan yapıdır. Hanın yapısı 1906'da Cumhuriyet Caddesi'nin açılmasıyla ileriye taşınmıştır. Günümüzde harap halde olan yapının iki katlı olduğu, kesme taş ve tuğladan inşaa edildiği anlaşılmaktadır. Hanın Cumhuriyet Caddesi ile İsmail Caddesi'nin kesiştiği köyde orijinal izleri vardır (Bakal, 1993 - BBŞB 2000)

Geçirdiği Onarımlar

1690 ve 1844 yıllarında ciddi onarımlar gören Han'ın büyük kısmı yıkılmış ve algılanamaz haldedir. (BBŞB, 2000)

Yapılış Amacı	Mevcut Kullanımı
Ticaret	Mevcut değildir.

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Han'dan geriye belgeler kalıyorsa da bu gün algılanamazı olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Caddesi'nin Gülle Han'ın ileriye taşınmasıyla ileriye taşınması, bu hanın fiziki bütünlüğünü korumasına imkân verilebilir.

Yapının Adı	Yapının Adı	Yapım Yılı	Vakfiyesi	
Fidan Hanı	Mahmut Paşa	1577 (Fatih Dönemi)		8

Genel Özellikleri

Bursa'da iki en büyük ve en önemli hanlardan biridir. Mahmut Paşa Han olarak da bilinir. Han iki bölüme ayrılmıştır. Bu özellikleri ile Koca Han'a benzer bir yapıdır. Ahırhan ve diğer yardımcı tesislerin (depolar, mutfak ve tuvaletler) bulunduğu kısmı yendi yeni yapılan dükkanlarla dolmuştur. Zemin katın kuzeyinde üst katın zili olmak üzere dokuz adet odadır. Odalar büyük pencerelidir. 46 metre uzunluğa, 42 metre enine ölçüde üç avludan oluşan ortasında süslü, yarıdairesel bir merkezi vardır. (Yalman, 1984)

Geçirdiği Onarımlar

1561 - 1603 - 1656 ve 1760 yıllarında önemli onarımlar geçirmiştir. (Yalman,2002)

Yapılış Amacı	Mevcut Kullanımı
Ticaret	Ticaret

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Yapının en iyi koruyabilen hanlardan biridir. Tüm dükkanlarının dolu olması ve avlularının da kullanılması bir çok başka hana göre daha bakımlı olmasını sağlamıştır. Bir zamanlar ahır ve depo olarak kullanılan ek kısmı da ayakta olmasını kayan ya da kullanılmamaktadır. Çarşıya göre bir mülakat çıkarda kaldığı için giriş orphaneinden yapının büyüklüğünü algılamak mümkün değildir. Çarşı Hanı ile arasında bulunan binaların yıkılması hane bir mülakat ortaya çıkarmıştır.

Yapının Adı	Yapının Adı	Yapım Yılı	Vakfiyeti	
Gryve Han (Han İzzet Paşa Hanı)	Han İzzet Paşa	15.yy	Vakfı Külliyesi	9

Genel Özellikleri

Han İzzet Paşa bu Han'ı Çelebi Mehmet'e hediye olarak yaptırmıştır. Lonca Hanı olarak da bilinmektedir. Uzun kenarı 34,7 metre, kısa kenarı 29,15 metre olan dikdörtgen planlıdır. 16,8 metre uzunluğunda, 13,65 metre eninde iki avlunun ortasında 3,56 metre uzunluğunda, 3,24 metre eninde kubbeli bir köşk mevcuttur. Hanla kuzey ve güney yönlerinden büyük topraklu iki giriş kapısından daha girilebilir. Zemin katın altın üstü katı yarılmış ve kullanılmaktadır. Merdivenle çıkılan üst katın ortasında bulunmaktadır. Han girişindeki yaklılı geçidiği ocağımla la kaza maza. Kama leri, ayakları, toprakları, duvarları bir kama tıfıllarla örülmüştür. (Yılmaz, 2002) (Şekil 4.3 - 4.9)

Geçirdiği Onarımlar

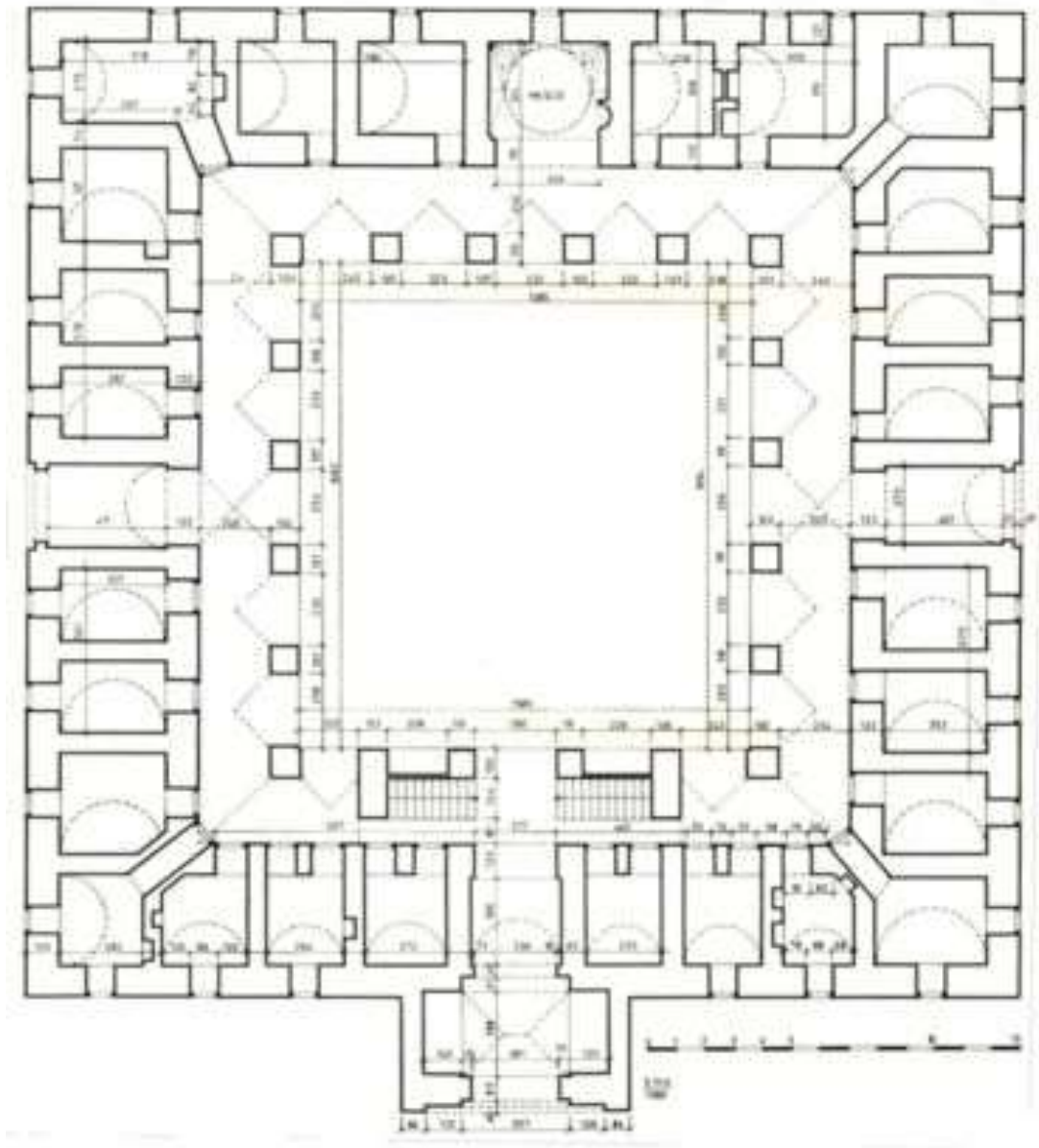
1647 yılında Han'ın ayakları, çatısı, ahır ve buralıkları onarılmıştır.
1669 yılında tamir görmüştür.
1742 yılında merdiven tamir edilmiştir.
1775 yılında ocağımla geçirmiştir.
(Yılmaz, 1984 - Yılmaz,2002)

Yapılış Amacı	Mevcut Kullanımı
Ticaret	Ticaret

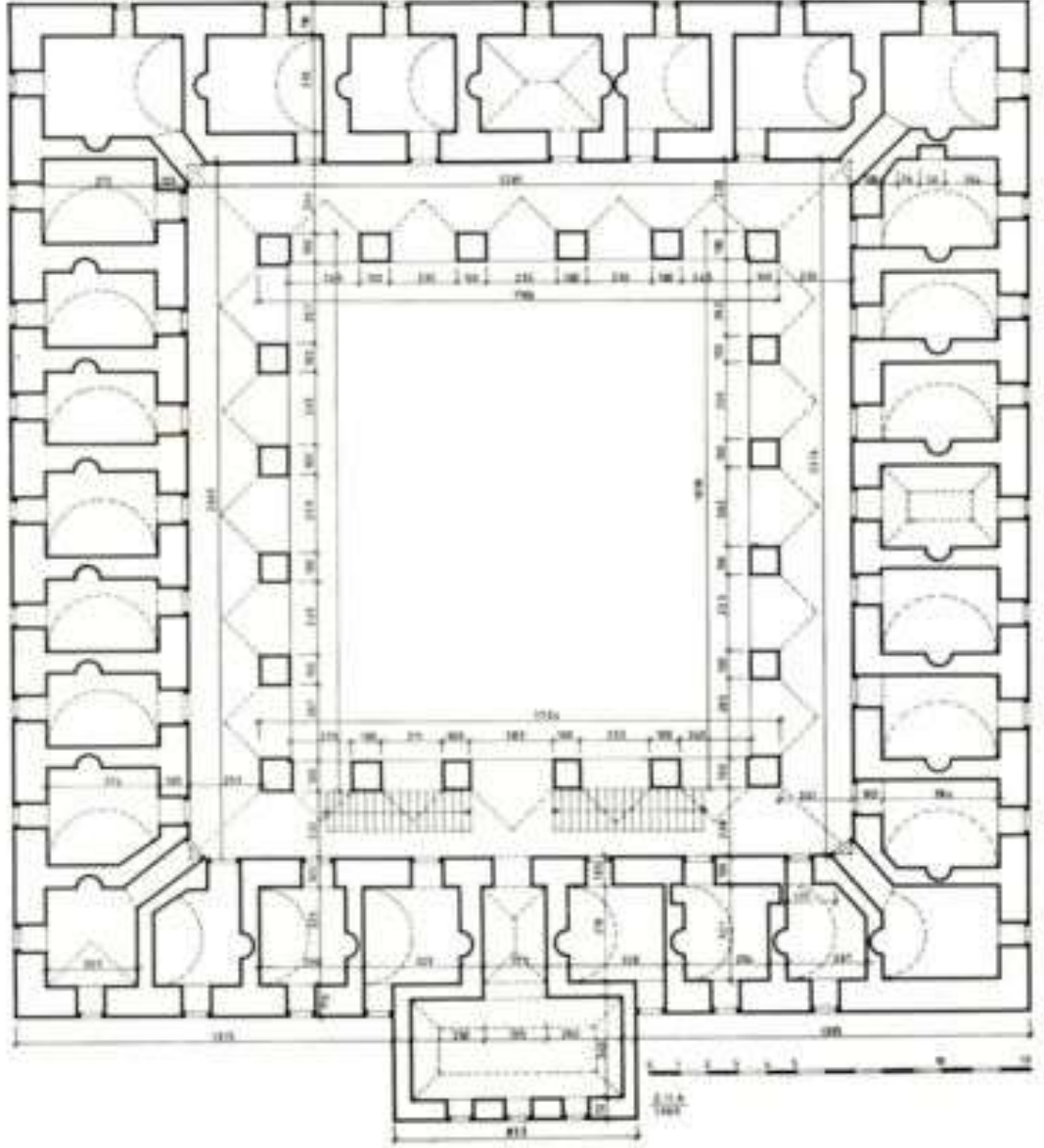
Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Genel olarak hanın yagun olduğına sağılmıştır. Ancak uyan olmaayan fonksiyonlar belli bir kullandığına da beheresinde görmüştür. Ayrıca hanın giriş çıkış düzeni de sarradan behermiştir. Ön kısımdan açık olan haline gelmez ve duvarlarına büyük marmarlaymanın bir ölçüde temizlenmesi han binasının algılanır hale görmüştür.

Şekil A 4 Geyve Hanı Zemin Kat Planı (Ayverdi, 1972. Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve Sultan Mirat Devri)

Şekil A 5 Geyve Hanı 1. Kat Planı (Ayverdi, 1972. Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve Sultan Mirat Devri)

Yapının Adı	Yapının Adı	Yapım Yılı	Vakfiyesi	
İpek Hanı (Eski İpek Hanı)	Çelebi Mehmet		Yaylı Kalfayesi	10

Genel Özellikleri

Çelebi Mehmet bu Han'ı Han-ı Paşay'a yaptırmıştır. Kapalıçarşı'nın kuzeyindedir. Han-ı Paşay'a Camii'nin yakınındadır. Burası Han'ın arka tarafında en büyük boyutuna sahiptir. Han "Paşacılar Hanı", "Eski İpek Hanı", "Sultan Hanı" adlarıyla anılır. Han son yıllarda gıcık kalfayesi ile anılmaktadır. Han'ın orijinal yapısında toplam yirmiye yakın oda bulunmaktadır. İç avlunun ortasında köşke merasim merdiveni. Merasim merdiveni tavanlıdır. Han'ın arka tarafında ahşaplar yer almaktadır. Han'ın arka tarafında orijinal olarak kullanılan kama ile anılır. Fakir Han'ın giriş kapılarının anılmamasından dolayı oda sayıları arka tarafında, üç katlı kalfayesi olan ve arka tarafında da arka tarafında (Yılmaz, 2002) (Şekil 4.10-4.11)

Geçirdiği Onarımlar

1577 yılında kama odaları, çatı, ahşap ve ahşapları onarılmıştır.

1622 yılında odaların kama ve gıcık kalfayesi, odaları, merasim ve merasim odaları onarılmıştır.

1742 yılında duvar avluları, merdivenler, merasim, han'ın onarılmış ve Pınarlıya suyunun ulaştırılması için köprü yapılmıştır.

1775 yılında çatı, merasim, ahşaplar ve ahşaplar tamir edilmiştir.

Han'ın girişini yeniden yapılmıştır.

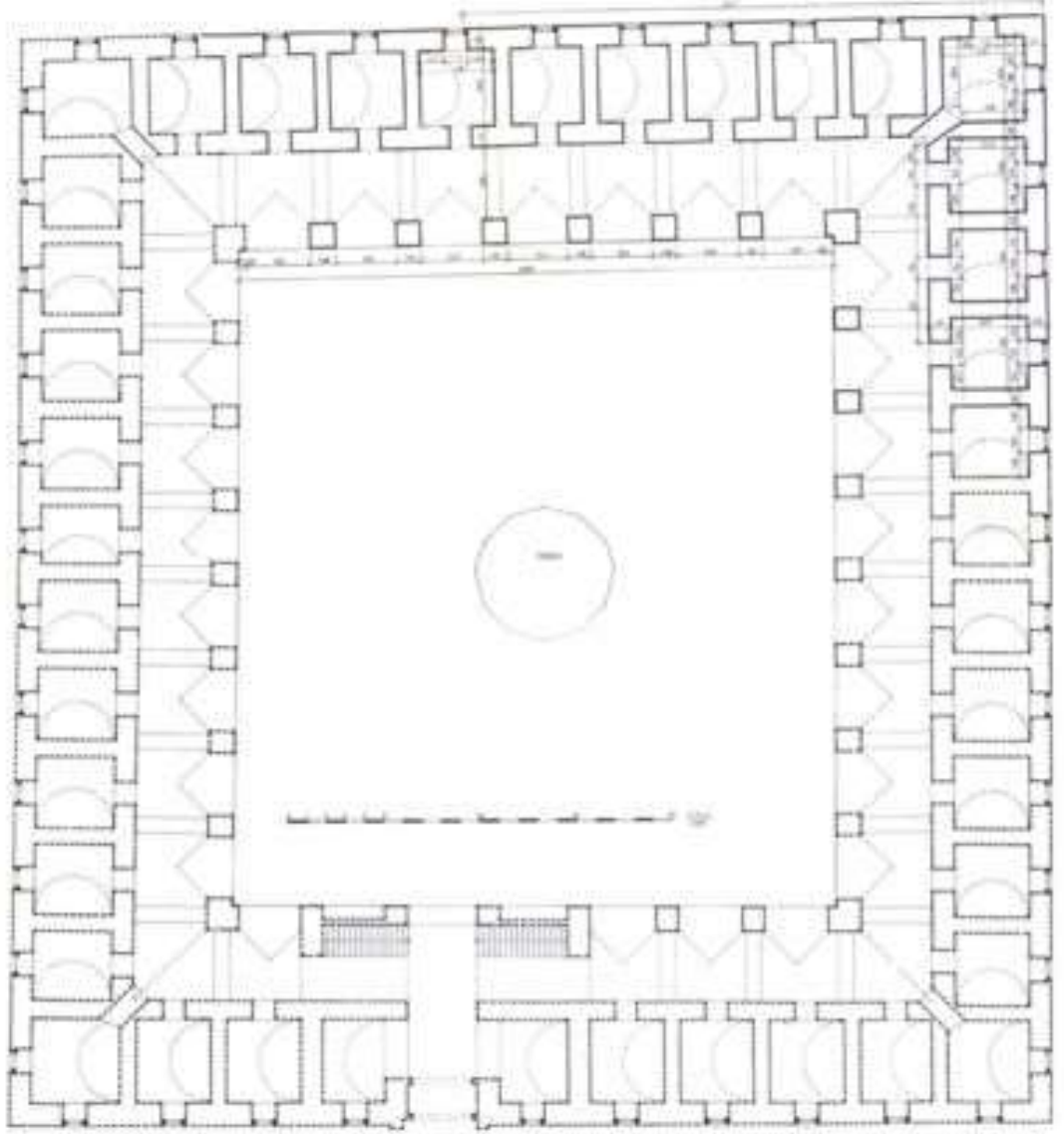
(Yılmaz, 2002)

Yapılış Amacı	Mevcut Kullanımı
Ticaret - Karakol	Ticaret

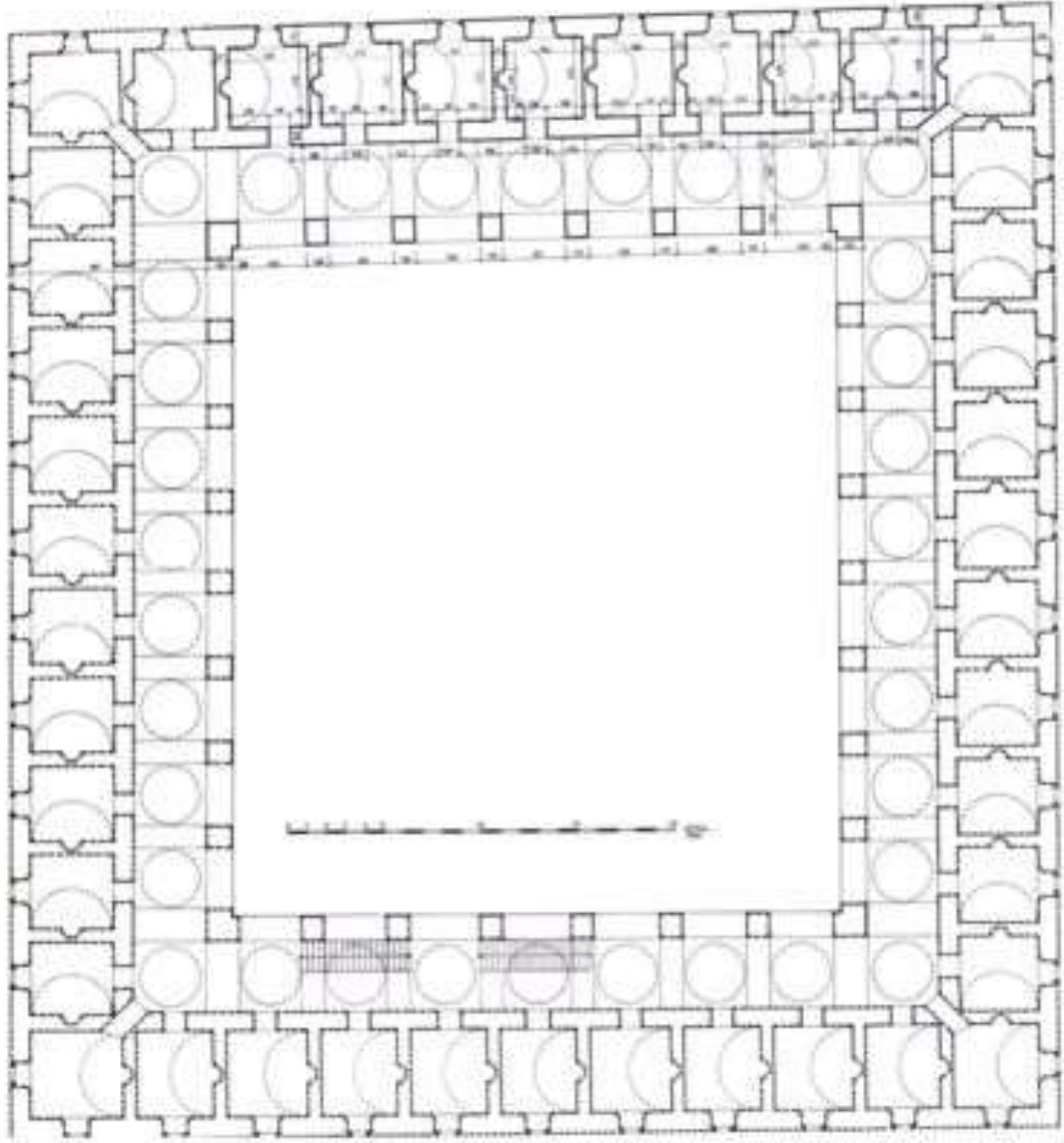
Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Küçük çaplı olarak korumayı oluşturan kanyon köhne bir yapıdır ve binaların da yapıya yakınlarda bazı sorunlar gözle çarpılmaktadır. Dükkanlarla tamamen sınırlı olan, ama yapıya yakınlarda köhne köhne yapılar da yapılmaktadır.

Şekil A 6 İpek Hamamı Zemin Kat Planı (Ayverdi, 1972. Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve Sultan Murat Dönemi)

Şekil A7 İpek Hamamı Üst Kat Planı (Ayverdi, 1972. Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve Sultan Murat Devri)

Yapının Adı Kuşun Hanı	Yapının Adı Mimar Mimarînişgâr	Yapım Yılı 14.yy	Vakfiyesi	11
---------------------------	-----------------------------------	---------------------	-----------	----

Genel Özellikleri

Ünvanınınin betasında, önemli kuşun yokuşu, beton binaları arasında saklıdır, muazzam kapı ile girişi anımsatır ve iki tarafında birkaç tane kubbeli odaları kaplıdır. Kuyut Mimarînişgâr tarafından Anıtkabir Caddesi açıldığında Han'ın giriş yokuşu yokuşu yapılmıştır. Yıpranmış madde lerinin dağıtım ve anımsatır yanında bu madde lerin verileri olan tabelada bu Han da yapılmaktadır. 1964 tarihli bir kayda göre Han'ın 863 m2 olduğu, yirmi oda ve bir mescidde sahip olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde önemli kuşun yokuşu olarak kalan Han'ın 1958 Kuyutçuk yokuşunda da büyük hasar görmüştür. Han'ın "Yaz Kuşun Hanı" da denmektedir.

(Günay, 1978 - Baykal, 1993 - Yılmaz, 2002 - Yıldırım, 2003)

Geçmiş Onarımlar

1614 yılında onarım görmüştür.

1684 yılında yirmi dokuz odalı ve mescidinin tamir edildiği yerlere sığınanlar da kayıtlıdır.
(Yılmaz, 2002)

Yapılış Amacı Ticaret	Mevcut Kullanımı Ticaret
--------------------------	-----------------------------

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Bu hanın giriş yokuşu belli dönem yapıları ve cephelerinden küçük kısımlar dışında bir şey kalmamıştır. Anıtkabir yokuşu yapıları ana kısımları yapıları için hanın kısımları olarak kullanılmaktadır.

Yapının Adı Kantar Hanı	Yapının Adı Şerif Mürşid (Kantar Paşa)	Yapım Yılı 15.yy ilk çeyreği (II. Murat Dönemi)	Vakfiyesi Koca Mehmet Ağa	12
----------------------------	--	---	------------------------------	----

Genel Özellikleri Zamana göre çok az iz kalmıştır. 1485 yılında ilk kayıtlarda "Kantar Paşa Hanı" olarak geçmiştir. Hanlar sultanı civarında o dönem olduğu, 1611 yılındaki Çelebi İsmail'in de büyük zarar gördüğü bilinmektedir. (Yalman, 2002)
Geçirdiği Onarımlar 1743 yılında geniş çaplı onarım geçirilmiştir. 1855 depremünde boy kılıdıp ipin yıkılmıştır.

Yapılış Amacı Ticaret	Mevcut Kullanımı Mevcut değildir.
--------------------------	--------------------------------------

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu Bu hanın günün herhangi bir iz kalmamıştır.

--	--

Yapının Adı Koca Han	Yapının Adı II. Beyazid	Yapım Yılı 1400-1401	Vakfiyesi II. Beyazid'in Kulliyesi (İstanbul)	13
-------------------------	----------------------------	-------------------------	---	----

Genel Özellikleri

Mimar Abdul-celil Bin Padişah Şah-din Ulucami ile Orhan Camii arasında, Kagalıçar-yolu'nun doğu girişini yanında-
dır. Koca gırtlak ana bölümün ana ve katında kerkir, üst katın cihli olmak üzere dekanlar, odalar, kütüphane,
Üst katın girişin iki yanındaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Han'ın avlusu ana merkezinde soluk köylü köyü
merkezli bulunmaktadır. Altın ve değirmen değir bitişindeki ikinci bir han girişi olan korumadır. Han'ın ana
kavran kaplıdır, kiremitli döşemeli, gümrükte ise becerile kışınmıştır. Gümrükte ise değirmen merkezli
korumadadır. Bursa ve çevresinde üstünlük korumaları olan avluları burada yapılmaktadır.

(Baskak, 1993 - Yılmaz, 2002) (Şekil 4.1.2)

Geçirdiği Onarımlar

1630-1671-1794 ve son yıllarda 1938 Kagalıçar-yolu'ndan ana girişin çaplı onarımlar geçirmiştir.

Yapılış Amacı

Ticaret

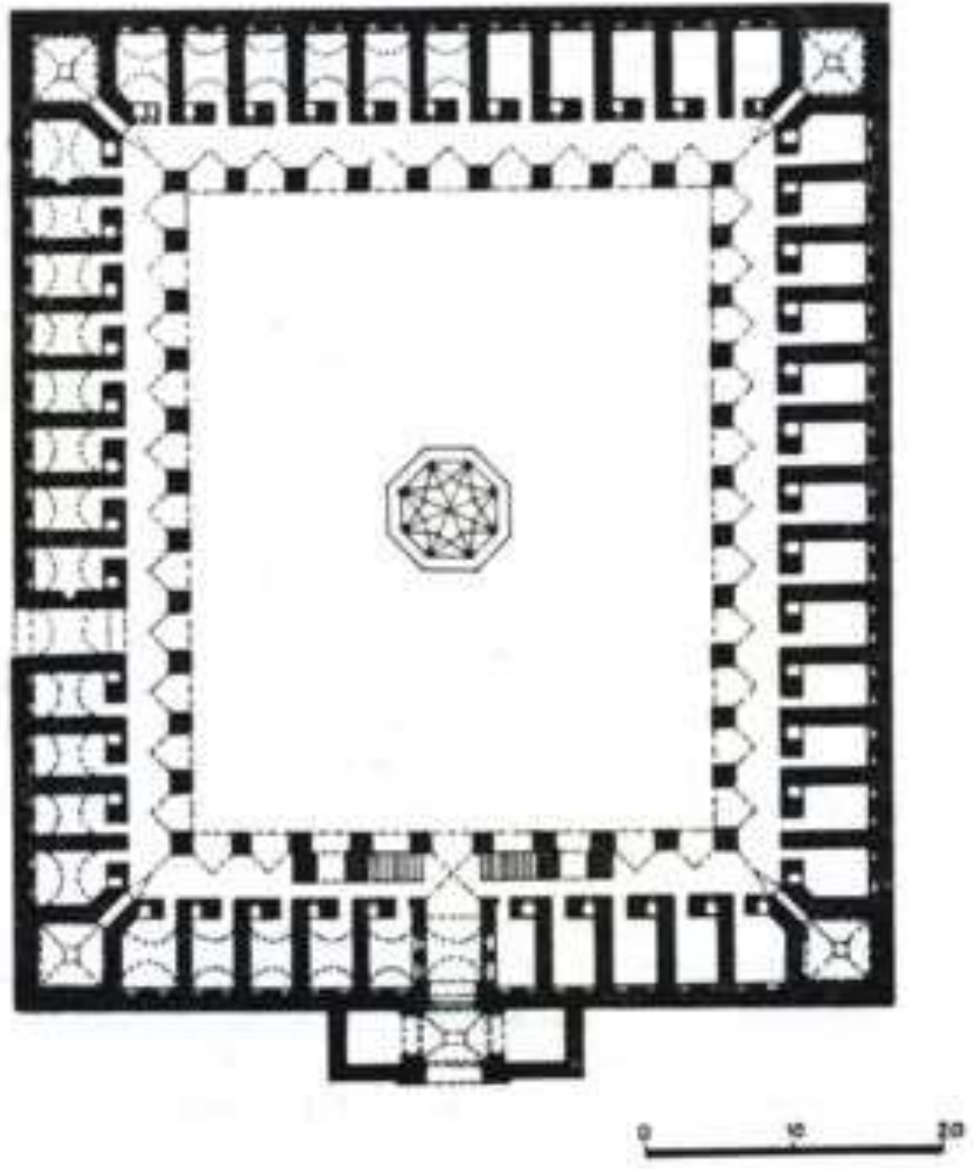
Mevcut Kullanımı

Ticaret

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Bu an için durumu ve en yoğun kullanılmakta olan haldedir. Osmanlı'nın merkezi ile olan ilişkisi Koca
Han'ın diğer ana korumaları daha genişli bir mekan haline geçirmiştir. Bursa yanında yapısı da oldukça
iyi bir biçimde korunmuş durumdadır. Özellikle de koruma ile Koca Han'ın avlusu kafe ve lokanta olarak
yoğun biçimde kullanılmaktadır. Üst katında bulunan dükkanlar ise mağaza olarak kullanılmaktadır. Diğer
hanlara göre daha iyi durumdadır.

Şekil A8 Koza Hanı Kat Planı (Yalman, 1984, Bursa)

Yapının Adı Kütahya Hanı	Yapının Adı	Yapım Yılı II. Murat Dönemi	Vakfiyesi Buharalı Emin Efendi	14
-----------------------------	-------------	--------------------------------	--------------------------------------	----

Genel Özellikleri

Tuz Pazari Caddesinde yer alan Han, "Çukar Han" olarak da bilinmektedir. Konağa taş ve tağlayla örtülerek yapılmış duvarları dıştan dükkânlarla çevrilendiğinden algılanmamaktadır. İki katlı bir yapıdır, avlu ortasında bulunan iki katlı avlak ve odalardan oluşmaktadır. Önemli konak taahhü olmasa, ahı yapıyla yapılmış belkilerle değişikliğe uğramıştır. Güneydeki avlak kat ve mahzenleri, merdivenleri, odalardan bir kısmı günümüze kalmıştır. Kütahya adı burada Kütahya İstasyonları'nın daha çok alışveriş yapıldığından dolayı kullanılmaktadır. 1608 Cediti İstasyonlarında Han isyonları'nın olma geçmişi ve taahhü edilmiştir.

(Yılmaz, 2002)

Geçmiş Onarımlar

1742 yılında Han'ın ayakları, kornisleri, ahı çatısı, yatacağı, su kanalları ve konaklı odaları onarılmıştır. 1770 yılındaki yangından, 1855 yılında depremde zarar uğramış, zaman zaman koranılanca onarılmıştır. (Yılmaz, 2002)

Yapılış Amacı

Ticaret

Mevcut Kullanımı

Yeni bir küçük dükkân ve depo alanı.

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

Köhneden bir şekilde alması durumundadır ve ciddi bir onarım ihtiyacı duyulmaktadır. Çatı içinde alması durumunda olduğu için zor algılanmaktadır.

Yapının Adı Tuz Phasen Hanı	Yapının Adı Umar Bey	Yapım Yılı 1454	Vakfiyesi Umar Bey Camii	17
--------------------------------	-------------------------	--------------------	-----------------------------	----

Genel Özellikleri

Tuz Phasen Caddesindein. İy evlenen uzan koranında dırdır, koran koranında uşar, yağma ayaklar iki koran da yer almaktadır. Binalar birbirlerine koranlar bağlanmıştır. Zemin katın yımışaltı odanın olduğu sanılmaktadır. Han'ın önemli bölümü ilavelerle değişikliğe uğratılmıştır. Han'ın revak koranları kapalıdır, oda olarak kullanılmaktadır. Han koranlar tay, malaz tay ve taşlarla inşa edilmiştir.

(Yılmaz, 2002)

Geçirdiği Onarımlar

1491 yılında yangından zarar görmüş ve onarılmıştır.

1560 yılında yeniden onarım görmüştür.

1901 yılında yapıdaki yangın sonucu bugünkü konuma gelmiştir.

Yapılış Amacı

Ticaret - Konaklama

Mevcut Kullanımı

Ticaret

Yapının ve Çevresinin Bugünkü Durumu

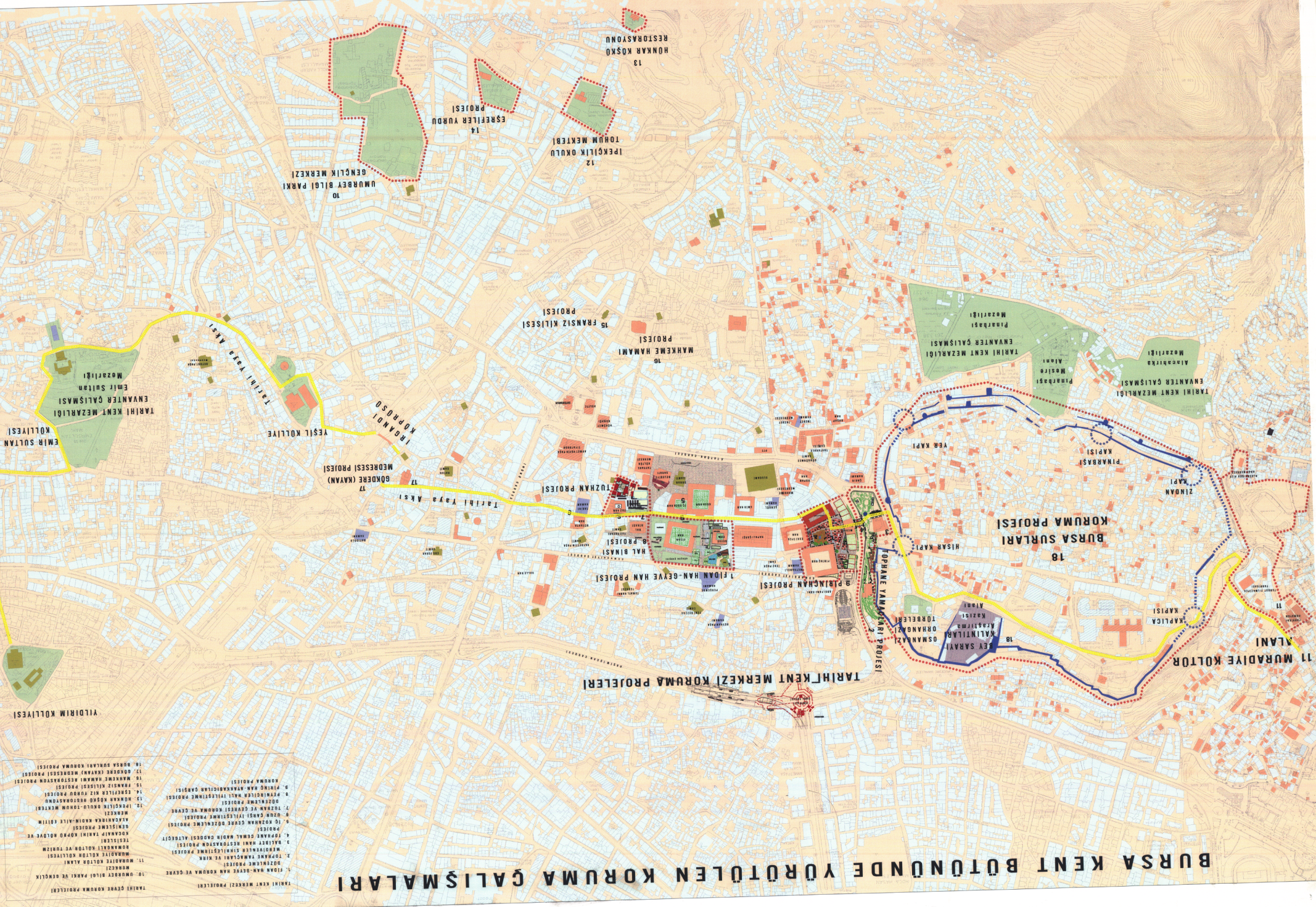
Orijinal yapıyı kaybolmuş ve çevresindeki manzara ile uyumdan dolayı algılanamaz duruma gelmiştir.

Koruma projeleri çerçevesinde sölöve ve revakların yapıları hazırlanmış ancak henüz uygulanmaya geçmemiştir.

BURSA KENT BÖTÜNÜNDE YÜRÜTÜLEN KORUMA GELİŞTİRMELERİ

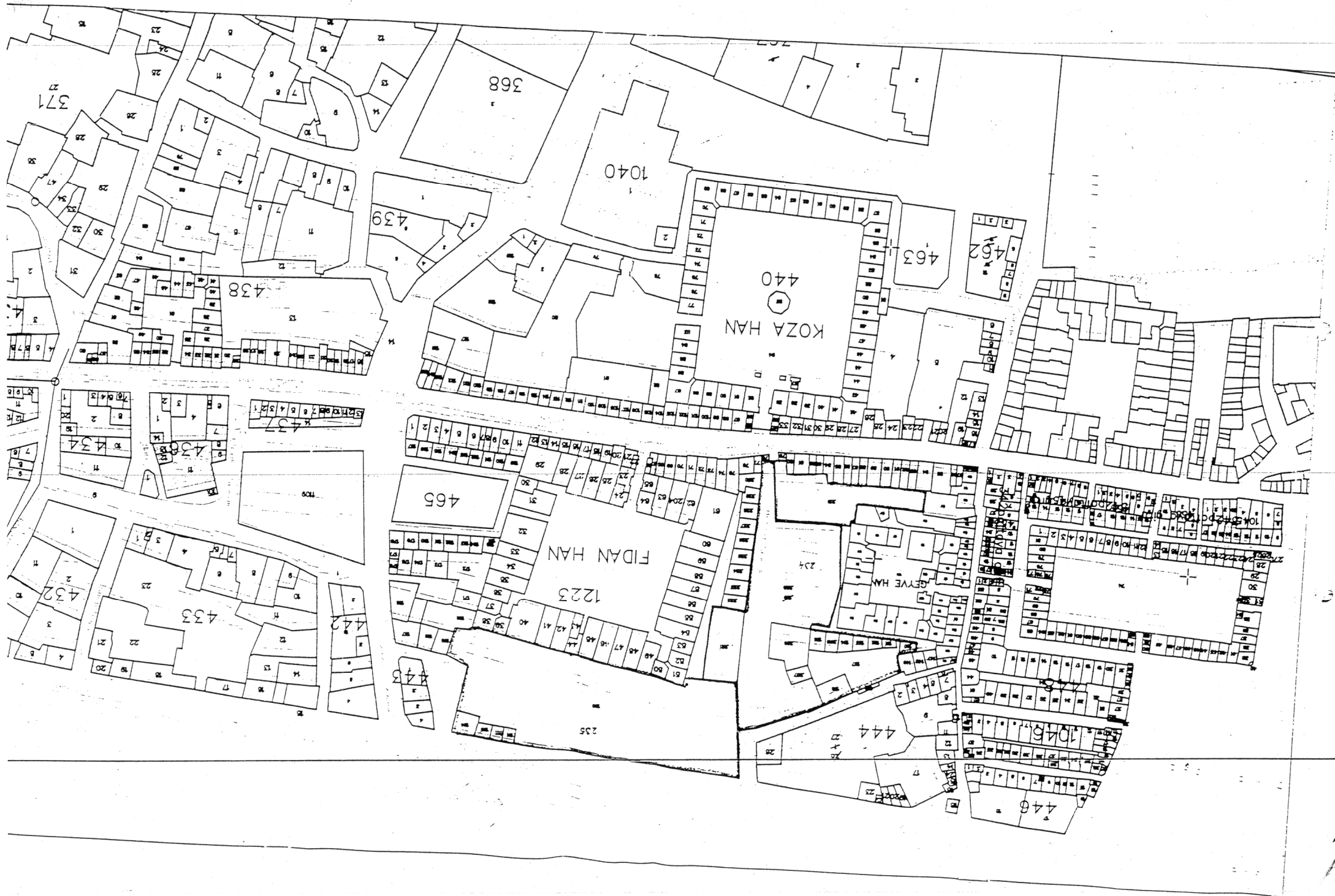
Bursa Büyükşehir Belediyesi-Etüt Proje Daire Başkanlığı-Tarihi Çevre Koruma Bürosu

1. FİDAN HAN-GEYRE HAN KORUMA VE GELİŞTİRME PROJESİ
2. FİDAN HAN-GEYRE HAN KORUMA VE GELİŞTİRME PROJESİ
3. BALIKCI HAN RESTORASYON PROJESİ
4. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
5. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
6. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
7. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
8. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
9. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
10. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
11. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
12. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
13. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
14. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
15. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
16. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
17. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ
18. FÖRÖR HAN RESTORASYON PROJESİ

HANLAR BÖLGESİ PROJELERİ

ÖZGEÇMİŞ

Kerem Krayoğlu

1977 İstanbul doğumlu. İlkokulu Bursa Osmangazi İlkokulu'nda 1988'de, ortaokul ve liseyi İstanbul Galatasaray Lisesi'nde 1996'da bitirdi. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2000 yılında mezun oldu. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlaması Ana Bilim Dalı Şehircel Tasarım Programında yüksek lisans öğrencisi.